

Leto X. — Štev. 3

TEDNIK ZA POLITIČNA IN KULTURNA VPRAŠANJA

Sobota, 20. januarja 1945

Naše naloge in naši cilji

Slovenci smo prav majhen narod, vendar pa kljub temu že 1400 let z največjimi narodi našega domačega kontinenta skupaj prenašamo veliko trpljenja in veselja, ki ju usoda dodeljuje tudi njim. — In če meseca septembra 1943, ko nas je izdajstvo združenih hadoljevcev in boljševikov oklepalo v smrtnem objemu — če tedaj nismo propadli, ne bodo propadli niti v bodočnosti, ker smo pač v jedru zdrav in delaven narod, ki se veseli življenja in zaupa v Boga.

Vsi poštenci in pametni Slovenci naj vedno mislijo na to, da naš narod že 1500 let pripada evropski družini narodov in stoddostno živi, misli in čuti po evropsko.

Usoda posameznikom prav tako kot celim narodom le izjemoma kaj daruje. Modro in pravično pravilo božje Previdnosti je, da je trajno srečo, blaginjo, zadovoljstvo in napredek mogoče doseči le s častnim in pridnim delom, z vztrajnostjo, pametjo, pogumom in — kjer je potrebno — tudi z odločno borbo.

Tudi mi moramo napeti vse sile, da — prvič — v tem velikem in težkem času vzdržimo in — drugič — da si potem priborimo in izoblikujemo trajen narodni obstoj, pravičen družabni red, napredek in blagostanje v družbi pomirjenih in zblizanih evropskih narodov.

Težak je program in zelo težke so naloge, ki si jih zastavljamo.

Toda stvari se moramo lotiti in jih zmagati! Zakaj samo tako nam bo mogoče častno obstati, samo tako si bomo zaslužili in priborili našo trdno povezano narodno skupnost in tisto resnično socialnost, ki sta nam porok in jamstvo za nam po pravici in za slugi pripadajoči prostor v družini evropskih narodov.

Ko pa se spet lotimo našega dela, moramo obenem iti vase ter s sebe otresti vse zlobne strasti, ki so nam jih desetletja dolgi strankarski politični prepri in zdražbe napravile skoraj za vedno, da se je naša narodna edinstvo razbila ter smo prav zato dozorali za razlono počenjanje komunizma.

Nevoščljivost in zavist, sebičnost in skopuštvost, ovađuštvo in podkupljivost, umazano stremuštvo in korupcija ter podobne grde lastnosti morajo izginiti ter napraviti prostor tistim krepostim, ki nam edine lahko dajo moči za izpolnitev naših težkih nalog.

Predvsem moramo neustrašeno odpreti oči pred resnico, pravilno presoditi okoliščnosti, na podlagi te presoje — če treba — brezobzirno potlačiti vse čustvene sanjarije in računati samo v mejah naših resničnih zmoglosti.

Naši kvantitativni slabosti mora pri-skočiti na pomoč naša kvalitativna sila. To kvalitativno moč brez dvoma imamo in tudi ni tako malenkostna. Predstavljajo jo naši kmetje, naši delavci in predvsem naša zdrava mladina. To moramo pustiti zopet v ospredje. Zato pa je treba očistiti z nje vsvo-tononazorsko, politično in nemo-ralno nesnago, ki se je nabrala na nas tekom minulega četrta stoletja.

V današnjem, gotovo še zelo težkem boju za novi nacionalni in socialni red vseh evropskih narodov bo tudi slovenski delavec dokazal, da je, kakor slovenski kmet, tudi on čvrsto povezan s slovenskim ljudstvom in njegovo zemljo in da tvori skupno s kmetom zdravo jedro našega naroda. Zato bodo vsi sloji našega ljudstva dolžni prispevati, da postane delavec v polni meri deležen pravičnosti, ki mu jo je doslej kratil od judovskega kapitala človeštvu vsiljeni, razkrajajoči svetovni nazor.

Da se kvalitativno dvignemo na čim višjo možno stopnjo in se uveljavimo kot čvrst, pameten in trezno misleč narod, moramo iti predvsem vase in si uveljaviti prepričanje, da je discipliniranost naroda podlaga njegovi vzgoji za najvišje pozitivne uspehe. Pri polnem priznanju pravice do notranje svobode vsakega posameznika se mora vendarle vsak Slovenec zavedati tega, da ima njegova zunanja osebna svoboda v besedah, pisanju in dejanjih svoje meje tam, kjer bo mogla škodovati ali vsaj obremenjevati pravice in blaginjo sonarodnjaka ali celo vsega naroda. Politična svoboda posameznika ali stanov mora biti uravnana izključno na blaginjo vsega naroda.

Zakaj ta blaginja bo potem zopet postala blagostanje stanov prav tako kot posameznikov. Ob popolnem moralnem in materialnem priznanju napredov vrlejših in marljivejših posameznikov ali uspešnejših in bolj zaslužnih stanov, kakor tudi ob polnem upoštevanju njihovih potreb mora vendar biti pri vseh odločitvah korist narodne skupnosti najmerodajnejša in najodločilnejša.

Strankarsko politično razcepljenost in stanovske spore mora sedaj in za vselej narod sam in odgovorno vodstvo z vsemi sredstvi zatreti. Kot majhen narod si luksuza strankarske politike ne moremo več privoščiti.

Dalje na 2. strani.

Für einen erfolgreichen Kampf sind gute Verbindungen nötig. — Za uspešen boj so potrebne dobre zveze.

SRBIJA IN GRČIJA prezirani žrtvi lastnih zaveznikov

Odveč bi bilo, ponavljati že preznano dejstvo, da je Balkan z vsjo svojo zemljepisno in narodnostno pisanostjo delal preglatice vsem kovalcem načrtov za preureditev evropske celine in da je bil zmerom uganka, ki je ni mogel rešiti prav noben še tako pretehtan in na pogled odličan ključ. Poleg stalnih notranjih nasprotij so se na tem prostoru križale nenehno tudi koristi velikih sil, ki so hotele vsaka zase dobiti prevladujoč vpliv zaradi političnih, gospodarskih in vojaških prednosti; vrh tega pa tudi zato, da bi druga drugi zaprle poti, zaradi katerih so se med seboj spopadale.

To v zgodovini pridobljeno lastnost je Balkan ohranil tudi sedaj, ko se bje boj za višje vrednote, kakor pa je gola konkurenčna tekma za posest določenih spornih ozemelj med dvema ali več velikimi silami Teheranske konferenca v predlanski pozni jeseni je bila poslednja znanilica tiste predstave o obličju sedanjih vojne, po kateri gre le za posest in oblast, oziroma za razdelitev vplivnostnih področij med tremi zavezniki. Pa tudi ta utvara se je razbila preteklo jesen, ko so boljševiki na veliko presenečenje svetovne javnosti z odločno roko posegli na Balkan. Tedaj se je samo po sebi sprožilo vprašanje, ali je bilo v Teheranu sklenjenega sploh kaj določenega glede razdelitve vplivnostnih področij, ali pa je prišlo le do sestanka treh, ki je bil potreben za ublažitev splošnega vtisa, da se čez slučajno zavezništvo in čez pavšalen načrt o vzporeditvi svojih vojaških nastopov niso pretolkli niti korak naprej.

Naj bo odgovor na to vprašanje tak ali tak, dogodki so dali prav tistim, ki so spoznali svojski razvoj sedanjega svetovnega boja in doumeli, da je smisel sedanje vojne pridobil na svojem obsegu v širino in globino. Prestopil je okvir spopada velikih in malih narodnih držav zgolj zaradi tvarnih koristi ali meja in se spremenil v spopad dveh svetov, v neizprošno borbo reda proti neredu. To smer je ubralo že mnogo narodov, drugi pa bodo še morali slediti, čeprav se na zunaj te resnice krčevito otrsajo. Proti celotnemu sistemu boljševizma se more boriti le temeljito dograjen in izdelan organizem, ki ne dopušča nobenega nihanja in omahovanja, temveč pozna samo alternativo: biti ali ne biti. V tej alternativi je podana tudi že skrivnost sredstev in končnega izida: kdor bo zmaga, bo tudi obstal, premaganca bo doletela usoda popolnega uničenja.

Ako Velika Britanija, ki ima na evropski celini otipljivejše interese kakor Združene države, pri poljskem spornem vprašanju ni čutila potrebe po spremembi svojih odnosov do boljševizma, je bila zato ob srbskem in grškem primeru prisiljena popraviti svoje nazore vsaj glede boljševiških zavezniških vrhlin. Če bi pisana in s pečati potrjena beseda teheranskih zapisov imela polno veljavo, bi boljševiki brez dvoma ne dregnili v balkansko eršeno gnezdo s tako hladnokrvno brezobzirnostjo, zlasti pa ne bi podkurili svojim zaveznikom v Grčiji, nad katero so Britanci bdeli hudo ljubosumno. Zato se kakor na dlani ponuja sklep, da takrat v Teheranu ali niso nič

določnega sklenili — in tedaj so morali Angleži že zaslušiti zahrbtno boljševiške namere — ali pa so boljševiki poteptali podpisano pogodbo kot krpo papirja in prisilili zahodnega zaveznika, da je moral le vreči sovjetsko zavezništvo na tehnično in iztehtati, koliko koristi in koliko škode prinaša zavezništvo s takšnim družabnikom, ki se ne zadovoljuje le z deležem pri skupni zmagi, temveč hoče imeti vse ali nič.

Celina sama bi bila Britancem zelo dobrodošel plen, vendar bi se ji po sili razmer vendarle odpovedali in jo prepustili močnejšemu družabniku, ako ne bi s tem vred spustili zver tudi na svoje življenjske žile in imperiale poti, ki z njimi imperij stoji ali pada. Ako bi Sovjeti sedli na spodnjo konico Balkana in obenem na zgornjo konico skandinavskega polotoka, bi s tem dobili v roke ne le vaje celine, temveč tudi klesče, s katerimi bi preščipnili tiste žile imperija, zaradi katerih je Velika Britanija prisiljena zanimati se za razporeditev sil na celini in se zavzemati za takšen sistem, ki bi s kopico neresenih vprašanj docela zaposloval vse velike in večje celinske narode, da bi potem ne mogli dati duska svojim težnjam navzven.

Ob Poljski so se prvič razgalele nasprotujoče si težnje Angležev in Sovjetov. Ta rdeča nit politične nesoglasja se je vlekla naprej do bivše Jugoslavije in potem skozi Romunijo in Bolgarijo do Grčije same. Čeprav so se grške težnje tedaj popolnoma skladale z britanskimi, je Velika Britanija vseeno prepustila prost tek dogodkom. To je pomenilo, da se je moral grški narod sam zdramiti in napeti vse sile, ako se je hotel izmotati iz rdečega prijema Angleški vojaški posegi so bili vse do božiča plahi, ker se vodilni londonski politiki niso upali odločiti se za enaka sredstva, s kakršnimi je v igro posegla Sovjetija.

Churchill sem je poskušal s mirnimi sredstvi speljati grške rdečkarje, preden je zbral toliko tehtnih razlogov, da je z njimi pred domačimi sitneži in rdečimi priganjaji v parlamentu mogel opravičiti odločnejši oboroženi nastop. Pod njegovim pritiskom je grški kralj izročil regentske posle atenskem nadškofu Damaskinu, ta pa vladno krmiti generalu Plastirasu, ki je začel navijati drugačne strune in postajal tem bolj nepopustljiv, čim bolj je peašla udarna sila ELLAS-ovih vojaških oddelkov v Atenah in okoličih. Nazadnje so rdečkarji v stiski pristali na začasno premirje, se umaknili precej visoko nad Ate ne in objavili, da bodo dali mir tudi v Solunu ter Patrasu.

Najhujša kriza je bila s tem pri kraju, toda na jasnem si moramo biti glede pravih razlogov, zavoljo katerih se je London vzlic običajnemu cincajnu prvokrat spustil v boj z Moskvo. Pod udar srpa in klavida je prišlo nemreč ozemlje, katerega izguba bi pomenila polom vsega britanskega zapornega sistema od Balkana skozi Turčijo, Sirijo, Perzijo prav do Indije in s tem bi se pojavila nevarna sila, ki stremi ne le po novih ozemeljskih osvojitvah, temveč tudi po uničenju vsega obstoječega reda.

Motili bi se, ako bi grške dogodke jemali za znak, da se je britanska politika že premaknila iz dosedanjih tečajev in ubrala novo pot, ki vodi iz zmede »zavezništva«² proti jasno določenim ciljem. Ako angleška javnost uživa nad poročili iz Aten, koder ljudstvo prireja ulične ohode in se glasno zahvaljuje Veliki Britaniji, da ga je rešila gozdnih roparjev, se pa obenem hujuje nad kraljem Petrom, ki kljubuje Titovim zahtevam in se otarasa Churchillovega in Edenovega pritiska, ki ga hočeta prisiliti, da bi izročil svoje vladarske posle tričlanskemu tolovajskemu regentskemu svetu.

Po prvem odločnejšem koraku je torej angleška politika zopet dobila strah pred boljševiki in uganja s kraljem Petrom komedijo.

Nihče ne more verjeti, da London ni slisal krika križanega srbsk. ljudstva, ki so ga boljševiki osrečili z najbridkejšo obliko »demokracije«, ki ji zaradi lepega videza posemehljivo ploska celo tista država, ki se smatra za zibelko vzorne demokracije. Če pa vzlic temu naprej uganja svojo nečedno igro, je to znak, da se zaveda lastne šibkosti, v kateri pa s svojimi krivimi nasveti dela več zmede in zla kakor pa z neodločnostjo samo. Londonu ni neznano, da sta Tito in njegov krvnik Mojzes Pijade kot prve nevedne neke pospravila znane anglofile z dr. Lazice Markovičem na čelu; da je enako usodo delil vsakdo, ki je videl rešilo bilko v tako imenovani politiki »čistih rok«²; da so v Srbiji takoj pospravili vse slike kralja Petra in obesili Stalino ve in Titove brez Churchillovih ali Rooseveltovih; da so domači komunisti uvedli takoj tisti surovi in nasilni gospodarski in politični red, kakršnega je kot azijskega in za evropskega človeka skrajno žaljivega še pred šestimi leti preklinjal celo G. Churchill sam; da so v Makedoniji komunisti ustanovili svojo ločeno »federalno«² republiko, ki se misli ob prvi priliki vključiti v sovjetsko balkansko federacijo, katere predstavnik je Tito sam, ki teh svojih zamisli tudi nič skrivati ni.

Pa kljub vsemu temu delijo odgovorni britanski državniki na vse strani svoje krive nasvete, podprte tudi z grožnjami. In to se dogaja prav posebno s tistimi narodi, ki so jih sami obsuli s ploho jamstev in obljub, da so se pripeli na njihov bojni voz in se zaradi tega zaleteli v uničujočo vojno vrtnice, ki mu je sledila še državljanska vojna. Da so ti narodi o pravem času poslušali glas svoje vesti in se potegovali le za svoje koristi, bi si nesporno prihranili ogromno večino žrtev in razočranj, gotovo pa grozote notranjega klanja. Najmanj, kar bi smeli pričakovati od vsiljivih botrov, bi bilo sočustvovanje in lajšanje gorja, nikakor pa ne prezirljivo zametevanje tistih pozitivnih sil, ki so pognale iz trepetih narodov samih in se bore za svet krščanskih vrednot in takšnega reda, ki človeku pušča vsaj dušo pri miru.

Poljski, grški in srbski zgledi so bogati naukov. Odkrivajo nam jalovost nad v velike zaveznike, kajti zaradi njih in po njihovi zaslugi bi lahko v lastni krvi že utonili, ako si sami ne bi našli rešnje poti; odkrivajo nam bistvo politike velikih, ki zaradi svojih lastnih ko-

IZ VSEBINE:

- Stran 1:
Naše naloge in naši cilji, (Odlomki iz lanskih govorov prezidenta generala Rupnika.)
- Stran 3:
»Tovariši, bežite kođer morete!« (Poročilo iz bojev a komunističnimi tolpami na Dolenjskem.)
- Stran 5:
Svoboda, enakost in bratstvo v kazenskih bataljonih OF. (Življenje v komunističnih kazenskih bataljonih.)
- Stran 6:
Zaton.
- Stran 7:
Obtožujemo... (Kako so komunisti v i menu »svobode«² oropali in požgali vasi Hinje in Hrib, ljudi pa nagnali s trebuhom za kruhom.)
- Stran 8:
Kultura.

Živeli strokovnjaki!

Šubašičeva begunska vlada — ali bolje Titova podružnica v Londonu — je razglasila v svet, da se je s Titom sporazumela. Glavna naloga »vlade«, ki naj bi se iz tega sporazuma rodila, bo po Šubašičevi izjavi složna »delo za obnovo in demokratizacijo Jugoslavije«.

Vendar — ne samo tistim, ki se jim je to primerilo že ob rdeči zasedbi Beograda — mora ob tej novici zadržati srce od radosti. Za obe napovedani nalogi, za obnovo in demokratizacijo, so se zdaj združili strokovnjaki, da jim ni para na svetu, ljudje s spričevaji, ki jim jih je dalo delo. Za obnovo Jugoslavije bo skrbel Tito, ki je s svojimi capini razdejal Balkan, kakor ga ni še Turek nikdar, za uspešno demokratizacijo pa nam poleg njega, najbolj krvavega diktatorja v izvensovjetski Evropi, dajejo poročstvo še ljudje kakor dr. Šubašič, bivši diktatorski in čaršijski ban na Hrvaškem, Dušan Serbec, prvi diktatorski ban in vestni izdajalec Aleksandrove diktature v nekdanji Sloveniji; dr. Marušič, drugi najhujši, lahko rečemo krvavi diktatorski ban v Ljubljani, preganjalec pravih slovenskih demokratičnih politikov, očeh senčarskega procesa, dolgoletni glavni dobavitelj človeškega blaga za Glavnjajo, utvajalec žandarskih volitev in ponarejanja volilnih izidov na korist diktature itd., itd.; Lojze Kuhar, najglasnejši opevalec in najpokornejši hlapec vseh diktatur, nazadnje Titove.

Preizkušeni strokovnjaki, uspeh zanesljiv!

Drobno priznanje

»Ljudska pravica«, glasilo Komunistične partije Slovenije, poroča v št. 29 z dne 8. decembra 1944 pod naslovom: »Titova amnestija v Beogradu«² naslednje:

»Po Titovi amnestiji je bilo izpuščenih v Beogradu najprej 1153, potem pa še 725 oseb.«

Lejte si no!

1878 ljudi pomilošenih in izpuščenih iz ječe — to se pravi, da je navzlic vsemu agitacijskemu kričanju in pisanju »osvoboditelj«² le dal v Beogradu pri priči zapreti vsaj 2000 ljudi. Ker že od jeseni 1943 poznamo iz skušenj, kakšno je pod Titovsko oblastjo razmerje med osvoboditelji, brek sodbe pomorjenimi, odvlečenimi in »amnestiranimi«, potem lahko utemeljeno sklepamo, da so komunisti v »osvoboje«² Beogradu pobili in pozaprli kakih 40.000 ljudi, to je dvajset odstotkov vsega prebivalstva.

Natanko toliko, kolikor določa morilski načrt Osvobodilne fronte, ki ga je naš list priobčil pred letom dni in ki je objavljen tudi v »Crnih bukhah«. Of in KPS sta ta načrt tedaj slovesno in na vse kriplje tajili. Drobno priznanje »Ljudske pravice«² pa je njegovo resničnost zdaj potrdilo.

»Slovenska narodna vojska«

Neka domobranska enotica je zajela ušivega in razcapanega vojaka »edine prave narodne in ljudske slovenske vojske«. Ta »slovenski narodni vojak«² je o sebi povedal, da je:

1. po rodu Arnavt;
2. grški državljan;
3. kurir italijanske komunistične enotice »Battaglione Triestino d'Assalto«;
4. vse to v okviru »slovenske narodno-osvobodilne vojske«.

risti mimogrede žrtvujejo tiste, ki so jih sami potisnili v nesrečo; razodevajo nam pa tudi šibkost Velike Britanije, ki se vrti v začaranem krogu hude politične zmede, v katerem bo taval tako dolgo, dokler se ne bo izmotala iz mreže boljševiškega zavezništva in doumela usodno resnico, da je tudi njen obstoj nerazdružljivo povezan z usodo Evrope, ki se bo z njo vred ohranila samo tedaj, ako bo Sovjetija in z njo boljševiška kuča iztrebljena.

Ako zahodni zavezniki vztrajno pomagajo likvidirati balkanske države, tolčejo po sebi. Narodi pa, ki jim je življenja mar, se bodo še trdneje oklenili rešnje poti, katero so kljub zmedi časov in pogledov našli.

Aktivisti — kader rabljev

Enkrat smo že zapisali, da so komunisti povsod v manjšini, zlasti pri nas na Slovenskem. Zopet pa bo dejal kak naivnež: »Kako bi pa potem mogli držati ves narod v oblasti?« Nepotrebno vprašanje. Držali bi ga čekiisti in aktivisti, in v prvi vrsti aktivisti.

Kdo in kaj so aktivisti? Rekrutirajo se iz otrok, ki so najprej izdali svoje starše. Njihovo nadaljnje delo je ovajati ljudi svoje okolice. Tako se izločijo iz družbe. Manjka jim samo še prelivanje krvi. Ko ga stranka pripravi tudi do tega, je zrel za sprejem v komunistično stranko. Edino ta stranka mu omogoča položaj in edino ona ga štiti. Če ga stranka vrže iz svojih vrst, je izgubljen, ker mu je vrnitev k ljudstvu nemogoče. Ti aktivisti, pobranici iz vrst moralno zakrknjenih barab, držani neprestano na verigi, izločeni ko garjevi psi iz človeške družbe, so glavna opora komunizmu.

To je v Sovjetski zvezi. In pri nas? Vsi tisti capini po gozdovih, katere so komunistični poglavarji poslali s samokresi in noži nad nedolžno slovensko ljudstvo in jim izročili posle likvidacije nesrečnih žrtev revolucije, so določeni za organizacijo komunističnega aktivizma na Slovenskem. Kakor v Sovjetski zvezi, tako so tudi pri nas aktivisti izločeni iz svojih družin, ljudske skupnosti in našega naroda. Zanje ni več vrnitev nazaj. S porazom komunizma so izgubljeni. Zato so prisiljeni ostati mu zvesti in izvršiti vsak ukaz, ki ga prejmejo.

Kader rabljev, ki bi padel po Sloveniji v primeru komunistične zmage pri nas, je torej že ustvarjen in čaka po gozdovih samo še na ukaz. V trenutku, ko bi komunizem pri nas že zavladal, bi bilo prepozno. Tedaj za narod ne bi bilo več rešitve.

Zato še enkrat ponavljamo: Komuniste moramo uničiti prej, ko bi mogli priti na oblast, ker jim potem ne bo pomagal nobeden še tako velik in dobro vzgojen kader aktivistov. In tega se zavedajo tudi komunisti sami.

(Za blagor očetnjave)

Nekaj o trojih

So ljudje, ki so kakor troji: lenuhi so in sebičneži. Vedno hočejo živeti na račun in od dela drugih. Takih trojev je tudi med Slovenci dovolj. Roparski komunizem grozi z uničenjem in umorom. Ne bomo rekli, da troji komunizmu naravnost odobravajo, čeprav tudi takih ne manjka, a storili ne bodo nič, da bi se mu zoperstavili. Radi ga vidijo, če drugi branijo njih življenje in imetje.

Ustanavljalo se je Slovensko domobranstvo in idealni ter poživljivalni moške in fantje so trumoma vstajali vanj, troji pa stali ob strani, bili z dušo prej pri onih v gozdu kot pri nas, jim tudi naskrivaj pošiljali pomoč, a se na tihem le veselili, da so pred njihovim ropanjem varni, ker jih branijo domobranci.

Prišla je mobilizacija v delavno organizacijo. Na tihem se je marsikak troj pokesal, da se ni rajši že prej prijavil k domobrancem in se tam stisnil v kak miren kotiček, kjer bi bil varen pred komunistično kroglo. Napel je vse moči, vpregel vse znanje in prijatelje in posrečilo se mu je, da je še naprej ostal doma.

Pojavili so se »narodni pionirji«. Da bi ga strela z lasnega, kdo si je zamislil kovanje z lopato in krampom! Zdaj se bo pa težko zvil in izognil delu. Pa se je nekaterim bolj podjetnim le posrečilo, da so tudi te nevarnosti ušli. Drugi, ki niso bili dovolj podjetni, so pač morali prijeti za kramp in lopato.

Kakor so v čebelni družini troji le zajedalci, ki žive od pridnosti drugih čebel, ravno tako so narodu taki troji le v škodo, ker jim narodne skupnosti ni nič mar, le sebe in svoj trebuh poznajo. Pa čebelar polagoma potrpežljivo poide, naveličajo se trotovske lenobe, dokler trotovi ne pograbbijo in podajo.

Ko se ves slovenski narod bori za uničenje boljševizma in ko mora vsak Slovenec storiti narodno dolžnost, ta z orožjem, drugi z lopato, tretji z motiko, ne bomo več trpeli narodnih trojev, ki v svoji lenobi in sebičnosti niti z mezinem nočejo miginiti za obrambo naroda proti boljševizmu.

(Za blagor očetnjave)

Naš tedenski vojni pregled:

Boljševiška ofenziva na vsem vzhodnem bojišču

S sovjetskimi ofenzivami na skoraj celotnem poljskem bojišču in na obrobju Vzhodne Prusije se je začela doba velikih zimskih bitk, ki bodo brez dvoma najusodnejša preizkušnja nasprotujočih si sil ter ne nepomembnega pomena za izid vojne. Boji na zahodu so spriči novih boljševiških zaletov na vzhodu stopili čisto umevno v ozadje, če zaradi drugega ne, že zaradi velikanskih sil in razprostranjenosti bojišča, na katero so Sovjeti vrgli vse, kar so zbrali v dobrega pol leta po splošnem juljskem naskoku na Varšavo. Končno, sicer precej pozno, so boljševiki izrabili tiste velike prednosti, ki so se jim same ponudile, čim je bila nemška oborožena sila zaradi vdora na zahodu prisiljena preiti v obrambo.

Pogosto smo brali v komentarjih k dogodkom na evropskih bojiščih, da zbirajo boljševiki velike sile ob kolebniki reke Visle in da je treba njihov ofenzivni nastop pričakovati vsak trenutek. Takšna pričakovanja so bila docela umestna že sredi novembra, toda bojnega zatišja tedaj oglašujoči topniški ogenj še ni zmogel. Težko si je razložiti vzroke, zakaj so Sovjeti razložili do sredine tega meseca. Morda zato, ker je madžarsko bojišče prav ta čas požiralo več divizij in več orožja, kakor je bilo predvideno in so se s tem same po sebi povečale preskrbovalne težave. Te zaviralne okoliščine pri Sovjetih nikakor ne smemo izgubiti izpred oči. Zanje govori okoliščina, da si boljševiške ofenzive sledijo zmerom s daljšimi časovnimi presledki, kar se pa ni dogajalo tiste čase, ko so velike bitke potekale še na domačih sovjetskih tleh.

Drug verjeten razlog je bilo tudi naklepno čakanje boljševikov, ki so hoteli počakati na večje uspehe svojih zahodnih zaveznikov in potem s polno silo pozeht na vzhodu sadove tujih naporov. Pred svojimi zahodnimi družiniki so imeli še to prednost, da se jim ni bilo treba zaletavati v močno zgrajeno železobetonski branik, tam hudo krvaveti in trati dragocenega časa z vročimi borbami za vsak meter zemljišča. Še največ verjetnost pa bi dali razlagi, da so se zavezniški domobranci za istočasen zimski velenapad na vseh straneh nemške trdnjave, ker so si smeli od združenih naporov obetati več uspehov kakor pa od ločenih nastopov. V luči te ugotovitve pa dobiva nemška decembrska zahodna ofenziva svoj pravi pomen in veljavo. Izpodnesla je potem takem ne le račune generala Eisenhowerja, temveč prekrizala tudi strategične zasnutke, glede katerih so se vsi trije zavezniški dogovorili. Pravočasen poseg nemškega vrhovnega poveljstva v zahodni bojni vrvež je zgotovil branilcu nujen nredporek za prožno obrambo, namreč razbremenitev na enem bojišču, da se tako lažje majo vrzeli na kritičnih odsekih drugega bojišča.

Nikakor ne gre podcenjevati teh silnih boljševiških naporov. Treba je celo računati, predvsem v začetku, z njihovimi ozemeljskimi uspehi. Za takšno močno sunke in silovite napade nikoli niso dovolj le krajevni obrambni ukrepi. Za protikupele iz globine zaledja je treba namreč več časa. Nesporno je, da je na vsem vzhodnem bojišču nemška vojska postavljena pred najtežjo preskušnjo spriči nastopa množičnih sovjetskih armad, ki so se zelo dolgo pripravljale na udarec. Prav tako pa je tudi več kot gotovo, da tega časa tudi na nemški strani niso zanemarili in so se na presenečenje pripravili.

Pravi smisel poslednjih dogodkov na zahodnem bojišču je podal Reuterjev vojni dopisnik, ki je zapisal, da se je nemškemu vojnemu vodstvu posrečilo prekrizati vzporedno strategijo, določeno na teheranski konferenci. S tem se je nemško poveljstvo izognilo

nevarnosti, da bi se velike bitke razplamtele istočasno na zahodu in vzhodu. Šele sedaj je viden pomen nemške ofenzive na zahodu. Dopisnik opozarja, da bi bilo čisto zgrešeno naziranje, da je s ponovnim zavzetjem izgubljenega ozemlja na zahodu stvar zopet v starih in zadovoljivih tirih. Angleži in Amerikanci bodo potrebovali najmanj 10 tednov, preden bodo pripravili novo večjo ofenzivo. To pa bo omogočilo Nemcem, da bodo sredotočili svoje sile v tem kritičnem času proti boljševikom. Ko pa bo na vzhodu zaradi odjuga nastopil bojni odmor, bodo Nemci na zahodu že zopet pripravljeni, zaključuje Reuterjev vojni dopisnik John Kinche.

Pod takšnimi kriteriji, kakor jih našteva prej navedeni odlomek iz poročila angleškega vojnega dopisnika, je treba moiriti vse dogajanja na zahodu. Tako bomo dogodkom prisodili tisti pomen, ki ga zaslužijo, in se s tem dokopali do trzne in razumne razsoje celotnega položaja.

Bolečino rano, katero so v razvrstitev ameriških divizij pred mesecem zasekali Nemci, je skušalo zavezniško vrhovno poveljstvo zaceliti in je napelo vse sile, da je ustalilo čelni del bojiščne izbokline, obenem pa napadalo z vso silo oba nemška boka. Po stalni smeri ameriških oklepniških napadov je bilo sklepati, da je stebler severnega nemškega boka okrog kraja Houffalize,

na zahodni strani Luksemburga

Tu so se odigravale dan na dan velike oklepniške bitke in spopadi pehote, ki so potekali s precej manjšajočo se bojno srečo, samo da ni bil nikjer izsiljen zeleni prodor. Amerikanci se tukaj niso štedili in so se val za valom zagajali v nemške postojanke. Dosegli so le to, da je neuski pevecnik zaradi boljšev obrambe ogroženih bokov usklil prednjo ost svojega klina v Ardenih in ga umaknil na vzhodni breg reke Ourthe. Pri tem je bilo izpraznjeno mesto St. Hubert. Na tem odseku so težo boja prevzela angleške divizije, katere je na te ogrožene odseke vrgel maršal Montgomery. Vsak hip so se zavezniški oklepniški oddelki spuščali v borbo in stalno premestili zariča od Malmedya proti Vielsalmu, od tam za zopet proti Laroche in obratno.

Drugo stalno terišče srditih bojev je bilo kraj Bastogne. Napadalcev pritisk je bil stalen. Sem pa tja so Amerikanci napadali strnjeno tudi s po tremi divizijami. Ponokod so potisnili nemške oddelke nazaj, toda zaradi takojšnjih protinapadov se je bojna črta zopet izravnala. Posebno ogroženi so bili spopadi okrog 15. januarja, ko so posegle v boj močne ameriške sile z velikansko podporo oklepnikov in letalstva. Samo po sebi se razume, da so bile izgube visoke.

Izkoriščujoč razbremenitev na odseku

od Saargemunda pa do Weissenburga

v Lotaringiji, so se nemške divizije vrgle na tiste odseke Maginotove črte, katere so Amerikanci že imeli v oblasti. Tako so morali oslabiljeni ameriški branilci odjenjati na močno utrjenem pasu pri Hattnu jugovzhodno od Weissenburga, zapustiti tudi kraj Rimpling pri Rohrbachu (zraven Bitsch), nazadnje pa izprazniti celoten utrjeni odsek Maginotove črte, čigar stebler je bil kraj Rittershofen. Za doseg te uspehov so napadalci prestali težke napore, ker so se bili nasprotniki v trdnjavih gnezdih temeljito utrdili in se tudi krčevito branili. Po umiku so sprožili celo vrsto napadov, ki pa so se izjalovili zaradi prehudega odpora.

Obenem in vzporedno so potekali nastopi nemških skupin, ki so prestopile severno od Strassbourga reko Ren in si ustvarile mostišča, ki so jih potem, vzlic odporu nasprotnika, razširile in utrdile. Tako se je poživilo bojno delovanje v Srednji Alzaciji, posebno pa pri Ersteinu pod Strassbourgom, kjer so bile uničene manjše ameriške postojanke.

Nič omembe vrednega se ni dogodilo na italijanskem bojišču, kjer je trajal bojni odmor sorazmerno dolgo. Zatišje so motili le boji pri Faenzi.

Središče in cilj boljševiških napadov na Madžarskem je bila in je še zmerom

Budimpešta,

za katero se že od božiča ogorčeno bore. Sovjeti se trudijo, da bi strli odpor branilcev in so zato posebno v zadnjih dneh naravnali ves topniški ogenj na središče mesta. Neprestano valijo napadi za napadom zlasti z jugovzhoda, odkoder silijo v mesto tudi močni oklepniški oddelki, nad njimi pa letajo roji bombnikov. Do sedaj so se boljševiki polastili šele južnega dela mesta in so le na tem delu potisnili branilce proti mestnemu središču. Boj je trd in neizprosno. Zato se ni čuditi, ako se podirajo tudi številni kulturni spomeniki in rušijo cele skupine hiš. Branilci se branijo iz sleherne hiše in z barikad na vsaki ulici.

Na prostoru od Blatnega jezera do donavskega kolena, kamor se je započelo več nemških napadnih osti, ki so prodirle celo do Grana, so se Sovjeti omejili na obrambo in so s številnimi protinapadi skušali preprečiti trganje svoje bojne črte. Pogorji Vertes in Pilis sta ugodni oporišči, s katerih Nemci ne dopuščajo boljševikom, da bi pridili v ravnino ob Donavi in v dolino reke Raabe. Številke, katere je uradno poročilo navajalo glede sovjetskih oklepniških izgub, nam govori o hudih spopadih, v katere posega uspešno nemško letalstvo, ki se loteva posebno velikih sovjetskih tankov.

Severno od Donave so nemški oddelki vrgli Sovjete nazaj proti vzhodu. Posrečilo se jim je tudi, da so v trdih bojih preprečili vse poskuse prodora čez mejna pogorja na Slovaško.

Po ogroženosti pa so še mnogo hujši boji na

vsem ostalem vzhodnem bojišču

Na črti od Drave pa do Memela so boljševiki spravili na noge vse, kar premorejo. Dolge mesece so kopčili armade in orožje, dokler niso 12. januarja po bobneči topniški pripravi pri Baranovu in Sandomeržu naskočili nemških postojank. Istočasno se je velebitka razvnela pri Romintener Heide v Vzhodni Prusiji. Sovjeti so hudo močno pritiskali na več odsekih, da so vezali nasprotnika in prikrili prave smeri svojega naskoka. Že dan pozneje se je zarišče bojev iz baranovskega predmostja premaknilo na področje med Zgorinjo Vislo reko Nido in Liso goru, torej malo vzhodno od Kielca. Tu so boljševiki izsilili prehod čez reko Nido in udarili proti zahodu. Razvili so se strani boji v globini nemške obrambne razsvetle. Boljševiki pa so tedaj sprožili napad tudi ob vzhodnem robu Vzhodne Prusije med krajema Ebenrode-Schlossberg. V bitko je poseglo precej strelskih divizij, zaščitenih z več oklepniškimi zbori. Toda po probu prvih obrambnih črt so boljševiki tukaj trčili na strnjeno obrambo in so bili na vsej črti prestreženi. A že dan nato, to je 14. januarja, smo zopet brali, da so boljševiki z bobnečim ognjem naskočili tudi prostor ob srednji Visli pri Pulaviju in Warki, ki ležita južno od Varšave, potem nemške po-

Vojno poročilo

o komunističnih izgubah na področju Toplice-Zužembark

Te dni so se končali večji vojaški nastopi proti komunističnim tolpom na Gorenjskem, Stajerskem in na Dolenjskem. Komunisti so utrpeli zlasti hude izgube v Savinjski, Paški in Tuhinjski dolini ter na Dolenjskem. Naš list je po izvirnih poročilih iz bojev, ki so bili pred koncem, navedel število izgub: 2500 mrtvih in okrog 2000 ujetnikov.

Vojno poročilo z dne 18. januarja pa poroča o uspešnih protikomunističnih nastopih na tukajšnjem ozemlju in navaja med drugim naslednje o komunističnih izgubah pri nas:

»V čistilnih bojih pod vodstvom višjega SS in policijskega vodje Alpenland so tolkovači utrpeli na področju Toplice-Zužembark znova težke izgube. Našli smo 2500 mrtvih, zajeli 1500 ujetnikov in obsežen plen.«

TEDEN V SVETU

Bivši jugoslovanski kralj Peter je prišel v hude škrpce zaradi zahteve, naj po grškem vzgledu prepusti začasno svoje vladarske posle tričlanskemu regentskemu svetu, ki sta ga sporazumno sestavila predsednik begunske vlade Šubašič in Tito. Ta sporazum je Šubašičeva vlada potrdila, dobila pa je zanj podporo tudi pri Sovjetih in Angležih. Tričlanski regentski svet naj bi sestavljali: za Srbe prof. Perić, za Hrvate dr. Mandić, za Slovence pa inž. Serbec. Kako bi ta regentski svet ukrepal na tako imenovanem osvobojenem ozemlju, je lahko uganjati, ker bi pač zasedal v senci Titovih bajonetov. Titov režim je v Srbiji zahteval ogromno žrtev in je pospravil vse nasprotnike boljševizma, pristaje kralja in monarhije, kakor tudi pristaje zahodnih demokratij. Razumljivo je, da se je kralj Peter vse do sedaj krčevito branil izpustiti žezlo iz rok, ker se je zavedal krutih posledic, ki bi iz tega nastale. Zapečatiti bi usodo svoje monarhije že s samim dejstvom, da bi v komunistične roke izročil vladarske posle, torej v roke tistih ljudi, ki načelno odklanjajo monarhijo in vse vladavinske oblike, ki niso boljševiške. Pri svojem odklonilnem stališču je kralj vztrajal kljub pritisku Churchill in Edena in kljub sitnarjenju angleškega časopisa, ki smatra koristi malih zaveznikov za zopetno breme, ki kviri celoten zasnutek angleške politike. Kralj Peter je zato poslal Churchill in Rooseveltu posebno spomenico, takoj nato pa je bojno stališče proti njemu zavzela tudi njegova vlada, ki je vnovič demonstrativno poudarila svoje soglasje s sporazumom med Šubašičem in Titom. Kaže, da bo moral kralj najprej razčistiti odnosaje do svoje vlade in rešiti zaostreni spor s tem, da ali sam odstopi ali pa odslavi vlado. Ker v Londonu niti glede prvega niti glede drugega nima svobodnih rok, se križa se ne bo tako naglo rešila, kajti vmes bodo posegli še mnogi znani in neznani činiči. Tito sam je že začel kovati iz te zmede svoj kapital in je na beograjske ulice nagnal svoje drhali, ki neprestano vzklikajo proti kralju in zahtevajo njegovo odstavitve.

ložaje med Vislo in Bugom severno od Varšave in končno z obeh strani Ostenburga.

Naloga, ki jih imajo branitelji na vseh naštetih bojiščih, so težke. Po dosedanjih poročilih boji stalno naraščajo po obsegu in silovitosti, da pa nikjer, razen pri reki Nido, ni prišlo do probaja. Tod se je zaradi tega boj razplamtel okrog Pilice, Kielca, Radoma in jugovzhodno od Warke. Globlji vdor so boljševiki izsilili tudi na obeh straneh Ostenburga, toda protikupele so preprečile, da je bila grozeča nevarnost zankrat odstranjena.

Boljševiki ne štedijo z ničemer. Žrtvujejo tisoče svojih vojakov in razmetavajo z oklepniki, katerih so branilci skoraj vsak dan izločili iz boja po več kakor tri sto.

Nadaljevanje s 1. strani.

Vsi danes vemo, da je ta politika lomila narodove sile, razbijala našo disciplino, povzročala nered, pripravljala plodna tla boljševizmu in nas privajala na rob groba.

Božja Previdnost je to strašno vojno, ki je prizadela vse narode, dopustila, da med njimi izvede izbor onih, ki so vredni obstoja. Če hoče narod — prav posebno pa mali narod — to svojo preskušnjo za uveljavljenje prestat, se ne sme boriti z vso hrabrostjo samo s tavnim orožjem. Se mnogo več mora storiti.

Prva stroga in brezpopolna zahteva Usode je, da je narod edin! Zaradi duhovne neenotnosti je propadlo že mnogo in dosti večjih narodov kot smo mi, ali pa so morali dolga stoletja trpeti, ker se niso mogli zediniti.

Tudi mi ne bi nikoli prišli v tako težak današnji položaj, če bi bili edini! Pustimo vse strankarske razprtije, ki so nas toliko stale. Ne iščimo nikakršnih ozkih strankarskih koristi, ker to samo cepi naše sile! Bodimo le častni, napram rojaku pošteni, nesebični, na pomoč pripravljeni Slovenci! Bodimo čuvarji naše narodnosti, zvesti negovalci naše skope, toda vseskozi prelepe zemlje, naše ljubljene domovine. Zupajmo v neskončnega Boga in negujmo z vso doživeto notranostjo vero v Njega! Združimo svoje sile za slovenskim domobranstvom, ki čuva

naše domačije pred boljševiškim navalom in ki je mimo vseh strank nosilec nove vsenarodne miselnosti, katere naj nas edine in složne vodi v novo bodočnost! Bodimo zares samo Slovenci!

Napočil je skrajni čas, da se vsi, v resnici z narodom povezani elementi izobraženstva zberejo in tako skupaj s kmetom in delavcem naredijo konec izdajalskemu početju poedinih asocijalnih, egoističnih častihlepnežev in materialistov.

To se mora zgoditi, če hočemo mali slovenski narod ohraniti in ga obvarovati pred tako strašno katastrofo, kot jo mora sedaj trpeti na primer italijanski narod.

Pomnimo! V tem največjem svetovnem voharju je naš mali narod podobno drobeni ladji, ki pleše na viharjih valovih. Če ladja ni dovolj trdno sestavljena, se viharjem ne bo mogla upreti in se bo potopila.

Skrajno potrebno je, da prenehamo s politično razcepjenostjo. Komur se je pretežko ločiti od strankarskih, klikarskih ali celo osebnih spekulacij, naj se spomni našega trpečega kmeta in delavca, ki bosta nekoč marsikoga klicala na odgovornost za vsa škodljiva podvzeta, pa bo videl obenem tudi nesmisel svojih osebnih, nekritičnih sumničev, nevoščljivosti, zavisti in računov. Rajši se trudimo vsak po svojih močeh in zmožnostih, da bomo končno premostili tudi vse prepade med

posameznimi stanov. V edino uspešni krepko skovani protikomunistični slovenski skupnosti pripravljamo z vsemi poštenimi silami prav posebno pogoj za stalni mir med delodajalci in delojemalci!

V tem skrajnem trenutku je torej tudi naša dolžnost, da strnemo vse svoje sile v neomajno enoto v slovenskem domobranstvu in se tako v vrstah domobranstva kot krepka celota borimo za slovenski prostorček v protiboljševiški Evropi, v čemer so obsežne vse naše želje za rastjo. Le v taki borbi se bomo rešili grozečega židovskega suženjstva in si priborili lepšo bodočnost za naš narod in domovino.

Z novimi ljudmi hočemo ustvariti novo bodočnost! To je dnevna zapoved našega domobranstva.

Če hočemo doseči ono pravo srečnejšo bodočnost, kakor si jo želimo, mora prav posebno Slovensko domobranstvo storiti še mnogo več.

Če hoče Slovensko domobranstvo slovenskemu narodu priboriti čim lepšo bodočnost, se mora notranje prekvatiti z ideološko podkovanostjo in vsemi krepostmi, ki delajo pravega vojaka, junaka, viteza in resničnega čuvarja svojega naroda.

Zato slovenski domobranci: Naprej! Na delo! S svojo voljo in božjo pomočjo boste zmagali in rešili naš slovenski narod!

V okviru nove Evrope, ki bo iz te strašne vojne izšla, ho Slovensko do-

mobranstvo postavilo temelje novi domovini, kjer ne bo več škodljivih strankarskih sporov, ki so doslej razjedali naše narodne sile in ki so jih podtalni boljševiški plačanci tako usodno izrabili.

V tej novi domovini bomo v resnici vsi eni: vsi brez razlike stanu bomo zidarji in kladivarji svoje usode. Ne bomo več tekmovali v nabiranju glasov za volitev tega ali onega strankarja, zaradi česar smo se potem vedno sovražili in zasledovali in tako netili nezadovoljstvo, ki je bilo najbolj plodna njiva za boljševiške prevratnike. Ne! Tekmovali bomo v tem, da vsakdo izmed nas čim več doprinese do ustvaritve enotne miselnosti slovenskega naroda, da bomo tako strankarsko pomirjeni v slogi zastavili vse svoje sile v delo in napor za boljše življenje nas vseh skupaj in tako zapustili poznim rodovom zanamcev dostojno dediščino, zaradi katere nas bodo imeli v lepem spominu in v časti in jim bomo še v daljni bodočnosti vzor zdravega in življenja sposobnega naroda, ki je v najtežjih časih našel samega sebe in pot iz zmede k vstajenju.

Za nas so sedanji dnevi dogodki razlog, da se z neutrdnim, trdim, hrabrim in nesebičnim delom strnemo v trdno jedro, iz katerega naj vzklije slovenski narodni skupnosti novo življenje. Potem bomo tudi hitro spoznali, kaj je prava narodna skupnost, in sprevideli, da mora biti skupna bla-

ginja na prvem, sebičnosti pa na zadnjem mestu. In s tem spoznanjem bomo dosegli, da se bodo sami po sebi izbrali iz ljudstva najboljši, ki so polikralni voditi naš slovenski narod v srečno bodočnost.

Danes smo sicer še razbiti, toda obupati ne smemo že zaradi Boga, ki bi nas potem popolnoma zapustil. Vse-mogočni nam ne bo ničesar podaril, ako ne bomo združili s svojim zaupanjem tudi svojo neuklonljivo jekleno voljo, da hočemo slovenski narod z neutrdljivim, poštvalnim in nesebičnim delom povesti k varnosti, miru, redu, delu in pameti. To našo ojele-nelo voljo, ki je ne more nič motiti, bo potem blagoslovil tudi Bog.

V iskreni povezanosti s svojo izbrano, življenja željno mladino, strememo k vsemu, kar je vzvišenege, kopr-nečo k Luči, Plemenitosti, Lepoti, Pravici in Božanstvenosti, bo ves naš narod zajelo gibanje, ki nas bo vodilo nasproti blagoslovljeni, trajni dobi plodonosnega dela, resnične zadovoljnosti, neprestanega napredka in prave svobode slovenskega naroda v na novo urejeni, pomirjeni in mir ohranjajoči ter vedno znova ustvarjajoči Evropi.

Če bomo vzdržali v zvestobi in se izkazali v teh težkih dneh, bo zmaga Evrope tudi naša zmaga. Ta pa bo pomenila nastop srečnejše bodočnosti vsega slovenskega naroda v Evropi.

(Iz lanskil govornov prezidenta generala Rupnika)

Pisma nam in vam

Gospod urednik!

Zadnje mesece se pri nas doma večkrat zgodi, da moramo kupiti pekovski kruh, ker je kvasa na nakaznice le nekoliko premalo za ves mesec. A vse bi še bilo, če ne bi nekateri peki tudi pomankanje kvasa v zasebnih gospodinjstvih izkoriščali na svoj način.

Stvar je tale: Sprva sem hodila po kruh, kadar mi je konec meseca zmanjkalo kvasa, da bi sama zamesila doma, pač le najbližjemu peku, ker mi drugi gospodinjstvi opravki, zlasti pa vsepovsod samo takanje, vzamejo že tako in tako mnogo dragocenega časa. A kmalu sem tega peka, čeprav mi je bil najbolj pri roki, opustila, ker je bil — in najbrž je še — njegov kruh na pol neslan. Začela sem kupovati kruh pri drugem peku, s katerim sem bila nekaj časa zadovoljna, kmalu pa je tudi on začel prodajati prav tako na pol neslan kruh kakor prejšnji.

Ze sem si mislila, da morda krivično sodim, zato sem poskusila še pri tretjem peku, ki so mi ga nasvetovali kot najbolj poslušenega. Pri njem zdej kupujem kruh že precej časa, čeprav ima svojo prodajalno sredi mesta, jaz pa stanujem dober četrt ure proč. Kruh, ki ga peče ta moj tretji pek, je prvič dosti rahlejši in lažji — kar je pač dokaz, da je iz boljše moke, ali pa vsaj skrbneje pripravljen — drugič pa je zadosti slan, tako kakor v tistih dobrih časih, ko tudi preskrba s soljo še ni delala nobenih preglavic.

A preden sem se odločila napisati tole pismo, sem se hotela prepričati, kako je s kruhom še pri drugih pekih. Moja slutnja je bila kmalu potrjena, in zdaj sem povsem prepričana, da vsi tisti peki, ki so in hotejo biti pošteni, še vedno lahko pečejo dovolj slan kruh, to se pravi, da le dobivajo za svojo peko dovolj soli, na drugi strani pa da nekateri peki namenovoma pečejo premalo slan kruh — kam dajo sol, ki jim ostaja, naj si vsak razloži sam — ter tako sebi v prid izkoriščajo pomankanje kvasa v zasebnih gospodinjstvih.

Ratun teh brezvestnih pekov je sila preprost: če gospodinja nimajo dovolj kvasa, morajo hoditi k pekom kupovati kruh, ker pa ga morajo imeti, ga bodo kupovale tudi če je premalo slan. Na ta način se odpira — poleg peke prepovedanega peciva po nedovoljenih cenah — še nova možnost za zaslužek: prihranjenost, t. j. drugim odlegljeno sol lahko drago prodam na črni borzi, saj je danes njena cena na črni trgu dober.

Tak je ratun nepoštenega peka (poudarjam, da so to, hvala Bogu, le redke izjeme v tem polju), moj ratun pa je tale: Prevod gotovo ne dela takih izjem, da bi samo nekaterim pekom dodeljevali zadostne količine soli, drugim pa ne; in če nekateri (sama sem se prepričala, da precejšna večina) peki lahko pečejo dober in zadosti slan kruh, bi ga drugi prav tako lahko. Ker ga pa ne, ne more biti drugacije — vsaj po mojem sklepanju ne — kakor da delajo nepošteno.

Je tako, gospod urednik, ali ni? Prepričana sem, da mi boste pritrili in vprav zato, ker je to stvar, ki zadeva široko javnost, tole moje pismo tudi objaviti.

Gospodinja.

Gospod urednik!

Ljubljana se upravičeno ponaša z visokim številom najrazličnejših socialnih in dobrodelnih ustanov. Pri teh ustanovah sodeluje veliko število oseb vseh slojev in stanov, tudi iz tako imenovanih boljših krogov. V letnih poročilih obnih zborov beremo vsako leto v časopisih, s kakšno vno in poštvenostjo opravljajo ti ljudje omenjene dobrodelne posle in da jim je vsa javnost zato dolžna največjega priznanja in zahvale. Iz istih poročil je tudi razvidno, kako se pri teh ustanovah večkrat graja in razpravlja o velikih socialnih krivicah, ki jih delajo delodajalci uslužbenecem ter da naj na pristojnih mestih v takih primerih z vsoto ostrino zakona zaščitijo prizadete uslužbenice.

Javnosti pa je znano, da tudi več takih poštvenih oseb v lastnem delokrogu ne izpolnjuje nobenih predpisov do uslužbenstva. Tako na primer neki gospod in gospa, ki oba z vsoto vno sodelujeta pri takih ustanovah, ne plačata pri mesečni penziji in honorarni službi v znesku 6000 lir svoji gospodarski pomočnici za njeno 14—16-urno delo na dan niti svojega enodnevnega zasluga za en mesec službe.

Ali bi ne bilo prav, da bi se pri takih humanitarnih ustanovah opozorili sodelujoči, da je v prvi vrsti njihova dolžnost, da v lastnem delokrogu izpolnjujejo socialne dolžnosti do podrejenih.

Kaj pravite, gospod urednik, kako je vendar mogoče takim ljudem priznati sploh kakšno socialno vno in poštvenost, ko svojemu uslužbencu za 14 do 16-urno dnevno delo ne prizna niti enodnevnega svojega dohodka.

Ljubljancan.

»SLOVENECE«

dnevnik — mesečno 32 lir

• • •

»SLOVENECE«

nedeljski izvidi — mesečno 8 lir

• • •

»Slovenski dom«

mesečno 8 lir

• • •

»RAST«

četrtletno 25 lir

„Tovariši, bežite, koder morete!“

Z naglimi koraki se je bližal 15. januar, dan, ki bo v vsej zgodovini znamenovan kot dan izredne milosti, ki jo je »maršale Tito izvolil nakloniti domobrancem, da se namreč lahko vdajo edincem NOV in POS. Domobranci udarni skupin so se dobro zavedali te naklonjenosti, zato niso niti trenutka zamudili, da se te ugodnosti poslužijo, in so se že takoj v prvih dneh januarja podali na pot. Dobro so se zavedali, da ne bo tako lahko najti »bežibrigade«, zato so se že kar 14 dni prej podali na pot, da jih poiščejo in da gredo potem skupno z njimi »osvobajate slovensko zemljo.

V teh podih, ki so bili združeni s silnimi napori, je spremljal domobranec junaški duh padlega komandanta Meničanina, prisega, ki so jo domobranci položili ob Meničaninovem grobu, jih je navduševala, da se niso ustrašili visokega snega in neprehodnih poti, ampak so šli naprej, da izpolnijo Meničaninovo oporoko.

Postojanka na Občinah — smrt za komuniste

Čisto razumljivo je, da komunisti na noben način ne morejo preboleti novoustanovljene domobranske postojanke na Občinah. Tega se je prav dobro zavedal komandant XV. divizije, ki je na Račjem selu ves obupan dobesedno takole dejal: »Če Občina spet ne zavzamemo, nas bo vse skupaj vzel hudič. Bela Krajina je zaradi izgube Občin postala za nas mrtvo telo, kajti nobenega transporta ne moremo več poslati iz Štajerske v Belo Krajino. St. Ruperta in Mirenske doline, ki sta za nas partizane slovenski Banat, ne bomo mogli več izkoristiti, zato bodo morali naši tovariši v Beli Krajini poginiti od lakote. Dovolj imamo zato razlogov, da pokažemo vso svojo udarno moč in spet zasedemo Občine. Zato, tovariši, juriš, juriš, zmaga je naša!« Tako je komandant govoril zbranim brigadam na Račjem selu, preden so brigade šle v napad.

No, pa nam je vsem prav dobro znano, kako so morali z razbitimi buticami iz Občin bežati. Vse, prav vse, kar komunistična vojska premore, so zbrali za ta napad. Celo svoje tanke so privlekli iz skritih lukenj, za več glav goveje živine, ki so jo naropali na Dolenjskem, so kupili od hrvaških komunistov tri topove, celo letalstvo svojih »zaveznikov« so naročili, po vsej verjetnosti je po Krki plula tudi tolovajska mornarica, samo da do izraza ni prišla. Pa vse to ni prav nič pomagalo. Junaški branilci Občin so vzdržali napad in pogladi komuniste v suhokrajinske gozdove. Samo beg je bil zanje rešitev. Celo letala so se izkazala kot slabi komunistični zavezniki, saj so njihove bombe zadevale v prazno. Samo ena bomba je padla na neko hišo, pa še tu je bila družina tako rekoč čudežno obvarovana. Vsa družina je bila zbrana pri kosilu, ko so prišli bombniki. Čeprav so doslej redno jedli pri mizi, se je ta dan družina spravila vsa na peč in tam obedovala. Bomba je padla na hišo, predrla strop, šla skozi mizo in se zarila globoko v zemljo, pa ni eksplodirala. Nikomur od družine se ni skrivil niti las. Vprašal sem staro mater, kako je mogoče, da so bili tako čudežno obvarovani, pa mi je dejala: »Veste, gospod, Bog nas varuje, ne molimo zastojni vsak večer rožni venec. Komunistov pa bo kmalu konec, le verjemite mi, saj ne znajo drugega delati, kot moriti in požigati.« Tako je preprosta modrost kmečke žene.

Franjo Mitjo, Mitja Marjana...

Po neuspelem komunističnem napadu na Občine same, se začne divji pogon za komunisti. »Franjo« je neprestano obupno klical »Mitjo« na pomoč. Tega pa je spet klical na pomoč »Marjana«. (Omenjena imena pomenijo brigade.) Domobranci so jim seveda takoj poslali izdatno pomoč v obliki krogl in so jim dali močan pospešek pri njihovem begu.

Tomicev in Cofov udarni bataljon sta svoje akcije začeli že na Sela-Sumберку. Že tu so bili prvi kratki boji, v katerih je padlo precej komunistov. Poleg drugih sta padla tu tudi dva brigadna intendant, eden Štajerc, drugi pa Belokranjec Modronič. Znano je, da so intendantisti tisti, ki pri komunistih organizirajo vse rope in tatvine. Oba sta našla smrt v stranišču, res na prav zanje dostojnem mestu. Lepo slovo od tega sveta, prav razbojnika vredno!

Bataljon je šel v najstrožji bojni sestavi naprej. Kmalu pribrni po cesti motor, na katerem sedita dva komunisti. Samo nekaj strelav je zadostovalo, in že je obležalo vse skupaj v jarku. Pa ni bil slab plen, saj sta padla tudi dva komunistična častnika. Eden od njih je bil Zakotnik Franc, s komunističnim imenom Dušan, po činu »zastavnik«, ki je bil glavni kurir med VII. korpusom in glavnim poveljstvom. Poleg brzostrelke in enega motorja, ki sedaj dobro služi domobrancem, so našli pri njem tudi torbo z zadnjimi povelji, kod naj se premikajo komunistične edinice.

Domobranci so jo mahnili naravnost

v sršenje gnezdo proti Žužemberku

Tu se je prav tedaj premikala roparska tolpa, ki je kradla hrano za štab VII. korpusa. Vse je bilo že naloženo na vozovih, ko so čisto nepoklicano prišli domobranci. Vozovi so bili naloženi s samimi najboljšimi dobro-

tami, ki naj bi jih pospravil štab VII. korpusa. Bili so 4 ubiti prašiči, nekaj krav in volov, ogromno masti in moke ter drugega materiala, kar so naropali pri beraških kmetih. S takimi dobrotami se torej masti tolovajska komanda, navadni komunisti pa krepavajo ob neslanem ovsnem močniku. Naloženi vozovi z vsem materialom so seveda prišli v roke domobrancem, ki so takoj nato mogli povrniti tem ubogim domačinom izropano blago. Čudoviti prizori so se tu dogajali. Od vseh strani je letelo skupaj staro in mlado in pripovedovalo domobrancem, kod sta bežala »svoboda« in komunizem. To so namreč besede, ki jih po Dolenjskem na splošno uporabljajo za roparske komunistične tolpe. Z novimi dragocnimi podatki so šli domobranci dalje, na mestu pa je obležalo 8 roparjev, ki so bili vsi oboroženi s brzostrelkami in so hoteli s tovrstnim avtomobilom pobegniti. Vse to je postalo plen domobrancem.

Beg VII. »korpusa«

VII. korpus je uvidel, da je šla penčenka po vodi, zato se je še za svoje butice zbal in se spustil v divji beg. Kar je bilo »šarže«, so se natovorili na tovrstne avtomobile in na dva tanka. Kar drug na drugem so ležali na avtomobilih in tankih, samo da bi ušli, za mnoge pa ni bilo prostora zgoraj, zato so se obešali ob strani, mnogi so se pa kar vlekli po snegu za avtomobili. Vse je bežalo iz Dobrnice in Zagorice proti Podlipi. Domobranci so brž namestili svoje minomete in težke strojne in mlati po »korpusu«, da je bilo vse v dimu. To je bilo javkanja in cvilenja! Kako divne glasove so spuščale iz sebe ljubljanske dame, priljezne »korpusovih šarže«. Pa je »korpus« ubral čisto napačno smer, kajti prišel je naravnost v naročje velikaški in novomeški ibojni skupini. Za vsako skalo in za vsakim parobkom je čepel domobranec s strojnico in mu trepetalo srce, kdaj bo lahko udaril po »korpusu«. oK so komunisti pribežali v njihovo neposredno bližino, tedaj je od vseh strani zagledalo nanje na desetine strojne. »Korpusove šarže« so padale kot snopje po tleh in se valile po snegu. Vse »strateško« znanje polkovnikov je tu odpovedalo, edino povelje, ki ga je poveljnik korpusa še mogel izreči, je bilo: »Tovariši, bežite koder morete!«

Res jih je nekaj pobegnilo, še več pa ostalo v globokem snegu po gozdovih in kotanjah, kjer bodo ostali kot ostudne priče komunističnega zločina po slovenskih tleh. Ogromen je bil domobranski plen pri tem »begu korpusa«. Poleg topa so zaplenili domobranci tudi 6 težkih minometov, veliko število avtomatičnega orožja in cele kupe pušk. Ko so komunisti videli, v kako obupnem položaju so, so mnogi prijavili sami. Eden od njih je prignal mulo, ki je nosila težki minomet, drugi je prisopihal s težko strojnico na rami, tretji spet pribežal brez hlače, ki jih je na begu zgubil — zares prav smešni prizori so se dogajali. Najbolj pa so se domobranci razveselili krasnega avtomobila »podpolkovnika« Kranjca, ki ga je moral na begu pustiti in jo je kar peš mahnil, da je »zasedel novo položaje. Res bo težko švedral tovariš podpolkovnik po globokem snegu, toda domobranske krogle mu bodo že posvetile in dale pospeška, da ga tudi težke poti ne bodo ovirale na begu.

V Podlipi so domobranci zalotili tudi dva najbolj znana rajonca: Stuparja Antona iz Vel. Lipovca in pa Kaplan Marijo »Lazensko« iz Vrbovca. Oba sta bila »prekomandovana« v XIII. brigado.

Samo v teh borbah je padlo skoraj 300 komunistov (naštetih). Premnoge ljubljanske mamice lahko že začno jokati, saj so njihovi sinovi in hčerke gotovo danes imeli že »oficijske« šarže, zato je dokaj verjetno, da so bili v štabu VII. korpusa. Morda jih bodo našli, te »borce za svobodo«, še kje sredi suhokrajinskih gozdov, če jih ne bodo že prej požrle lišice in krokariji, kar pač zaslužijo za svoje razbojniško delo.

Domobrancem vsega tega še ni bilo dovolj, ampak so že takoj naslednji dan napadli Srednji Lipovec in Ajdovce, kjer sta bili IX. in X. komunistična brigada. Ljudem so komunisti zatrjevali, da se iz teh položajev ne umaknejo za nobeno ceno. Domobranci sicer za te sklepe niso vedeli, pa so kljub temu napadli obe postojanki. Kot prvi je na Lipovcu padel konj brigadnega komandanta, kar je bilo gotovo slabo znamenje, kajti vsa brigada je nenadoma začela v silnem preplahu bežati na vse strani. Domobranci pa so jo seveda ubrali za njimi, in marsikajšen tolovaj je tu delil usodo s komandantovim konjem. Beg je bil tako nagel, da so komunisti komaj odnesli svoje raztrgane hlače, kar pa je bilo težjega orožja, so ga morali pustiti na mestu. Domobranci so tu zaplenili 3 težke minomete, in junaška brigada je morala z edinim preostalim minometom bežati čez Krko. V roke je prišla domobrancem tudi vsa komunistična komora.

Se hujši pa je bil komunistični poraz na Ajdovcu. Domobranci namreč še niso pozabili, kaj so komunisti naredili leta 1942. z ajdovskimi legionarji. Domobranci so nato lahko prišli v neposredno bližino komunističnih položajev. Domobranci so se kot levi zagrizli v komuniste, da tako masučejo ajdovske žrtve. Boj je bil kra-

tek, pa uspešen. 31 komunistov je obležalo v vasi, 26 pa je bilo težko ranjenih. Ajdovska tragedija je bila tako ponovno masčevana. Z velikim veseljem in zadovoljstvom so domobranci pobirali strojne in brzostrelke. Angleži naj le kar še pošiljajo komunistom orožje; menda jih Grčija še ni izučila.

Vse, kar je od »devete« in »desete« še ostalo, je v obupnem begu bežalo čez Krko, da tam »zavzame« nove postojanke.

Na Čatež in Cirknik

Med temi bojnimi nastopi so domobranci zvedeli, da se je en bataljon Dolenjskega odreda, okrog 100 mož po številu, za njihovimi hrbi po temnih gozdovih pritihtapil čez glavno cesto. — Ujetniki so izjavili, da je imel bataljon nalogo pozvedeti, koliko je še domobrancev na terenu in kje so. Pa je res prav natančno zvedel. Da bi se komunistični bataljon bolj junaško izkazal, so ga čisto na novo oborožili, oblekli in obuli, celo nove bele halje so dobili, da se bodo varneje pomikali po terenu. Prepričani so bili, da so na Čatežu in Cirkniku čisto varni, pa se je vse drugače izteklo. Neki domobranci se je po naključju mudil doma pri svojih starših in opazoval, kako gre bataljon mimo njegove hiše. Zdelo se mu je, da pač ne gre, da bi bil kar sam napadel ves bataljon, zato je počakal, da so šli mimo njega. Štirje tolovaji so pa vsi lačni in sestradani ostali v vasi in ropali po hišah. Odločil se je, da bo s temi štirimi kar sam opravil. Pa mu je res uspelo. Vse štiri je razorožil in jih prignal kar sam na poveljstvo.

Domobranci Tomiceve skupine so kar hitro planili iz gorkih postelj in šli nad komuniste. Na Cirkniku se je vnel kratek boj, v katerem se je pokazalo, da komunisti sploh nimajo nobenega bojnega duha več, le bežati znajo izborna. Iz boja so komunisti hoteli zbežati čez mejo, a jim to ni uspelo, zakaj na drugi strani so jih že čakali Nemci. Na ta način je II. bataljon Dolenjskega odreda zadela usoda, kakršna bo v kratkem tudi usoda vseh ostalih komunističnih bataljonov. Bil je docela uničen. Na bojišču je obležalo 30 komunistov, 16 pa jih je bilo ujetih. Kolikor jih je pa še ostalo, so bili ranjeni ali pa tako preplašeni, da si še puške ne upajo več nositi, ampak se kar brez njih prihajajo javljati na domobranski poveljstva. Tudi plena je bilo nekaj. S štirimi brzostrelkami in dvema strojnicama, ki so jih tudi domobranci zaplenili, bodo domobranci podrlji še marsikatega »borca za svobodo«.

Ko je boj prenehal, so z vseh strani začeli vreti skupaj ljudje, da vendar enkrat vidijo domobrance, ki so jih tako željno pričakovali. Ni bilo ne konca ne kraja pripovedovanja, kaj vse jim je »svoboda« že prinesla in odnesla. Kmečke mamice so od veselja, da vidijo domobrance, zajokale in jih s povzdignjenimi rokami prosile, naj vendar ostanejo pri njih, da so »svobode« siti že do grla in še čez. Vsega so hoteli dati domobrancem v zahvalo, da so jih vsaj začasno rešili »svobode«, čeprav že v njihovih hišah in kašah razsaja strahovita beračija.

Udarni bataljon je nato krenil na Mirno. Pretekla nedelja je bila za vas Mirno res prava domobranska nedelja.

Slika predstavlja »Krimski odred«, ki je po Barju rekviriral, opravljal obveščevalno službo, raznašal agitacijsko literaturo in vse drugo, kar spada v »osvobodilno« delo OF. O tem delu odreda vedo največ Barjani sami, ki so na svoji koži občutili njegovo »osvobodilno« delo. V vrsti, ki stoji zadaj, so od desne na levo: 1. Skrabla Matija »Matija« iz Bresta, sekretar odreda, 2. Žagarjev iz Ige vasi, 4. Suštaršič Janez (po domače Šalov) iz Iške, 5. Mazi iz Iške (p. d. Krogarjev), ki je bil izvoljen za komunističnega »poslanca« za barjanski okraj pri volitvah 1943. leta, Žagar Martin (p. d. Žagarjev) iz Iške vasi, 7. Grebene Franca (p. d. Kocjanova) iz Vrbljen, 8. Suštaršič Primož iz Tomišlja, terencec, 9. Podlipce Jaka (p. d. Pavleto) iz Matene, terencec. V prvi vrsti od leve na desno sedijo: 2. Čampa (p. d. Grumov) z Iga, 3. Brancelj Albina (p. d. Koščeva) iz Tomišlja, terenka, 4. Debevec Ivan iz Jezera, 5. terencec Šink z Izanske ceste. Ta je pobral ob mesecu od strank denar za elektriko in jo potem popihal v gozd, kjer je postal častivreden član OF, ki je imela vedno dovolj prostora za take in podobne capine. 7. Mazi Angela (p. d. Krogarjeva) iz Iške, terenka in sestra že omenjenega komunističnega »poslanca«. V drugi vrsti od leve na desno sedijo: 2. Melkov iz Črne vasi, 4. Mazi Alojzija (p. d. Krogarjeva) iz Iške. Barjani in vsi drugi naj si le dobro ogledajo te obraze, da se bodo vedeli komu zahvaliti za pokradeno živino, obleko in živce ter od koga zahtevati vračilo, tako ali tako — tudi v imenu »enakosti« in »tovarištva«.

Zjutraj se je zbralo ljudstvo k službi božji, kjer je g. kurat nadporočnik Mavec Jaka v krasnem cerkvenem govoru pojasnil ljudem domobransko borbo čisto z verskega stališča. V govoru je kajpak tudi Mirenčanom, o katerih je znano, da jih je bilo vsaj nekaj zelo navdušenih za »osvobodilno gibanje«, prav dobro izprašal vest, tako da je marsikdo od sramu globoko povesil glavo. — Po službi božji pa je bilo na trgu javno zborovanje, kjer sta dva poročnika v globoko zasnovanih govorih pojasnila številnemu ljudstvu domobranske borbe in zločinski delo komunistične OF. Povedala sta jim, kakšna je svoboda, ki jo prinaša komunizem, saj jo ljudje dovolj jasno čutijo v svojih kašah, hlevih in na svojem telesu, ko morajo zaradi »svobode« hoditi nagi in bosi okrog. Ob velikem navdušenju je bilo zborovanje končano z lepimi slovenskimi pesmijo. Udarna skupina je nato odšla na svojo postojanko, da se odpočije in pripravi za nove boje.

Čeprav je velikaški bataljon po Dolenjskem žel sijajne uspehe, tudi domobranska posadka v Vel. Laščah ni mirovala. Neprestano namreč hodijo manjše patrulje na vse strani in iščejo, kod se skrivajo terenci in obveščevalci, ki so duša vsega tolovajstva pri nas. Manjša patrulja je šla dne 13. v smeri proti Robu, kajti e dolgo se je govorilo, da se tam skriva nekaj težjih rib. Uspelo jim je. V Robu so namreč dobili znanega komunisto in terencea Šteblaja Ladota iz Vel. Osohnika in Grmeke Franceta z Visokega. Zadnji je bil »šef« obveščevalnega centra Notranjskega vojnega področja. Oba imenovana sta našla, kar sta iskala. Prav tako bodo dobili svoje plačilo tudi vsi ostali velikaški terenci in obveščevalci; vedo naj, da so jim ure štete. Pri njih so dobili domobranci prav lep plen, saj sta imela oba brzostrelke, in za rezervo še en mitraljez. Danes meni, jutri tebi!

Dva nova uspeha na Notranjskem

Zelo uspešno je zadnje dni nastopala tudi Rupnikova bojna skupina na Notranjskem. Čeprav so komunisti razpustili svojo zadnjo večjo tolpo, Notranjski odred, ki se je klatil po notranjskih hribovih in vaseh, sta rodila dva dolga pohoda Rupnikovih oglednic naravnost presenetljive uspehe, saj je obležalo na bojišču 49 tolovajev, 28 pa je bilo zajetih, med njimi celo 2 Cerkeza in 2 badoljevca.

Prvi tak ogledniški bojni pohod je Rupnikova bojna skupina izvedla prve dni januarja proti Glini pri Blokah. — Vzlje zasedam so domobranci neopazeno prišli v vas, kjer je po kratkem boju padlo 17 tolovajev, 10 pa so jih domobranci ujeli. Ušli so samo 3.

Preteklo soboto pa je neka druga ogledniška skupina preiskovala ozemlje okrog vasi Klanci. Domobranci so na tolovaje naleteli pri Sv. Ani. Tudi tu je bilo presenečenje popolno. V vsaki izmed štirih hiš, kolikor jih šteje ta gorska vasica, je domobranci oddelek našel po 10 komunističnih »borec«, ki so mirno spali, ter z njimi naglo opravil. Pri tej priliki so domobranci ujeli 12 tolovajev, 82 pa jih je padlo na begu. Ušel je en sam. Med ujetniki je tudi poveljnik 1. čete bivšega Notranjskega odreda, znan zločinec iz Tržišča, ki je ob razpadu badoljevske Italije sam ustrelil v notranjskih Begunjah 9 nedolžnih mož.

Tudi na novih postojankah se je Rupnikova bojna skupina že takoj v začetku odlično izkazala.

Take so torej komunistične »zmage« zadnjih dni. Gotovo bo spet radio Bari poročal o velikih komunističnih ofenzivah v Suhji Krajini, gotovo bo spet povedal, da sta padli belogardistični trdnjavi »Lipovci« in »Ajdovci«, pa nas to prav nič ne moti, saj vsi vemo, kakšna je resnica.

NE CESAR NE KRALJ

BRUNO BREHM

KONEC
habsburške
države in
njene gos-
podarje

DOSEDANJA VSEBINA

Ze drugi dan po smrti cesarja Franca Jožefa se pripelje na Dunaj madžarski ministrski predsednik Tisza in izšli od cesarja Karla obljubo, da se bo dal kroati za ogrskega kralja.

Karlov avak prine Sikst boursbonski bi rad uveljavil svojo dvomilne pravice do francoskega prestola. V francoskem zunanjem ministstvu skuša dovedati, da po smrti Franca Jožefa Avstrija in Francija nista več med seboj sovražnici in da imata obe isti cilj: uničiti Nemčijo. Karla pregovori, da mu pismo sporoči pogoje, pod katerimi bi Avstrija pripravljena skleniti s Francijo in Anglijo ločen mir. Po dogovoru s Sikstom Karlo v svojem pismu se prav posebno poudari pravice francoskih zahtev po Avstriji in Lotaringiji. S tem pismom zagotovilo Sikst potem v Franciji spletkari naprej.

Na sestanku med francoskim ministrskim predsednikom Ribotom, angleškim predsednikom vlade Lloydom Georgeom in italijanskim zunanjim ministrom Sonninom slednji odločno zahteva izpolnitev londonskega dogovora, po katerem bi Italija morala dobiti južno Tirolsko, Tržaško in Gorško pokrajino, vsa Istro, Dalmacijo z otoki, Valono in Dodekanesko otoke. S tem onemogoči sklenitev ločenega mira med Avstrijo in Francijo in Anglijo.

Po letu dni Clemenceau razkrinka zahtube Karlova in Sikstove spletke. Karlo zaide tako v nevarni položaj, prav tako pa tudi Avstro-ogrsko monarhijo. Narodni svet monarhije so hudo zamerili Karlu njegovo dvoilno igranje, ki jih je bil pisal Sikstu, vzelo temu šel v nemški glavni stan na posvetovanje. Načrt vojaške in gospodarske zveze s prusko Nemčijo je bil za Čeha in druge slovanske narode nesprejemljiv. Karlo tako zaigra najprej češko krono. V madžarski poslanski zbornici pa povzroči hudo razburjenje dejstvo, da je ob Karlovem prihodu v Drezden godba igrala himno »Bog obrani...« himno, ki je pomnila za narodno zavezno Madžarom hudo žalitev in izživljanje. Levica izšli odstop vlade ter zahteva svobodo tiska, svobodo govora in odpravo cenzure. Četudi vojaštvo naj ve, kako so mu lagali.

Kralj in Madžari

V Gödöllő, tisti grad v bližini Budimpešte, ki ga je madžarski narod poklonil cesarju Francu Jožefu v zahvalo za izenačenje z Avstrijo, je dvorni vlak pripeljal ponoči in v dežju. Moral se je bil med potjo večkrat ustaviti, da so visoki potniki lahko dobili na železniških postajah poročila, izmed katerih so bila ena bolj brezupna kot druga, pa naj so bila pripela iz Prage, Krakova, Lwova, Zagreba, Budimpešte ali pa z Dunaja.

Grad sem je bil kakor izumrl, zakaj vojski pri strojnicih za zidom ob parku, za strelnimi linami in po vseh kotih na dvoriščih so bili skriti. Z dvorišč se je slišalo le prhanje in hrzanje konj in zvenketanje orožja. Tu, kjer so se bili nekdo zbirali okoli vitke cesarice Elizabete ljudje v rdečih frakih in pisanih uniformah za jesenski lov na lisice, tu, kjer se je bilo nekdo razležalo vse naokoli zvončkanje marogastih lovskih psov, so se zdaj v tem sivem jutru vračale vse premočene in premražene na mršavih konjih domov huzarske oglednice, ki so bile pretaknile vse gozdove tam naokoli: dežela je bila namreč vsa polna vojaških ubežnikov, ki so se ko divje zverji potikali po gozdovih ter prosili in kradli po vaseh.

Grajske sobe, vse polne spominov na cesarico Elizabeto, so bile zatohle, mrzle in neprijetne. Hladno so sprejele pozne goste.

Ponoči je padlo nekaj strelcev. Huzarji so skočili na konje in zdirjali skozi grajska vrata. Oglasilo se je regljanje strelnice in odmevalo od gradu, od nekod pa je hripav glas opominjal k miru. Ti mladi fantje, ki so stražili grad, še niso poznali vojne in so začeli (vsi vojaški novinci delajo tako) iz strahu streljati kar tja v tri dni.

Drugo jutro se je pričel prvi ples duhov, ki ni ponehal, dokler se je cesar mudi v gradu. Iz Budimpešte so z avtomobilom prihajali vedno novi politiki, ljudje, ki drugače zatrdno ne bi bili nikoli prišli v kraljevo bližino. Zdal se bili ti ljudje vendarle vsaj za trenutke tako srečni, da so se smeli nekaj dati sukati okoli njega — nekako tako, kakor muhe obletavajo zahanjajoče sonce. V predsobah in po hodnikih so poleg bledeh mestnih, kavarniških skricev sedeli ravno zagoreli kmečki ljudje v škornjih. Vsi bi bili radi videli, da bi jih kdo vprašal za svet, vsi bi bili radi svetovali in vsi so tudi imeli s seboj skromne predloge, kako bi bilo morda le mogoče rešiti deželo, ki je bila že na robu prepada. Vitki gospodci so frkali po hodnikih sem in tja ter so kaj težko skrili svoj prezir, s katerim so gledali na one kmečke ljudi. Pribočniki pa so obletavali — kakor metulji najlepše rože — te tuje na dvoru in ljudske zastopnike, ko da bi bilo mogoče že samo s prijaznim nasmehom izgledati brazde nejevolje na njihovih obrazih. Naročili so stročnikom, naj tem ljudem prinesejo žgana, vina in cigarete. Tudi poslanci in svetovalci, ki so jih bilo od vseh vetrov zborniki skupaj, so kar nekam prezirli te pribočnike, čeprav so jih ti tako snubili. Da, gospodje iz književniških kavarniških sob so videli v teh častnikih, ki so tekali sem in tja, le neke vrste boljše plačline natekarje, pri katerih si človek lahko naroči hujšega žganja ali »močno črno«. Da, vsak človek pride nekdo na vrsto, in vsakega nekdo prezre. S samo prijetnostjo se ni mogoče ubraniti tega, in tudi najslajši liker in najhujše žganje ne more izplakniti z jezika grenkobe. Preden so pribočniki spoznali, da bi bilo bolje, če bi vino raje sami popili in cigarete sami pokadili, je bilo že prepozno. Zakaj vzlic temu da so pozneje pri večerji na račun onih kmečkih ljudi, ki so si pred spreje-

mom pri vladarju s prstom vrtali nosove, smeli zbijati šale, je bilo vendar tako malo razigranosti, da so gospodje drug za drugim začeli vstajati in odhajati z izgovorom, da jim je slabo.

Naslednji dan so se z neko manjšo avtomobilsko skupino pripeljali tudi otroci kraljeve dvojice. V hipu so vesel glasovi prinesli v te mrke dni nekaj novega. Mali prestolonaslednik je mahal in pozdravljal na vse strani, toda ljudje zaradi tega zdaj niso bili vsi srečni kakor nekoč. Zdal se to komaj opazili. Niso imeli časa. Kralj odini ni izgubil potrpljenja. Venomer se je posvetoval, poslušal druge, podvomil o tem in onem, sprejemal predloge ali jih zavračal. Še vedno je mislil, da mu bo kdo povedal, cesar sam ni vedel: kako rešiti njegovi vladarji hiši ogrsko krono.

Sem pa tja kdaj je šla cesarica naglo skozi sobo, v kateri je bila vinskordeča oprava, izdelana v rokokoju, premerila s svojimi velikimi temnimi očmi ljudi, ki so sedeli pred cesarjem, ter mimogrede pošepetala temu ali onemu, naj ne more preveč kralja, ker da je že zelo utrujen, in tako v zadnjem trenutku še reši domovino.

Prišel je Karoly s svojimi zvestimi pristaši, da bi bil za vsak primer pri rokah. Medtem ko je čakal tu v Gödöllőju, so njegovi ljudje po njegovem naročilu v Budimpešti netili vihar, da bi tako nazadnje, preden bi bilo prepozno, le izročili njemu oblast v roke. Kralj je kolebal. Morda je bil pripravljen, če bi bilo treba kreniti povsem na levo, zakaj v takšnih časih je vse mogoče in je treba z vsem računati. In Karoly bo zagrabil, tudi če zdaj njegov tast Andrassy prosi kralja, naj pusti tega zmešanega človeka. Toda častihlepn grof je imel zdaj že pripravljene svoje ljudi. Treba mu je bilo le odpreti vrata in jih poklicati in že bi bila njegova vlada polnoštevilno zbrana pred kraljem. Kralj se ni bil mogel odločiti in je bil zato naročil poklicati tudi grofa Hadika, da bi v primeru, če bi se pogajanja s Karolyjem razbila, on prevzel naloge, da sestavi vlado.

Zunaj v predsobi sta oba prosila merila z očmi drug drugega. Obema je bil kralj že dal svojo obljubo, oba pa sta tudi vedela, kako zelo kralj še vedno čina.

Karoly je prišel z zelo preprostim čarodajnim obrazcem, za katerega je hotel pridobiti kralja in o katerem je tudi vedel, da bo vladarju ugajal: Ogrska — in samo Ogrska, brez ozira na Dunaj, odpade! Takoj zdaj! V hipu! Vojski na bojišču položite orožje in vsi, kar jih je Madžarov, se vrnejo domov. Z eno besedo: zgodilo naj bi se isto, kar so storili Južni Slovani, Poljaki in Čehi. Karolyjevi vladci to ne bi bilo težko doseči, saj je on, Karoly, v Parizu znan kot velik prijatelj Francije in zagrozen sovražnik Nemčije. Madžarska bi postala tako kar čez noč, v poslednjem trenutku, iz nasprotnika močne države, iz sovražnika zmagovalcev njihova pomočnica, zaveznica in prijateljica.

Kralj je nezaupljivo pogledal Karolyja: »Povedali so mi, da hočete republiko.«

Rajon je ravno zdajle vrag uzel...

Vojna oblast VII. Korpusa NOV in POJ »prometno tehnični oddelek« je izdal novembra lani okrožnico glede polovanja telefonistov. V njej je dal neki »zvezni oficir« Levstik Franc, ki ima tako pisavo, ko da bi kure brskale po papirju, nadebudnim tolovajskim telefonistom podrobna navodila, kako nameštati telefonske aparate, da bo komunistična konspiracija prišla kar najbolje do izraza. Zadnja točka pravi, da mora biti ta okrožnica obešena v vsaki telefonski centrali na vidnem mestu, na vratih pa mora biti dovolj velik napis: »Vstop nepozvanim strogo prepovedan.« Tako je storiila tudi centrala za »notranjsko vojno področje«, ki je še pred kratkom bila v prijazni bloški vasi Glini, v bližni posestnice Premrovce. Vrli telefonisti so namestili na vratih velik in zelo viden napis v smislu okrožnice, da je vstop najstrožje prepovedan. Vse to je do pred kratkim držalo. Nihče, kdor ni bil povabljen, ni smel vstopiti in tudi vstopil ni.

Toda tisti torek! Nezaslišana stvar! Bogve od kod se ti priklati sedem nepridipravov, in to že ob sedmih jutru, ko se človek sedaj v zimskem času s takim užitek om še enkrat obrne v postelji. Kar na lepem se ti prikažejo uredi Nove vasi na Blokah. Vprašajo nekaj ljudi, kje imajo »tovariši« komando. Ljudje povedo in sedem mladih fantov jo korajžno maha po lepi cesti proti Glini. Na levi nad njimi se dviga gol hrib, po čigar pobočju, na točkah, obvladujočih dolino, so kakšne štirje bunkerji. Zdi se, da to fantov preveč ne moti, ker jo tako brezskrbno sekajo po cesti naprej. Toda pripravljeno so, da jim bo vsak trenutek zaregljala nasproti kaka »Breda« in jutranji pozdrav. Ze vedo, kaj bi v tem primeru storili, saj ne gredo prvi na tako pot.

Zadnji na levi strani opazuje druge. Spomni se, kako se je Matevž pred dobro uro, še daleč od tod, spodtaknil ob nizko napeto žico ter telebnil po tleh, in se polglasno zasmeje.

Matevž, ki gre vzporedno z njim, ga pogleda, ugane njegove skrite misli, se nasmehe ter pomežikne z levim očesom. Takoj nato pa se oba zopet zresnita ter započita pogled v tisti nesrečni bunker, ki je le še kakih petdeset metrov pred njima.

»Ko bi bilo malo več megle, bi bilo bolje,« si misli prvi ter preloži zbro-

»Velikanstvo, tako govore »ojoj obrekovalci. Hočem samostojno, demokratično Madžarsko.«

»Kar zadeva zvezo z Nemčijo, Vam lahko rečem, da bo odpovedana. Vaš tast jo bo z Dunaja odpovedal.«

Karoly se je oddahnil, čeprav bi bil raje videl, da bi to zvezo z Nemčijo odpovedali iz Budimpešte in ne z Dunaja.

Posvetovanje so spet »rekinili. Prihajali so novi ljudje in spet odhajali.

Prišli so cesarju zvesti generali s Hrvatskega. Med množico, ki je čakala, je čedalje bolj narasčalo nezaupanje, zakaj utegnili bi se ponoviti igra iz leta 1848, ko so Hrvate nahajskali proti Madžarom in jim rekli, da lahko vzamejo toliko Madžarske, kolikor hočejo. Mar kralj še zmeraj ne razume tega, da se ne more igrati z vsemi kronami in da ne more vseh obdržati? Mar še vedno niso videli, da so se te dežele odcepile in da po svoji osamosvojitvi nikoli več ne bodo hotele imeti kakršnih koli stikov s starim središčem, Dunajem? In vendar so še vedno barantali, ali sodi Bosna k Madžarski, ali pa naj se priključi bratski Hrvatski. Toda vse to so bile misli še po dovršenem dejstvu, igra z možnostmi, ki so bile že zamujene in se niso mogle več vrniti.

Še enkrat so poklicali Karolyja. Na Dunaju je bil kralj govoril z njegovim tastom Andrassyjem, in ta mu je glede Karolyjevega imenovanja odgovoril, da bi si kralj na ta način pač morda le še rešil ogrsko krono, zatrdno pa bi izgubil avstrijski prestol.

Kralj je hotel zdaj vedeti, kaj k temu poreče Karoly sam. Toda Karoly je imel malo razumevanja za cesarjeve avstrijske skrbi. Dejal je, da kot madžarski ministrski predsednik svetuje kralju, naj si obdrži madžarski prestol.

Zunaj je grof Hadik še vedno čakal, če ga bo kralj poklical, toda kralj je bil na drugega ministrskega predsednika očividno pozabil. Vse je bilo že pripravljeno za potovanje na Dunaj. Zdal, ko bodo odločili o najvažnejših stvareh, je veljalo biti zvraven. Karoly naj bi se tudi odpeljal tja, da bi na Dunaju lahko kar prisegel.

Telefonski razgovori iz budimskega gradu: Še enkrat so prosili kralja, naj se ne ozira na Karolyjevo imenovanje. Sporočili so kralju, da njegovo namenjeno potovanje na Dunaj vzbuja splošen nemir v Budimpešti, da ljudje že govore o kraljevem begu z Madžarskega in da kraljev odhod na Dunaj označujejo kot zelo perečo vprašanje za Madžarsko. Zele, da bi se Madžarska povsem odcepila od Avstrije in vidijo najzanesljivejšo poročilo, da to uspe, v tem, da kralja primejo in mu ne pustje več iti iz dežele.

Kralj je bil že tako utrujen, da bi se zgredil. Številni obrazi, ki so šli v teh dneh mimo njega, ter nešteti načrti, ki se je bil zanje odločil, a jih je potem spet opustil, so plesali pred njim nevaren vrtlogov ples. Ali naj se odpelje, ali pa naj ostane na Madžarskem? Če ostane, bo izgubil Dunaj in ne bo mogel več stati ne za Andrassyjevo ponudbo, da se sklene ločen mir, ne za novo Lam-

maschevo vlado, ki je bila zamišljena kot vlada za dosego sprave. Če pa se odpelje, potem je še tvegano, kaj bo nastalo iz Madžarske, brž ko ji obrne hrbet.

Cesarica sama je našla izhod iz tega položaja: »Odpeljeva se, otroke pa pušča tu v Gödöllőju. Madžarskemu narodu bodo poročila, da se vrneva.«

Vse so bili že pripravili za potovanje. Ko so ljudje iz cesarjeve okolice zvedeli, da se Karoly namenava skupaj s cesarjem odpeljati na Dunaj, da tam kot ministrski predsednik prispe, so bili vsi osupnjeni. Pa ne dolgo, zakaj kmalu so se razširile govorice, da namenavao Karolyja poslati na Dunaj samo zato, da se ga za nekaj dni iznebe. Tam bi mu bilo predvsem treba preprečiti, da bi se na samem kje sestal z Lammache min tako pripravil kakšno nesrečo. Najprej bi ga poslali k njegovemu tastu Andrassyju, ki naj bi dobil nalogo, da Karolyju postavi glavo na pravo mesto.

Nekateri iz cesarjeve okolice so odločno nastopili proti takšnemu ravnanju, češ s tem bi si samo nakopal jezo in maščevanje ukanjenega Karolyja. Tudi se ne spodobijo, da bi se na tak način igrali z ljudmi. A na takšne pomisleke se niso ozirali. A če nič drugega, bi bilo dobro vsaj to, da bi na ta način imeli na potovanju čez Madžarsko Karolyja s seboj kot nekega poroka, zakaj računali je bilo pač treba tudi z napadom na vlak. Zato bodo sporočili javnosti, da se tudi Karoly pelje na Dunaj in bo vprav zato potovanje varnejše.

Vsi tisti iz cesarjeve okolice, ki so že svarili in hoteli pomagati, so spoznali, da je vse zaman. Niti s podlimi zvijačami in prevarami, s hinjano odkritostnostjo, niti s kakšnim sredstvom ni bilo tu mogoče doseči ničesar več.

Madžarske čete nečejo več v boj

25. oktobra dopoldne se je vzpenjal po vijugasti cesti nad Caldonažom avtomobil proti visoki planoti Sedmerih občin. Rezal je mokro megleno tenčico, zavil pod vozičkom cestna železnica in skoro bi ga bilo pod vrhom že zasnežene ceste vrglo vstran. Maršal von Molner je nestropno pogledal na uro. Vedno razločnejše se je slišal z visoke planote sém zamolki bojni grm. Ta bitka je odmevala tu v gorah ko grmenje ob nevihti. Spodaj v Suganski dolini je ležalo temnozeleno Caldonaško jezero, razbiti kraji tam doli pa so bili videti s teh višin kakor prijazne bele vasice. Onkraj z gozdovi poraženih višin so se dvigali zasneženi vrhovi Fleimstalskih Alp. Spredej, tako blizu, ko da bi vijugasta cesta držala naravnost tja, je molela v dolino odsekana skalnata čer gorskega vrha Vezzena. Kakor oveneli venci so bile položene zarjavele žične ovire okoli te doslužene trdnjave, ki se je po majski ofenzivi leta 1916 umakla v vojno zaledje.

Avtomobil je prevozil zadnji ovinek in dosegel rob visoke planote. Nekaj tistih Rusov, ki so se bili zredili od ukradenih konzerv in so zdaj bili v službi tu pri tej žični železnici, je pozdravilo generala. Na vozičkih žične železnice, ki so viseli precej nizko nad zemljo, so sedeli, kadili in kramljali lahki ranjenci. Bili so obvezani in so pomoljlene ude imeli v deščicah. Na nošilih pa so ležali pokriti s svojimi krvavimi in razcefranimi suknjami težki ranjenci z izsušenimi obrazi. Navzgor iz

doline pa z žično železnico razen stisnjenih bal sena niso vozili skoro ničesar. Spredej je na redko poraženih višinah nekaj dreves iz dima stegovalo počasi se izgubljajoče krone. Bitka se je odigravala v nevarni bližini.

»Vse gre od Sismola sem«, je dejal stabi častnik in pri tem gledal za mlim vagončkom, ki je počasi drsel po žici v dolino. »Pošteno so jih morali tam naklestiti.«

»In nobene zamene vojašva za Sismol«, je odvrnil general. »Če Francozov tam gori ne bomo več vrgli iz strelskih jarkov, bogve, kaj se utegne zgoditi z nami.«

Avtomobil je vozil skozi megleno tenčico mimo nekaj teh vojaških »mestec« iz lesenih barak, ki so rasle iz redkih gozdov kakor gebe po dežju in se širile po kratki gorski travi.

Pri sedmograškem taborišču pod Laričju se je avtomobil ustavil pod nekim skalnim previsom. Bil je primerno pokrit, da ga ne bi opazilo kako letalo. General je vrgel s sebe koce, v katere je bil zavil, si odvil ovrtnik svojega kožuha ter začel cepetati z nogami, da bi si jih ogrel.

Trobenčati je zatrobil generalsko koračnico, general Sallagar, poveljnik 27. pehotne divizije, je podal poveljniku XIII. armadnega zbora poročilo. »Enostavno ne razumem«, je dejal Molnar, »kaj se je kar nenkrat zgodilo z mojo staro hrabro divizijo!«

Brigadni general, ki je bil to divizijo šele pred nedavnim prevzel od Molnarja, je skomignil z rameni in raje molčal.

»Nekje pa le mora biti vzrok temu. Povej mi vendar, kaj se je zgodilo!«

Tedaj je sporočil Sallagar: »Včeraj so Francozi na Sismolu vdali v prvo in drugo postojanko. Od tod so raztegnili svojo bojno črto čez frenzelske klance in se tam vgnezdili s svojimi minomatalci in lahkiimi topi. Na ta način si niso ustvarili samo važnih postojank za obstreljevanje z boka, marveč so se polastili tudi zelo pomembnih virov za oskrbo.«

Molnar je zamahnil z roko: »Včeraj že, včeraj! A po današnjem vojnem poročilu so Francoze spet vrgli nazaj iz njihovih strelskih jarkov.«

»Niso jih vrgli ven,« je popravil Sallagar. »Madžari so le vse pobili.«

»Sijajno! No, in?«

»Sem v Larico pride poročilo o francoskem vdoru. Takoj stopim v stik z armadnim zborom in dam povelje, naj se 25. pehotni polk kot rezerva pripravi na naskok. Čez nekaj minut že pride poveljnik polka in sporoči: Moštvo druga bataljona noče nastopiti, da, poskuša celo preprečiti drugima dvema bataljonoma, da bi izpolnila povelje! To sem potem sporočil armadnemu zboru.«

»Ne delaj iz muhe slona,« je odvrnil Molnar. »Sam bom stopil k vojakom — poznam dobro svojo divizijo — in bom spregovoril z njimi pametno besedo. Lahko bi prisegel, da je vse te zmede kriv tisti prekleti cesarjev oklic. Cesar bo že še videl, kaj vse je naredil s tem sebi in nam in kaj vse bomo morali mi zaradi tega še tu požreti. Prekleta kavarna! S tem bi bili vendar lahko še nekaj teden počakali! Zdal, v teh časih pa igrati vloge človeka, ki osrečuje ves svet!«

»Poleg tega pa še Karolyjevi govori in tisto, kar pišejo hujšakski listi v zaledju,« je pripomnil Sallagar.

Bilžala sta se polku, ki je stal tam v dolgi vrstah, bataljon za bataljonom. Poveljnik, mlad polkovnik, je podal poročilo, nato pa so častniki počasi stopali pred zvrstami vrstami. Vojaki so jih spremljali z očmi v požurav.

»Polk,« je dejal Molnar tako glasno, da so ga vojaki morali slišati, »vzbujate odličan vtis. Že dolgo nisem videl tako strunne vojske.«

Polkovnik, ki je stopal zraven poveljnika armadnega zbora in gledal v tla, se je ugriznil v ustnice.

»Gospod polkovnik, poveljujte, Na mestu voljno! Rad bi slišal, kaj vojaški hočejo.«

»Polk, na mestu voljno! je poveljeval polkovnik, za njim pa so odrezano ponovili isto povelje bataljonski poveljniki. Molnar je po tistem nekaj ukazal. Glasno in odrezano je polkovnik ponovil povelje: »Častniki in starejši podčastniki, naprej! Vodniki naj odberejo vsak po enega moža iz svojega voda in ga pošljejo k meniški.«

Iz vrste so stopili častniki, podčastniki in izbrani navadni vojaki in že korakali po travniku k polkovniku.

»V krogi!«

Krog se je sklenil okoli obeh generalov, polkovnika in pribočnikov. Zdal, za tem krogom je stal v dolgi vrstah ves ostali polk.

Feldmaršal je govoril tako glasno, da so ga lahko slišali tudi izven kroga. Najprej se je obrnil k sivemu rezervnemu nadporočniku z očali in ga vprašal, ali je četni poveljnik.

»Da, ekscelencija!«

»Kako ste kaj zadovoljni s svojimi vojaški, gospod nadporočnik?«

Nadporočnik, ki je bil v civilu gimnazijski profesor in je imel v svojem malem mestu glavno besedo med svojim stalnim omizjem ter je dijake znal dobro krotiti, je nekoliko pomežiknil pod svojo preveliko čelado, ko da si mora najprej ogledati svojo drobno popisano šolsko vpsno knjigo, ter šele čez nekaj časa dejal:

»Zelo sem zadovoljen, ekscelencija!«

»Gospod nadporočnik,« je vprašal general precej glasno dalje, »ali vojaški vaše čete voljno opravljajo svojo službo? Ali pokorno izpolnjujejo svoje dolžnosti, ki so bili nanje prisegli?«

»Da, ekscelencija! Vedenje moje čete je odlično!«

»No, torej!« Poveljnik zbora je zmagoslavno pogledal divizionarja in polkovnika. Kaj so vendar hoteli še več? Vse je vendar bilo odvisno samo od pravilnega ravnanja z vojaštvom!

Polkovnik je ves besen pogledal stran.

Poveljnik zbora je šel po vrsti dalje, od nadporočnikov do zastavnikov: Zadovoljivo, zadovoljivo, zadovoljivo! No, prosim!

(Dalje.)

jevko z leve rame na desno in jo pripravi, da bo tako zapela, če bo treba.

Medtem so že zavili na levo v breg ter previdno pogledali v prijazno vasico, ki je ležala kakih dvajset metrov pod njimi. Vse je bilo mirno, le iz dimnikov so se povsod pomalem kadilo.

»Trie z leve, štirje z desne,« je kratko povelje.

V tem trenutku pride iz prve hiše ženska, se ozre okrog, in ko opazi nenapovedane jutranje goste v bližini, skoči hitro nazaj. Fantje vedo, kako in kaj ter se zapode.

V naslednjem trenutku sta že dva tolovaja na vratih s pripravljenima puškama. Fantje z njima hitro opravijo. Po vasi nastane tedaj vroč in krik, ki ga pa brzostrelke in strelnice kaj hitro zadušne in prevpijejo, odmev od bližnjega hriba pa naredi stvar še hrupnejšo.

Tolovaji ne vedo, kaj bi begajo kot brez glave, skačejo skozi okna, toda jo... drugi se poskrijejo v mišje luknje, tretji jo ucvro proti grmovju, a spet jo... tam jim spet Pavle s svojo streljanco daje vetra...

Fantje »razkrajajo«, da se kar bližka...

Jaka pregleduje hišo. Na vratih je velik napis: »Nepozvanim vstop strogo prepovedan!«

Toda on danes ne pozna manire ali pa ga prav ta napis podžge, da skoči v sobo. A nič posebnega ne vidi: po tleh nekaj težkih, čez in čez pa razmetani razni vojaški predmeti.

Sosednja soba je lepša, je »oficirskas«. Diploma o končanem obveščevalnem tečaju pri oficirski šoli, ki ga je naredil tov. Miklavčič Anton s Kitnega vrha, je ena izmed mnogih listin, ki leže na mizi ter jih Jaka naglo baše v svojo torbico.

Medtem zapoje telefon. Pa na vratih je nabita okrožnica in sedma točka tako jasno pove, da je vsako poslušanje telefonskih pogovorov nepoklicanim najstrožje prepovedano. Jaka teče seveda ni utegnil brati ter — kakšna predrznost — dvigne slušalko in posluša.

Komanda notranjskega odreda se zanima »kaj za enega hudiča imajo sedaj na Glini.«

Jaku se zasvetijo oči, na licih se mu pojavi nagačiv nasmeh ter odgovori gospodi na »komandni«

»Rajon je prav zdajle vrag vzel, prav v kratkem bo pa še vas, ha-haha.«

Povezne slušalko nazaj, z mišičastimi rokami potrga žico ter odnese centralni telefonski aparat pred vrata.

Ostali so medtem našli lepega belca ter zapraviljivček, s katerim so se »tovariši« še prejšnji dan tako brezskrbno prevažali po Blokah s svojimi »usmiljenimi sestrami. Hitro nalože puške, telefonsko centralo, municijo, bombe, škornje, šatorska krila in druge stvari, da je voz poln do vrha.

Na soslednjem hribu se je medtem že zbralo tolovajev, kar jih leze in gre, ter so začeli obdelavati s strojnimi najrazličnejših narodnosti, a fantje se ekozi ploho svinčenk srečno umaknejo s polnim vozom preko golega hriba proti Novi vasi.

Janec se pelje na tolovajskem kolesu naprej kot oglednica. Ker je postaven mladenič, ga neka ženska na cesti ogovori ter mu zaupno pravi:

»Tak fejsť fant ste, škoda vas je za partizane, pojte se rajši javit domobranec, saj vam ne bodo nič naredili.«

Janec ji pa pove, da se jih zadaj še šest pelje in da se gredo vsi predat.

Ženske so tudi fante na vozu sprasavale, kaj je bilo na Glini, ti pa niso nič govorili, le Maks je vrgel med nje nekaj tolovajskega denarja. In glej: obrazi so se nekaterim takoj zjasnili ter so se previdno nasmejale, nekaterim pa so postali še bolj mrčni ter so z dolgimi nosovi odšle.

Fantje so se šli nato »predat« na najbližjo dom

Svoboda, enakost, bratstvo v kazenskih bataljonih OF

Kaj je komunizem, vedo dobro vsi tisti, ki so njegove dobre lastnosti izkusili.

Vprašajte kmeta, ki so ga komunisti »osvobodili« vsega imetja, pa vam bo vedel povedati: to mi je storil komunizem. Vprašajte prisilne mobilizirane, ki se jim je posrečilo, da so se rešili iz rdečega pekla, ali vprašajte uboge kaznjence iz tako imenovanega rdečega delavskega bataljona, pa vas bo hitro minilo veselje do komunistične svobode in enakosti.

Komunizem hvali danes samo še tisti, ki ga sam na svoji koži še ni skusil, teli pa je bore malo. Edino nekatera jara gospoda iz Ljubljane, Novoga mesta in Kočevja, ki ji domobranci varujejo imetje in kožo, se še navdušuje za komunistični »novi red«.

Kaj danes trpi podeželsko ljudstvo v krajih, kjer vlada komunistična »enakopravnost« ali boljše brezpravnost, je bilo že tolikokrat popisano, pa vendar se popisati ne da. Ve samo tisti, ki je vse na svoji lastni koži okusil. V »republik« se ne kontrolira samo dejanja, temveč tudi misli. In če komisar zavohaja, da si drugih misli kakor on, si že osumlja, da si »belogardist«, in že si v nevarnosti, da te izenežejo z doma ali pa greš v prisilni delavski bataljon.

Tega do letošnje spomladi pri nas še nismo poznali. Če si kaj »zagrešil«, so ti vse imetje zasegli, tebe pa kar od doma izgnali.

A komunisti so v svojih načinih silno iznajdljivi. Ker si domisljajo, da so »oblasti«, ki imajo pravico dajati povelja in jih tudi izvajati, so osnovali »sodišča«, seveda samo s to razliko, da imajo v urejeni državi sodno oblast v rokah šolani pravnik, v tolovajski republiki pa so sodniki tisti, ki bi sami prvi spadali pred sodišče.

»Dolenjsko sodno področje«

Sodnik hoče biti prav za prav vsak tolovaj, ki je član Partije. Prisilni mobilizirane mora vsa povelja točno izpolnjevati, drugače ga hitro pošljejo, če že ne v »13. brigado«, pa vsaj v kazenski delavski bataljon. Za neljube osebe se vzrok hitro najde. Če ga ni, ga pa ustvarijo, saj so glede tega silno iznajdljivi.

Ko so te že na raznih »komandah« po več ur zasliševali — grehi so bili že seveda vsi napisani —, si prišel pred tako imenovano »vojno področje«, čigar sedež je bil daleč časa na Dvoru pri Žužemberku.

Sodni zbor sestavljajo: predsednik neki Turnšek, Stajerc (njegova družina živi sedaj v Črnomlju), njegov namestnik zloglasni Kostokowski, poštari iz Novoga mesta, državni tožilec je Zupanc Nino, njegov namestnik železničar Erfolja iz Bršljina, zapisničarica pa Marjanca, hči notarja iz Mokronoga. Veliko besedo kot svetlovalca imata tudi mehanik Žibert iz Žabje vasi in krivnik Gašper-Pelko iz Toplice pri Novem mestu.

Kdor pride pred to »sodišče«, je skoraj vsak obsojen. Najmilejša kazen je dva meseca prisilnega dela, ki pa se samo po sebi podaljšuje do nadaljnjega.

Nekaterim obsojencem in obsojenkam se je po dolgem času posrečilo niti iz tega »delavskega bataljona«. Vsi so srečni, čeprav se jim že na zunanjo pozna, koliko so morali tam pretrpeti. Zdaj so rešeni in zato so veseli.

Zbogom, prostost...

Zgodbe vseh, ki se jim je posrečilo niti, so skoraj enake. Šli so iz »republike« v St. Vid ali Novo mesto ali v Kočevje, kjer so domobranci posadke, brez dovoljenja; so šli včasih v farovž; so imeli morda samo podobico umorjenega duhovnika za spomin pri sebi; ali jih je morda domači duhovnik prišel kdaj obiskat, ko je ravno na podružnici maševal. Vse to je že zadosten razlog, da si »izdajalec«, »belogardist«, ki drži z »okupatorjem« in ga je treba spraviti na varno. Morda se bo ljubljanskim simpatizerjem OF zdelo to čudno — a katera resnica o tolovajih se jim ne zdi čudna — pa je le resnično, čeprav žalostno.

Zasliševanje, sodba — prisilno delo

»Ko so me razbojniki prijeli,« pripoveduje ena izmed mnogih žrtev, »so me tolažili, češ saj greš samo na kratko zaslišanje. To kratko zaslišanje pa je trajalo od 9 dop. do 2 pop. Moje »grehe«, ki pa se jih ne bo treba nikdar spovedati, so imeli že vse napisane. Bog ve, kje so jih te našli? Vse je bilo izmišljeno in zlagano. Zaloge municije so mi naprtili, da jo imam skrito pod streho. Čudno, da mi niso obesili še tankov in kanonov.

Ker mi niso mogli z lažmi doživeti, so mi pričeli prigovarjati, naj grem sama k tolovajem. Ko sem jim tudi to željo odklonila, so me vzeli s seboj. Vodili so me od komande do komande, dokler se nisem končno znašla pred najvišjim rdečim sodiščem na Dvoru pri Žužemberku.

Sodni zbor se je sešel k seji in po dolgem zasliševanju sem in tja slovesno razsodil, da sem izdajalka in da sem obsojena na dva meseca prisilnega dela, izgubo državljanских pravic in zaplenbo premoženja in nepremičnega imetja. Mimogrede povedano, da so mi že prej pobrali vse, kar se je le dalo onesti.

»Delavski« ali »beži-bataljon«

Stalna sedeža ta bataljon ni imel. Kakor se imenujejo rdeče brigade beži-brigade, tako se je naš de-

lavski bataljon imenoval beži-bataljon. Kakor hitro je počil kje v daljavi strel, se je že slišalo povelje: »Pokret!« In hajdi na pot.

Tako smo s tolovaji morali hajkati tudi mi, čeprav bi najrajši ostali in počakali domobrance, da bi nas rešili peklenkega »raja«.

Kraji: Selišče, Stavča vas, Mali Log, Dvor, Laze, Gorenje in Dolenje Sušice, Verdun, Podgozd, Pribišje, Uršna sela, Hrib, Travendol, Sv. Peter, Soteska in mnogi drugi po Suhi in Beli Krajini bi vedeli povedati mnogo, mnogo...

Do smrti utrjeni, lačni, strgani, prepoteni in prezebljeni smo morali bežati pred tistimi, katerih smo pričakovali tako željno, kakor duše v vica odrešenja. Večkrat se je primerilo, da so nas zbudili sredi noči. Prišel je kurir z novico: »Beli gredo« in hajdi na pot čez drn in strn, en čevljev obut, drugega v roki, v drugi roki pa culico.

»Politične ure«

Kadar ni bilo »hajke«, smo za »oddihi« imeli tako imenovane politične ure.

To, za »osvoboditev« slovenskega naroda tako važno nalogo je prevzel bivši orožnik Adamič, ki pa se mu ni niti sanjalo o vprašanju, katero bi nam moral razlagati. Edini stavek, ki se ga je naučil na pamet, je bil: »Vse ste kaznjence in kaznjenci, tega se morate vedno zavedati!«

Ker ta stavek, čeprav ga je nešteto krat izgovoril, ni zadostoval za celo »politično uro«, ga je bilo treba izpolniti z »radijskimi poročili«. Da se je revež nekoliko oddahnil od naporne predavanja, je dajal radijska poročila brati kaznjencem. Kakor v šoli. Najprej prednjačenka je brala ta poročila na glas, druge pa so morale poslušati.

Kadar so bila poročila ugodna (?) poseben so bila ugodna za partizane tiste dni pred 15. septembrom — je imel navado reči: »Še to čisto popravimo, potem gremo pa v Novo mesto in nato v Ljubljano, seveda vsi skupaj, tudi vi, čeprav ste kaznjenci.

15. september

Tudi v »delavskem bataljonu« je bilo pred 15. septembrom veliko reklame. Neprestano so prihajala po raznih kurirjih vzpodbudna poročila, kako se »razkrajajo« domobranci, zlasti hrvaški, vsak čas pa se jim bodo pridružili seveda tudi slovenski.

Ker se je 15. september le prehitro bližal, domobranci pa ni bilo od nikoder, so nam naročali, naj sporočimo domov, naj se pridejo prigrasiti vsaj do 15. septembra, ker bo potem prepozno. Tistim kaznjencem, ki bi »razkrojili« kakoga domobrancia, so obljubili takojšnjo »amnestijo«.

Nekaj dni pred 15. septembrom so zopet govorili: »Jutri ali pojutrišnjem pridejo, potem boste pa prosti.« Pa je prišel 15. september, zadnji termin Titovega »zadnjega« poziva — čeprav je potem izšel še en »zadnji« poziv — domobranec se pa niti eden ni »razkrojil«.

Delovni čas in drugo

Delavci se res lahko navdušujejo za raj, ki mu ga pripravljajo komunisti. Kaj čaka delavca, ki je zmagal komunizem, ve tisti, ki je pri komunistih delal. Partijec je vse, ima vsega v izobilju, mu ni treba delati, uboga delavska para pa naj gaja od zore do mraka ob neslanem in nezabljenejem črnem močniku. 12 urno težko delo, na vročem soncu ali v deževnem vremenu, to je tolovajem vseeno.

Poleg težkega poljskega dela na posestvih izgnanih kmetov — sušili smo seno, pa kakor komunisti drugje niso imeli sreče, je tudi pri senu ni bilo: komaj se je nekoliko oaušilo, je zopet začelo deževati. In to dolge tri tedne — je bilo zelo »koristno« delo toliči kamenje. To so delala ženske, moški so pa ceste zasipali. K delu nas je priganjal Hribar, bivši orožnik. — Ker je vedno z glavo kimal, se ga je prijelo ime »Kimavec«. — Ta »blagi« človek niti civilistom ni dovolil, da bi nam dali kosček kruha ali kako jabolko, da bi si vsaj malo ohladili suha grla od žeje.

Nič boljši ni bil komisar Adamič. Pod strogo kaznijo je prepovedal pobrati, kaj šele utrgati jabolko z drevesa, nekaj minut kasneje pa si jih je sam natrgal polno torbo. Hodil je od hiše do hiše in ljudem prepovedal dajati kaznjencem kar koli, češ »ste bele prasice ne zaslužijo, da bi pile mleko, ga rajši zlijte stran, kakor bi ga njim dali.« Pri tem pa je neprenehoma mahal s palico po zraku in vpil: »Vse je treba postreliti.«

Da nam niso privoščili mleka, bi bilo še kako razumljivo. Nerazumljivo pa je, da nam niso privoščili niti vode. Ko je neka kaznjenska prosila za vodo, ji je surovi komandir zabrusil v obraz: »Mi nimamo toliko vode, da bi jo pili, kadar se komu zljubi.« Pa tudi to bi navsezadnje bilo še razumljivo v Suhi Krajini za časa suše, ko primanjkuje vode, toda takrat je že dva dni deževalo in vode je bilo povsod dosti, pa nam je niso privoščili...

Kaj je prostost, more človek prav presoditi šele takrat, kadar jo izgubi. Biti pod stalnim nadzorstvom nadutih stražarjev je hudo, da se ne da misliti, kako. Niti na stranišče ne moreš iti brez oboroženega stražarja.

Pod strogim nadzorstvom pri težkem delu, kjer dobiš kot edini priboljšek k neslanemu ovsnemu moč-

niku kletev ali zbadljivko, pod nadzorstvom ponoči, ko ti niti spanja ne privoščijo. Sredi noči te zbudijo, prestejejo, hajdi na »hajko« in nosi poleg svoje borne prtljage še prtljago »tovarišev« komandirjev in njihovih priležnikov.

Nešteto krat se je pripetilo, da smo vso noč v temi, da se niti za ped naprej ni videlo, hodili naprej in naprej, brez kakakega cilja. Ko smo nekoč od Sv. Petra pri Žužemberku vso noč brez »oddiha« hodili, smo jutraj, ko smo vendar enkrat prišli »do cilja«, mislili, da smo kje na Hrvaškem, pa smo bili v Podturnu pri Toplicah...

Dnevni red je vedno eden in isti. Kadar ni bilo »hajke«, smo morali s prvo jutranjo zoro vstati in pričelo se je delo: bodisi na polju izgnancev, bodisi na cesti. Kaznjence smo prale umazano, usivo in perilo — najbrž je bilo tako od strahu pred domobranci, ki so nam bili vedno za petami: prav tako tudi perilo od smrdljivih mestnih frkelj, ki si niti svojih hlač in modercov niso mogle ali znale oprati. Ribale smo sobe »komisarjev« in dvorane za mitinge tudi ob nedeljah, zbirale fiziološko senu. Po petkrat na dan je bil »zbore«, kjer so nas prešeli in »ozmerjali«, poslušati smo morali na političnih urah rdeče »zmage« itd.

Sam pa tja so nam po stari svoji taktiki napovedovali skorajšnjo zmago v 14 dneh, ali v enem mesecu, najpozneje pa o Vseh Svetih.

Samo enkrat nam je nekoč povedal resnico: »Če ne bi tako lagali, bi nam že vsi pobegnili.«

Zanimivo so vsekakor tudi besede Kostikovskega. Ko smo nekoč v divjem begu »hajkali« pred domobranci, nas je na begu navduševal rekoč: »Dekleta, le pogum, zmaga je naša!«

Najdelj smo »gradili« cesto v predelu Soteska-Podgozd, ker so se tu tolovaji čutili še najbolj varne.

Ko smo sedeli sredi ceste ob kupu kamenja, v rokah pa kladivo (samo srp je še manjkal, pa bi bili pravi boljševiki), ob mimo nas hodile vse mogoče »šarže«, od navadnega deseterja do polkovnika, s kolesi, z motorji, peš in z vozovi. Največ je bilo kurirjev. Vsi so se nam posmehovali, gledali zaničljivo na nas ter nas imenovali »sudarni bataljon kamenčkov«. Marsikdo se je obregnil ob nas, češ da je to delo za nas vse prelahko, ker ne zaslužimo drugega, kakor da bi nas pobili. Hoteli so nas poniževati, a ni jim uspelo. Ponosno smo tokli naprej in dejali, da prakticiramo... Tu in tam je kak ljubiteljski ženski izvolil vprašati, kaj smo se pregrešili, priporočil te ali oni, naj obide hlače, naj zadene na ramo puško in gre z njim, pa je seveda vselej naletel na gluha ušesa.

»Nismo proti veri...«

Ta fraza je pri tolovajih še vedno v časti. Kako pa je v resnici, dobro vemo iz izkušnje.

Dolžnost vsakega katoličana je, udeležiti se ob nedeljah in zapovednih praznikih maše. Dostikrat je naš »sudarni bataljon kamenčkov« hodil tik cerkve. Lahko bi šli k maši, pa nam ni bilo dovoljeno. Delati smo morali namreč ob nedeljah prav tako kakor ob delavnikih.

Ko smo bili nekoč na Uršnih Selih, je Hribar milostno dovolil udeležiti se maše, če hoče far ob treh jutraj maševati. Mi nismo proti veri, saj nikogar iz cerkve ne mečemo, k maši pa boste hodili, kadar boste prosti.

Tudi na Dvoru smo stanovali blizu cerkve. Nekeč v maju smo izkoristili priliko in skrivaj stopili za nekaj minut v cerkev. Opazil nas je namestnik »komandanta področja« in takoj poslal stražarja po nas. Morali smo z njim na »raporte«. Pogledal nas je v oči, sedel k mizi ter razsodil:

»Vi ste kaznjenci! Da se nikoli več kaj takega ne prigodi, sicer boste šli v temnico. Vera je postranska stvar, od tam je največ izdajstva.«

»Vera je narava,« je dejal ob drugi priliki.

Veliko so vedno govorili čez duhovnike in škofa. Ko so Angleži zasedli Rim, so razlagali, da bodo papeža že ne ubili, pa vsaj pregnali ali zaprli.

Kadar smo molili rožni venec, so se vedno iz nas norčevali, češ da nam tudi molitev ne bo nič pomagala. Ker niso s tem uspeli, so nam pa kar prepovedali, češ z rožnim vencem v rokah ste največji izdajalci slovenskega naroda. Vse prepovedi niso pomagale, iz skednjev in podov se je slišala naša molitev in petje pobožnih pesmi, četudi je stražarje to zelo »motilo« pri njihovem težavnem delu... Ko je nekoč molil rožni venec tudi neki prisilni mobiliziranec, mu je komandir dal ukor in kazen: 2 dni po vrsti je moral na stražo.

»Največji miting v Sloveniji«

Največji miting je bil konec junija na Dvoru pri Žužemberku. Po bližnji in daljni okolici so razposlali grozeča vabila. Bil je priporavljen oder za 50 plesalcev, tribuna za častne goste okrašena, klopi in mize pripravljene, ves prostor razsvetljen, sovjetske zastave so plapolale in šele zadnji trenutek je prišlo povelje, da morajo biti poleg rdečih tudi slovenske zastave...

Za to »veliko slavnost« so daleč naokoli rekvirirali žito in živino ter vino. Vsak udeleženec je dobil klobaso, pečenko, kruh in vino. Prišla sta tudi »ruski in angleški zastopnik, ki pa sta govorila kar po slovensko... Slavnostni govornik je bil »narodni heroj« Daki, ki pa se je udeležencem iz slav-

nostne tribune samo trikrat milostno priklonil, nakar je godba zaigrala koračnico, znamenje, da se je miting pričel in tako nadaljeval do ranega jutra. Uboga raja iz treh brigad je visoke rdeče dostojanstvenike stražila lačna in žejna.

... drugo jutro pa smrt

Za veseljem pride rada žalost... Tako je bilo tudi dan »po največjem mitingu« razglašeno »splošno žalovanje«. Ko se je namreč drugo jutro vračal z mitinga »major politične šole«, — neki Srbijanec — ga je presenetila domobranska patrila in ga poselala v »13. brigado«. Bil je za tolovajstvo zelo zaslužen, saj je stopil med razbojnike že leta 1941., takoj po razpadu Jugoslavije. Dekleta so morala naplesti za njegov pogreb vence. Pokopali so ga na Dvoru, kjer so pokopani »oficirji«, ki so padli na področju Trebinje-Žužemberk. Navadni vojaki so pokopani kar kje v gozdu, vse po načelu komunistične enakosti.

Daki, slavni zmagovalac Šmarskega tunela, se je pripeljal še ob neki drugi priliki na Dvor. Seveda je bila pripravljena spet velika slovesnost, kakor po navadi, v gostilni Pečaver ali kakor so domačini navajeni reči »Pri treh šnefajercih« ali »Pri lepih nogcah«. Domače nadobudne hčerke se namreč prav dobro razumejo na brzostrelke in tolovaji radi občudujejo njihove lepe postavice, zlasti slovijo te tičice po vitkih nogah. Vina je bilo preveč. Daki je pijan ležal brez puške v nezavesti do jutra, prav tako tudi njegova stražarja. Zgodaj jutraj se je šele spet odpeljal »na položaje«...

Rdeča enakost in bratstvo

Dočim smo kaznjenci in navadna tolovajska raja jedli nezabljene in neslan oven močnik, so se »štabovci« s prilježnicami vedno gostili z izbranimi jedmi.

Tako so nekoč priredili »intimno« kosilo. Štirje fantiči v starosti do 12 let z belimi čepicami na glavi in v belih predpasnikih so nosili na mizo same dobre reči: krasno juho z žlikrofi, svinjsko pečenko, kokošjo pečenko, bravino, štiri vrste solate, orehovo potico, jabolčni kompot, jabolka, torte, kekse in več vrst vina.

Ista enakost velja za bolnike in ranjence. Ko je zbolel navaden tolovaj in imel že nad 40 stopinj vročine, je debel v 4 dneh dve skodelici lipovega čaja brez sladkorja ali žganja, ko pa se je zvečer preveč napil oficir in se mu je jutraj zaradi preobile pijače zdelo, da je bolan, je bila takoj pri njem bolničarka, iskala po vasi zanj med in mu brž skuhala močnega čaja ter ga seveda primerno usladila.

»Da tudi v zdravstvenem pogledu ni bilo za uboge kaznjence nič preskrbljeno, se samo po sebi razume. Kadar je katera izmed kaznjencev zbolela, smo prosili za zdravnika. Namesto njega je prišla frizerka Nada — bolničarka iz belokranjskega področja — in »strokovnjak« ugotavljala bolezn.

Včasih je bila Nada frizerka v Novem mestu in se ji še sanjalo ni o delu, ki ga opravlja zdaj. Bolnico, ki je imela na nogi rano — bila je samo prisačna pika — je določila za operacijo v bolnišnico, dočim je drugo bolnico, ki je zares bila bolna na želodcu, pa seveda bolezen ni bila vidna, spoznala za zdravo in je morala na delo. Zato smo se norčevali, češ bolničarka naj pride ob sobotah, da nas bo za nedeljo sfrizirala. Vse zdravilo, ki ga je ta bolničarka premogla, je bilo — nekaj žganja.

Poroka pod krivo brezo

Poroke pri tolovajih prav za prav ni treba, saj je svobodna ljubezen itak zakonjena in je niti pred kaznjencem niso prav nič skrivali. Bojvenic med tolovaji je prav malo in so moškimi zlasti pri bojih samo v nadlego. Marsikateri tolovaj je sam dejal, da bi bilo treba najprej tolovajke pobiti, a ker služijo v razvedrilno komisarjem in komandantom, si tega ne upajo.

Zakonski red pri tolovajih je takle: Dokler nista poročena, sta lahko v istem štabu ali isti četi, po poroki pa gresta narazen — v »prekomando«. In če hoče mož obiskati ženo ali narobe, mora dobiti prej dovoljenje od štaba. Če nista »novoporočena« partijca, ju sme poročiti vsakdo, partijca pa mora dobiti prej dovoljenje od glavnega poveljstva.

Tako so čakali skoraj pol leta dovoljenje za poroko partijec-narednik iz St. Vida in partijka Mini iz Novoga mesta: »major« Rok — dan pred bado-ljevske izdajo je zgubil roko — in tolovajka Ančka iz D. M. v Polju. Poročil ju je sam komisar Bolko-Brilej. K poroki sta prišla k Pečaverju v »angleških uniformah«. Za to slavnost so zvnosili posodo iz treh vasi, naropali vina, kokoši, prašičev itd. Vso noč so uganjali orgije, proti jutru so se pa stekli in ni dosti manjkalo, da se niso tudi za res udarili. Da so skoraj vso posodo pobili, se samo po sebi razume. A to dela kajpak samo »elita«!

»Ali sem zaslužil tako kazen?«

»Poročnik« Černe iz Metlike, po poklicu frizer, je bil 29 mesecev v hosti. Pa se je »spozabil« in vzel neki ženski 80 cigaret, njo samo je pa posilil. Ker je bila žena komunističnega aktivista, ga je ovalila in ga je »korpus« obsodil na smrt. Ustrelil ga je Pelko — »Gašper« iz Toplice.

Izpolnili so mu tudi zadnjo željo: dobil je cigareto. Zaradi prijateljstva z Gašperjem ga pred smrtjo niso sle-

kli kakor druge obsojence, temveč so si obleko razdelili šele po likvidaciji. »Gašper« je dobil povrtnik, »Kordun« skornje in hlače, komandir »Silvo«, 16-letni ljubljčan, ki se mu vedno blede, da gredo Nemci, pa suknjo. Pred smrtjo je Černe milo potožil: »Ali sem zaslužil tako kazen zato, ker sem se 29 mesecev martral po hosti?«

Dne 24. maja so pripeljali na vozu nekega ranjenca. Prinesli so ga kar v jetniško sobo. Vsi smo se začudili, kaj bo.

Pride bolničarka Cveta s svojo kramo ter s silo odtrga krvavo obvezo, jo v naglici zamenja z drugo ter odide. Po njenem odhodu smo se mu približali. Bil je hudo ranjen v nogo. Imel je prestreljeno kost.

Ko si je malo opomogel, smo ga začeli povpraševati, od kje je in zakaj je prišel v našo družbo. Le s težavo je govoril in povedal, da je od Primskovega, star 29 let in da so ga ranili tolovaji.

Ležal je brez vsake zdravniške pomoči, niti bolničarka Cveta ni več prišla. Bolečine je mirno prenašal. Dne 28. maja je bil obsojen na smrt.

Isti dan je bilo obsojeno na smrt tudi neko dekle iz Žužemberka. Skupaj sta bila v isti kleti. Nekaj dni so ju še pustili živeti. Kaj pa sta morala prestati, vedo le vlažne stene v kleti...

Neko noč okrog 11 so fanta blizu cerkvice sv. Antona ustrelili. Dekle so po nekaj dneh izpustili, češ da je »versko blazna«.

Ustreljena je bila tudi neka dekl-

ica iz Stavče vasi, nekaj tednov prej pa njena mati. Pravega vzroka seveda nihče ne ve. Tudi neko Domžalčano so na poti proti Črnomlju brez sodbe likvidirali.

Angleške pošiljke

Tisti tolovaji, ki so stražili nas, Angležev niso nikoli prav posebno hvaležili, češ da so kapitalisti. Dokler jih podpirajo, jih še nekako trpe, po končani vojni bodo imeli pa tudi z njimi končni obračun. Za delavstvo so samo Sovjeti. Kar smo mi videli, so jim Angleži poslali samo padala sestreljenih letal. To so bile vse angleške pošiljke. Iz tega blaga — padal — smo delali tolovajem spodnje hlače in stajce, vrvi smo pa razdirali, da smo dobili sukanec. Ker pa drugega niso poslali, — kar so dobili, so dobili od italijanskih komunistov — pravijo, da je škoda, da so jim sploh kaj poslali, ker bodo morale biti vsake hlače z zlatom plačane...

Rdeča porodnišnica

Večina tolovajk, lahko rečemo vsaj nad tri četrtine, je šla v gozd zaradi vlačugarstva. Nekateri »zakonske« žene bodo ali so že postale matere, včasih se pa tudi nezakonski ponesreči in tudi za te je v rdečem raju »poskrbljenost«. V 8. mesecu so sprejete v porodnišnico v Črnomlju. Dvojčeta ostanejo potem v zavetšču pod »državnim nadzorstvom«, matere pa gredo zopet v »vojsko«. Neka Mirtičeva, ki je njen mož v Gubčevi brigadi, se je sama prostovoljno javila za kuharico v delavski bataljon, »sinčka pa je dala v »državno« zavetišče.

Bilo je na Dvoru pri Žužemberku. V gostilni »Pri treh šnefajercih« je bilo vse razigrano. Kar na mah pa beži vse vprek skozi vrata in okna, tovarišice s hlačami v rokah, tolovaji pa so pustili na mestu vso »spremo« in jo udrli na vse pretege. Bili so sami višji funkcionarji. Ker ni bilo v bližini brigad, da bi jih varovale, so jo ubrali kar na hitro. Čez kako uro pridejo nazaj. Bežali so pred lastnim tankom, ki so ga od nekdaj pripeljali, da bi nekoliko dvignili moralo, pa je prav zaradi tanka ta še bolj padla...

Ko je prišel v delavski bataljon novi komisar »Enooki«, nas je zelo lepo potolažil. Povedal je, da gre vsakih 24 ur od nas na višjo komando ocena, da bomo po vojni vsi filmani in »da bodo z glavami belih prasice ceste tlakovane«.

Res, lepe napovedi, dvakrat lepe ob »vedno novih« smestitvah.

Mi se pa glede tega in glede vsega pridružimo besedam tolovaja, ki je dejal:

»Po vojni bo moral imeti vsak tolovaj svojega žandarja, drugače se bo mo vsi pobili.«

Razočaranje lahkovernih

Kako so se v »stotem becirku« navduševali za tolovaje, ko so jim lagali o raju, ki so ga deležni Kranjci! Obsojali so izdajalske »belogardiste«, ki služijo »okupatorju«.

Preden so lahkoverne štajerce zvalili v gozd, so jim obljubovali vsega. Dobili bodo takoj novo obleko, imeli bodo krasno hrano, da se jim še sanja ne kakšno, dobili bodo cigarete na pretek.

Čez nekaj dni pa je prišlo razočaranje. Samo bajka na bajko, brez prave hrane, o cigaretah ne duha ne sluha, na vsakih pet korakov pa prežnanje smrti.

Neki Stajerc, ki je brž spregledal, je dejal:

»V tej vojski pa ne bom. To ni vojska, to je navadna banda.«

In je pobegnil.

Med Stajerci je bilo tudi nekaj družin, ki so jih z isto pretvezo izvabili v gozd, ker so bili siromaki. Dekletom so obljubovali dobre službe v pisarnah, dočim bodo belogardisti popravljali ceste, nakar jih bodo poslali v Sibirijo...

In so šli in se razočarali, mnogi izmed njih na smrt...

VINKO ŽITNIK:

ZATON

Dr. Drenik, bivši narodni poslanec in voditelj svoje stranke, sedi v svoji delovni sobi; pred njim na pisalni mizi leže dnevniki in mesečniki.

Za visokim oknom drugega nadstropja se blešče v večernem soncu strehe stanovanjskih hiš in vil, med njimi po gredah in vrtovih je razlito žlahtno barvilo pozne jeseni; zadnji slapovi sonca poplavlajo mesto in dajejo tihi, umirajoči lepoti listov in cvetov zlat, prezrel smehljaj onemogle sladke utrujenosti; za vilami in vrtovi se rahlo vzpenja hrib, podoben močeradovemu hrbtu, na vrhu se beli belo oprse cerkve. Za grič se spušta veliko sonce, podobno ognjenemu kolesu, ki škropi čedalje ožjo in gostejšo svetlobo okoli sebe; razžarjenih oblakov se že polasča topla barva krvi; žarki so razmetani vsepovsod po mestu kakor veliki pomarančni olupki, sence so vedno daljše in širše ter se z nemo muko iztezajo izpod sten in dreves, da jim izstopa znoj po sivih hrbtih.

Večer je svetel, zrel, dišeč in sladak kakor uležano jabolko.

Dr. Drenik je za hip dvignil zaskrbljen obraz in se zagledal skozi okno; njegov pogled ni videl dogorevajoče lepote večera; boljšal je neizrazno nekam v daljo ter tipal za mislijo, ki se mu je porajala iz temne slutnje. Iz vsega tega, kar je zadnje mesece bral, videl in uganil iz tisočkrat si oprečnih govorin in novic, se ga je polasčal teman občutek, da nekam tone; upanje, ki ga je skrivaj tako pozorno gojil vsa zadnja leta, da se bo vse dobro izteklo in da ravna prav, je zadnje mesece začelo usihati. Čutil je, kako se čas vzhroma podi po zemeljski obli, kako blazen je njen tek in kako onemogo oostaja zadaj vse, kar je on imel za ustaljeno in večno; tla so se mu začela zibati pod nogami — pod temi močnimi, samozavestnimi nogami, ki so včasih tako trdno stale na govorniškem odru. Zdalj malone vse, da je zamudil usodne trenutke, dneve, ki so klicali močne in neustrašene na pozornico naroda ter zahtevali žrtev in tveganja. Sram ga je priznati samemu sebi, kako zlagan je bil pogum prejšnjih let in vsa njegova govorniška bojevitost, ki je terjala žrtev in tveganja samo od njegovih ovac. Njegovega srca se polasča tesnoba izgube; njegov ugled usiha, mladi rod ga odriva stran, ker klican ni hotel z njim in medenj; pozaba ga zapreda kakor pajčevina vse tesneje in ga duši. Tačas je imel vse to za kravovo vojaško surovost, ki je daleč od bojevitosti na govorniškem odru; vse to so se mu zdele neumirjene skrajnosti in poseg v to se mu je zdel zaletelost in prenašljivost; verjel je, da bo prej ali slej njegova toga sredinjska mirnost prišla do veljave. Veljal je kot spreten diplomat, za takega se je imel prav do zadnjega, zdaj pa vidi, kako se je vse ponesečilo. Med viharjo, verujoč in bojevito mladino se čuti zapuščen in preraščen kakor parobek med mladim rastjem; zdaj ve, da se je uštel, ker ni gledal na kazalec vere in načel, ampak na kazalec dnevnih dogodkov, ki so bili tako burni, nasprotujoči si ter zahtevali poguma in boja. Čas je dokazal, da dr. Drenik ni bil ne strateg, ne vojak, čeprav je včasih hotel biti oboje — seveda doma, v svojem udobju in na varnem, da ga ne bi mogla raniti nobena skrajnost, ker je hotel biti neviden, dokler ne pride »njegova ura«.

Opoldne, ko se je vračal iz pisarne, je srečal poročnika Branislja. Bil je ne navadno priazen z njim; postala sta in

spregovorila nekaj besedi o stanju; ker Božidar ni utegnil, ga je za tisti večer povabil na dom, da se bosta kaj pogovorila. Izvedeti je hotel povsem jasno, kam in kod in ali bi mu bilo mogoče stopiti mednje — seveda odspred. To naj bi bil zadnji poskus.

Dr. Drenik je sunil dnevnik od sebe in zamrmral:

»Zdi se mi, da sem zamudil; zdaj bo že prepozno.«

»Kaj si zamudil? Ne trapi se neprestano! Pusti te papirje in pojdij z menoj na sprehod. Glej, Drago, tako lep večer je zunaj; zunaj si boš pomiril živce.«

Milena, Drenikova žena, je neopazno, kakor je imela navado, da je presenetila moža, stopila v delovno sobo ter obšla pred možem. Bila je pri štiridesetih s polnim okroglim licem in nenavadno svežimi ustnicami, ki so dajale pod iskricami se očmi izraz sladke, nekoliko prezrele dekliskosti. Bila je srednje velika, oblihi udov, s čelom brez gub, prijetne zunanosti, ljubezniva, površna, in ljubila moža, udobnost ter ugled. V času, ko se je njen mož vzpenjal na politični lestvi ter ga je iznad drugih, nižjih glav videlo širše občinstvo, ko je postal javna oseba, je bila nemalo ponosna nanj in njena sreča je rasla z ugledom moža iz dneva v dan. Možu je rodila dvojce otrok, Jasno in Milana; Milan je končal srednjo šolo ter se mislil vpisati na zdravniško fakulteto; Jasna je končala trgovsko akademijo, a čaka mirnejših časov in službe doma. Jasna je lepota, trmasta in zelo občutljiva, površna kakor mati, a cenil ugled. Milan je živahen, vihrav in neuravnovišeno dečko, kar ga dela prikupnega, razen tega pa bolj poslušen od Jasne. Vse je tako lepo kazalo, nič ni kalilo družinske sreče in bogatejša udobja, malo pred vojsko je celo kazalo, da se bo Drago vzpel do najvišjega mesta — koliko je mislila o tem in o prihodnjem življenju kot žena ministra, pa se je vžgalo, zabrnelo so letala, zahrumeli topovi, kri se je vlija iz ran — in vse je bilo treba zaenkrat odložiti na pozneje. Da, če ne bi bilo tega nepotrebnega zla, te vojske, bi bil Drago gotovo že minister — poljuden in udaren v svojih govorih kakor je bil, si je znal osvojiti poslušalce. Kako je znal užgati in razgibati poslušalce, kako prepričevalno je govoril! Kako so jo zavidale sosede, kako so se ji dobri kake in koliko jih je bilo dan za dnem pri njih z najrazličnejšimi prošnjami! Res, lepi, prelepi so bili tisti časi. Njen ljubi Drago je bil zdrav, vesel, njen, ugleden, vedno vendar in dobre volje. Družina je kar tonila v obilju. Hvala Bogu, tudi zdaj jim še ničesar ne manjka, posestvece na deželi, ki ga je bil pametni Drago nekako po naključju kupil tik pred vojsko, je neverjetno prav prišlo, čeprav dobijo z njega le del pridevkov, pa se je le nekam vse čudno zavilo in razmerje v družini je včasih postalo malo zagatno. Spočetka je bilo še vse polno sonca, vere in upanja, da bo vse to trajalo le nekaj časa in da se bo vse vrnilo v stari, dobri tir, toda vojske noče biti konec, razmere postajajo čedalje bolj nevarne, čas teman in negotov in prihodnost kaže Dragu ter njegovim neprijaznim, nerazumljiv obraz. Tolaži jo samo zavest, da si njen ljubi, pametni Drago »nikjer ni mazal roke«. Jasna, ta ponosna, ljubka neugnanika, je resda zavila malo preveč na levo; zaradi njene polomije bi bila malone izgubila prostost, pa jo je rešil poročnik Božidar; Milena je vse to pripisovala uspehu mladostne naklonje-

nosti do Jasne in ne Branislju uvidevnosti. Tiste dni je zares prvič jokala, ko je grozilo, da bo njena Jasna, njen zlati otrok, zaradi neumnih in brezpomembnih lističev izgubila svobodo. Jasna je bila hči svojega očeta, da se je hotela politično uveljaviti. Hvala Bogu, da se je vse to tako dobro izteklo in da je zdaj Jasna mirna in bolj doma! Tudi viharji Milanček je imel nekaj na vesti, toda »bister in okreten« deček kakor je bil, jo je dobro izvozil, da ni nihče vedel za njegovo »napako« razen mame, papana in Jasne. Tako je ostal vedno doma pri njih. Lani v septembru ga je komaj držala doma. Spet ga je prijel, njej je prigovarjal, da je čas, da se uveljavi, da ne bo gnil doma in da lahko te dni vse zamudi in za vekomaj ne bo pomenilo nič. Vse mesto se mu bo posmihalo. Nahrbtnik je imel že nabit. Ko ni bilo več druge pomoči, je Jasno poslala v pisarno po papana. Jasna je sicer trdila, da ni lepo, če fantje čepo doma, ko se dekleta borijo za svobodo, toda šla je in papa je prišel iz pisarne. Dobro se spominja, ko je bil papa Milančku rekel te-le avtoritativne besede: »Bodi pameten! Ostani doma in čakaj, fant, čakaj! Če bodo zmagali, bodo zmagali brez tebe; sam veš, da hlapci in mesarski pomočniki ne bodo vladali, ker niso sposobni — oni so klavno meso, naj se tepo! Če igra izgube, si samo pridobil in rešil sebe in nas. Trenutno stvar res »dobro kaže«, vendar bodi previden in ne verjemi vsega, kar vidiš in kar slišiš. Tisti, ki sejejo, ne bodo želi, tudi če bo zorelo, ker bodo med setvijo poginili; lahko se doma pripravljaj na žetev; če žetve ne bo, boš lahko ostankom povedal, kako nespametni so bili. Če hočeš biti voditelj, ne smeš tvegati samega sebe, ampak druge, tiste, ki niso sposobni za drugo pot kot za tveganje in navdušenje in boj, voditelj pa je žanjec. Če pa zmagajo nasprotna stran ali morda sredina, tisti, ki imajo »neomadeževane roke« v to polagam jaz vse svoje upanje, potem mi boš spet hvaležen, da imajo čiste roke. Ostani doma in opazuj in čakaj doma, kakor opazujem in čakam jaz, to je vsa modrost življenja za te dni! Ko bo ugoden trenutek, ko boš videl klasje — zdaj ga še ne vidiš — vidijo ga samo prividniki — pa bomo nastavili erplje!

In Milanček je bil pameten in ostal doma. Res so ga tovariši po strani gledali, ker jim je bil menda dal že besedo, pa se je navduševal za borbo in jih poveličeval ter se s tem nekako opravičeval. Seveda, tudi brez prispevkov ni bilo. Treba se je bilo zavarovati za vsak primer, treba je bilo pokazati svobodoljubno lice. Kako hvaležna je Dragu za ta pomembni opomin, ki ji je njenega ljubega Milančka pustil doma. Čudno je le to, zakaj postaja Drago zadnje čase

tako zamišljen in nekako zagrenjen; zapira se v svojo izbo, hlasta po časnikih, izprašuje, tehta in razporeja novice vseh vrst in iz vseh gnezd ter je vedno bolj zbežan. Saj več ne ve, komu bi verjel, ko pa se je že toliko novic izkazalo za laž in za limanice propagande. Propaganda je potrebna, to je res, kakor je vedno poudarjal Drago, toda ta propaganda zapreda človeka v popolno tempo, da ne veš ne kod ne kam in da človeka pripravlja za blaznico ali za ječo ali za grob; tako je zadnje dni večkrat omenjal Drago.

Dr. Drenik svoji ženi ni odgovoril; bil je razdražen, da ga je motila v premišljevanju in prav zdaj, ko pričakuje poročnika Branislja; njegova posebnost pa je bila, da je v takih primerih molčal. Ker Milena je ni hotela oditi, jo je dr. Drenik karajoče pogledal.

Milena ni hotela oditi; zaskrbljenost, ki je njemu sijala s obraza, se je tudi nje polasčala. Gledala je njegov trdni, močni obraz z naočniki in rahlo plešo nad širokim čelom in se čudila spremembi ter razmajani trdnosti in tej zbežani samozavesti; do zdaj je bila vedno ponosna nanj, zdaj pa se ji je v srcu prvič zgnilo sočutje. Zadnje mesece ga poklicno delo ni več veselilo, pa tudi klientov je bilo vedno manj. Uganila je, da je bilo Dragu njegovo politično življenje veliko več kakor pa njegova advokatura in da ji je to bolečino na razne načine in z različnimi izgovori dolgo prikrival. Kot politik se je dvignil nad svoje tovariše, iz neznanega odvetnika je zrastle v javnega delavca za narod; ta Dragov blesk je padal tudi na Mileno in na otroka. Dragu je slepo zaupala in verjela vanj vsa ta leta negotovosti in čakanja, ko jo je neprestano tolažil, da se bo še vse dobro izteklo; to minuto pa se ji je razodelo, da je s tistimi besedami tolažil in prepričeval bolj sebe kakor pa njo. Ko so ljudje iz naroda padali v mestu in na deželi, jim je bila ljuba ta neznanost, ta mir in pozabljivost, toda Milena je uganila, da bodo dogodki prericali njihov dom, če ne bo Drago uganil »svojo uro«.

»No, ali pojdeš na sprehod ali ne? Dobro ti bo delo! Dobro ti bo delo in razvedril se boš. Potem bi šla skupaj v gledališče; že dolgo časa nisi bil. Zadnje čase preveč samotariš; tako ne smeš, ljubi Drago, sicer bodo res ljudje pozabili na nas!«

»Zdi se mi, da smo že pozabljeni; prav za prav bi lahko rekel, da sem že prestar in da naj drugi delajo. Zadosti dolgo sem se mučil, zdaj pa se naj še drugi... Bomo še videli, sicer pa sem ti že večkrat rekel, da ne smeš vsega verjeti, kar ti polaga na jedilni list ulica... Treba je gledati globlje in to drhalasto, omejeno ulico sem šele sedaj začel spoznavati. To ni hrabrost, navdušenje in narodna samozavest, to je smrdljiva brozga, ki brizga iz dna prevratnih, zavrnjenih duš, ki so meni tuje in jih sovražim. Čutim, da me bo zadušilo; moral bi se pognati za zdavnaj iz te umazane brozge na površje; zdi se mi, da je zdaj že prepozno... Kdo bi razumel ta umazani krvavi čas. Dandanes brez bombe ne opraviš nič. Politik in narodni voditelj mora biti tudi strateg in vojak v resnici in ne samo v primeri... Zdaj razumeš menda, kaj sem hotel reči...«

»Kako si se naglo izpremenil! Saj si mi še davi rekel, da je vse najbolje in da bo še vse dobro.«

»Seveda sem rekel, zaradi tebe, toda verjel nisem; že dolgo ne. Vojska se vleče v neskončnost in se bo nemara še vlekla in ne vsak mesec, vsak dan dobiva politično in družbeno življenje drugačen obraz. Sprevidel sem, da je Milan napravil napak, ker ni šel k vojakom. Tačas je bilo seveda sramotno, danes bi bili lahko ponosni nanj. Branislj je prav svetloval. Meni bi to danes mnogo koristilo, v njem bi imel močno oporo, zdaj smo se tako rekoč sami izključili. Tako nam je Milan odšel kot »nevtralen« v delavsko organizacijo ter se sam označil, da je smet in nič drugega ko delavec... Da, kdo je mogel meniti, da ne bo tako daleč prišlo, da ne bo nikomur priznane in da bo poslednjim najslabše...«

Izenada je Jasna kot veter planila v izbo.

»Papa, papa, veš, kdo prihaja? — A tudi ti, mama, si tu? No, uganita?«

Devetnajstletna, vitka in vedra, s sladkobnim okroglim obrazom in živoredečimi ustnicami, v katerih kotičku se je skrivala upornost in ponos, v rdeči obleki in s kostanjevimi lasmi je bila res ljubka. Njen ravni nosek je bil malce preveč mesnat in okrogel, kar je dajalo njenemu obličju izraz uživanjaželjnosti. Papa je bil zelo ponosen na svojega »metuljčka« in mama je bila vsa zaverovana vanjo. Milena je opazila, da se je Jasna preoblekla. Poročnik Branislj je tudi pri Jasni zadnje čase precej pridobil na ugledu; sprva se mu je posmehovala in ga celo pomilovala; toda tudi Jasna kaže diplomatsko okretnost; Božidar je začel nekaj pomenjati za Jasno, posebno po zadnjem neuspehu z Dušom.

nom, ki je končal v hribih. Ponos Jasna je tedaj hudo trpel; hotela se je poigrati z njim, pa »e je on z njo; imela je v načrtu, da ga bo pustila nalašč, kadar ji bo ljubo samo da bo »trpel« zaradi nje, pa se je zgodilo narobe. Spoznala ga je, da je brezdušen, in ga je sovražila; njegovo smrt je sprejela povsem mirno, celo zdravilo je bilo njeni rani. »Kazen«, je rekla in bila odslej veliko bolj potolažena in dobre volje.

»Vem, da prihaja,« je rekel nekako nejevoljno dr. Drenik; »saj sva se domeni, da bo prišel. Vaju pa bi prosil, da se umaknetas.«

»Jaz že ne!« se je našobila Jasna. »Zakaj ne? — Oho! Svoj čas pa si bežali pred njim. Torej tudi pri tebi je zrastle njegov ugled. Ko je hodil poučevat Milana, pa ti je bil tako neznošno zoprno.«

V glasu dr. Drenika je bila skrita grenkoba in porogljivost.

»Saj si ti, papa, sam rekel, da je ta dečko malo preveč domišljav! Ali se nič več tega ne spominjaš? Ti sam si poiskal Milana drugega učitelja. O papa, ti postajaš pozabljiv! — Ne, ne umaknem se, tule pri oknu bom stala!«

Našobila je svoje ustnice, v sinjih očeh se ji je zablistalo, stopila je k oknu, stresla z glavo in se naslonila na steno; sonce jo je obliko z zadnjim zlatom, da so bili kostanjevopisni lasje podobni zlatemu, gorečemu grmiku.

Na vrata je odločno potrkalo. Akademik Branislj v poročniški obleki je vstopil ter pozdravil, stoječ ko sveča z rahlim poklonom. Opazil je zadrego na vseh obrazih.

Dr. Drenik je trudno, z naporom vstal s svojega oblaženega stola in poročniku Branislju stopil nasproti. »Pozdravljeni, gospod poročnik! Veseli me, da ste prišli! Natančni ste; s tem kažete, da ste res vojak in častnik.«

Pokazal mu je stol, ki je bil pripravljen zanj ob pisalni mizi.

Milena mu je samo smehljaje se pokimala in odšla iz sobe.

Dr. Drenik je s karajočim pogledom ošinil Jasno pri oknu, kar je pomenilo, naj gre.

»Ali res moram oditi, papa? — Če vi ukazate, gospod poročnik, grem, sicer ostanem. Vam bom poslušna, papanu ne. On me vedno goni od sebe, kadar je kak resnejši pomenek; še vedno me ima za neumno gosko. — Krivico mi delaš, papa!«

Uprla je svoje sinje oči, ki so dobile v tem trenutku vlažen blesk, v poročnika Branislja in ga pol boječe pol ponosno pogledala. Čutila je veliko spremembo med časom zadnjih let, kako se on dviga in kako ona ostaja nezmatna klub svoji lepoti, kajti v srcu ji je tlela želja, da bi nekaj pomenila in da bi se uveljavila, in to jo je za hip navdalo z bojaznijo.

Poročnik Branislj je bil hladno vljuden.

»Zaradi mene, gospodična Jasna, lahko ostanete. Nikakih skrivnosti nimava s papanom. Sicer pa vas moram pokarati, ker ste papanu premočno poslušni; to vas izdaja, da boste tudi možu uporni...«

»Bom, če me bo zapostavljal, sicer pa ne; če me bo resnično ljubil, me ne bo zapostavljal, če pa bom resnično ljubljena, bom resnično ljubila in ne bom uporna.«

»Dobro ste odgovorili, gospodična; samo to bi pripomnil, da je resnična ljubezen podvržena nastroju in značaju osebnosti in jo vsak človek gleda skozi svoje naočnike; tukaj pa so mogoče pomote, samovolje in krivice, v pripravi, izvajati pravice resnične ljubezni... Pa pustimo to! Kar bom govoril, lahko slišite, celo koristilo vam bo. Morda boste tudi ta naše narodno in družbeno življenje gledali jasneje in pravilneje ko doslej. Živimo v času velikih dogodkov in velikih zablod, zato ni čuda, če so se nekateri več, drugi manj zmotili, nekateri pa s tem pahnili sebe in mnoge v pogubo.«

Zadnje besede je Jasna obrnila nase. Tudi dr. Drenik je trpko zgubil obraz. Iz Branisljevih besedi je vela mirna gotovost in nekaka suverenost, ki je Jasno bolela. Kako majhna je nocoj pred njim! Spomnila se je večera, ko je Božidar bil sam v tej sobi z njo; Milan je bil že odšel in skakal spodaj na vrtu. Bila je navihana in mu nagajala in se mu dobričkala hkratu. Božidar je ves prevzet stopil k njej, uprl svoj pogled vanjo in ji s trepetajočim glasom rekel, da je lepa, najlepša zanj, in da trpi zaradi nje. Jasna je bledela v smeh, ga pustila brez besed in hihitaje se odšla iz sobe. Božidar je stal osramočen. Čutil je, da mu je pljunila v srce. Odslej je z muko prihajal k Drenikovim. Bal se je srečati Jasno. Ona pa je bila tedaj zelo razposajena. Nekoč je stopila v sobo nalašč, ko je bil Milan odšel, in mu rekla:

»Gospod Božidar, vaše stvari sem brala, da umetnik hočete biti. Mene, veste, pa zanimajo filmski junaki...«

Dr. Drenika ni bilo doma, da bi bil odpovedal učiteljsko mesto. Čeprav bo lačen, te objestnosti ne more prenesti.

Dalje na 7. strani.

Krasni uspehi stiških domobrancev

Na Dolenjskem januarja 1945.

Pretekli mesec so imeli domobranci iz Čofove bojne skupine mnogo dela z ustanavljanjem in utrjevanjem novih postojank ob glavni Dolenjski cesti. Komaj pa so bile postojanke dobodo utrjene, so se že podali v kombinirano petdnevno akcijo.

V sredo, 3. januarja, so se podali iz Stične proti Žužemberku. V Velikem Križu pri Žužemberku so našli na prve tolovaje. Tu sta bila ujeta dva tolovajska intendanta, ki sta prišla rekvirirat mrvo. Intendanta, od katerih je eden nosil čin starejšega vodnika, drugi pa je bil njegov pomočnik, sta se domobrancem skrila v stranišče, kar pa ju ni rešilo. Ko so nato krenili proti vasi Reber, jih je spotoma ustavil tolovajski stražar. Domobranci so vdrli v vas in pobili štiri tolovaje, Primorca Mersnik Jožeta pa ujeli. Eden od ubitih je bil tolovajski obveščevalce. Pisal se je Marinić France, p. d. Uriglov, doma iz Vrbovca pri Dobrniču. Le-ta se je domobrancem skrivil v skrinjo v podstrešju neke kmečke hiše. Za domačine je bil pravi bič, zato so se po njegovi smrti globoko oddahnil. Ker je bila v vasi tudi tolovajska kuhinja, so domobranci dobili tudi več vojaških kotlov, konj, mul, goveje živine, mesa in vina. Večino tega plena so oddali tamkajšnjim kmetom, ki so imetne spoznali za svoje in katero jim je bilo zaplenjeno pri zadnjem tolovajskem »osvobajanju« po okoliških vaseh. Enak poraz so doživeli tolovaji v Ka-

menjah pri Občini. Tu je padlo okrog 30 tolovajev, več pa jih je bilo ranjenih, neki Belokranjec pa se je predal. Dva tolovaja sta bila ujeta tudi v Šahovcu nad Trebnjem, eden pa v Veliki Loki. Omenjeni so prišli v vas nič hudega sluteč. Komaj pa so prišli notri, so jih že polovili domobranci stražarji. V tej akciji so bile ujete tudi tri tolovajke. Ena je bila gospodarska referentka. Pisala se je Kaplan Marija, p. d. Lazenska Mica, doma iz Vrbovca pri Dobrniču. Ta je bila posebno zvita. Ko so domobranci ponoči prišli v vas in so zvedeli, v kateri hiši je, so takoj šli tja in povprašali po tovarišici. Ona pa se je izdala za domačinko in je domobrancem zatrjevala, da v njeni hiši ni nikake »tovarišice«. Ker ji domobranci niso verjeli, so zahtevali, da jim z lučjo razkaže vse hišne prostore. Tolovajke res ni bilo nikjer. Ko pa bi morala biti preiskava končana, je pa vstopil v hišo neki domobranec in vprašal svoje soborce, koga prav za prav iščejo. Ko so mu odgovorili, da tolovajke, je odgovoril: »Saj je ta ta prava, ki vam svetile«.

Ponovne borbe so bile nato v hribu nad Podlipo pri Dobrniču. Tu sta laški in št. viški udarni bataljon temeljito naklestila osmo, deveto, deseto Ljubli, brigado in Dolenjski odred, preostanek teh razbitih tolpe je padel v naročje domobrancem iz Čofove bojne skupine. Ker pa je bila noč in se domobranci niso vrnili po isti poti, se število mrtvih in ranjenih tolovajev ne da ugotoviti. Go-

tovo je le, da je padel neki kapetan »Žane«, ki je bil brigadni komandant. V vasi Hrib pri Srednjem Lipovcu pa je bila razbita tolovajska komora. Tu so padli štirje tolovaji.

Celotne tolovajske izgube znašajo okrog petdeset mrtvih tolovajev in tri tolovajke ter dvanajst ujetih ali pribeglih. Poleg tega je bilo zaplenjenega ali uničenega tudi več vojaškega materiala, konj, živine, vina in brigadnega arhiva. Preostanek razbitih tolpe se je nato umaknil čez Krko.

Civilno prebivalstvo se je domobrancem zelo razveselilo in jih samo prosilo, da bi ostali pri njih, ker tolovajeve ne morejo več prenašati. Pripovedovali so o groznih revizijah, ki jih tolovaji stalno delajo. Poberejo še tisto boro malo, kar imajo poskrbito pred njimi. Maest, moka, žito, živina, krompir, čevlje, vse to gre z njimi. Včasih se zgodi, da sezujejo civile kar na cesti. Mobilizirajo od 15. do 60 leta. Kaj bodo počeli s 15-letnimi otroci in 60 letnimi starčki, je res vprašanje. Tolovaji so po večini elabo oblečeni, obutev pa je skrajno nezadostna. Neka ženska je pripovedovala, da je pri nekem pohodu tolovajskih tolpe skozi vas naštel 30 popolnoma bosih tolovajev, mnogo pa jih je videla, da so imeli noge povite v cunje ali pa imeli čevlje povezane z žico. Po vsem tem je gotovo le eno: V kolikor jih ne bo uničilo domobranksko orodje, jih bosta pa lakota in mraz.

OBTOŽUJEMO...

Novih 63 slovenskih družin na poti v sneg in bedo

Mnogokaj je že znanega o strašnih komunističnih zločinih po slovenski zemlji, toda poleg umorov, ki so jih na tisoče izvršili, sodi komunistično divjanje v Hinjah v Suhj Krajini gotovo med največje zločine, kar so jih do sedaj naredili.

Kdo ne pozna Suhe Krajine in njene heracije. Ubogo ljudstvo je tod v trdem trpljenju in delu životalo in se pulilo za kosček kruha, ki jim ga je rezala kamenita suhokranjska zemlja. Tako rekoč s silo so morali iztrgati iz zemlje svoj vsakdanji kruh, sedaj pa že več let do divjajo komunistične tolpe, ki so jim porile zadnji grizljaj kruha, jim odvzeli zadnjo siromašno imetje in prepustili to ubogo trpeče ljudstvo stradanju, prezebanju in pogubi. Že tri leta trpi Suha Krajina pod komunističnim bičem, že tri leta ji tolovajji vsiljujejo »svobodo« — beracije, umiranja in smrti, tako da lahko trdimo, da je doslej Suha Krajina največ trpela od vsega slovenskega ozemlja. Ko človek hodi po teh krajih in srečuje sestradane otroke, oblečene v vrečevino, — njih noge pa so povite v cunjje, — ko srečuje kmečke ženske s solzami v očeh, se mu nehotne iztrga iz srca vprašanje: zakaj mora to ljudstvo toliko trpeti. Pa je odgovor čisto jasan: zaradi svoje poštenosti. Poštenje Suhokranjcev, njihova ljubezen do trde kraške zemlje, njihova ljubezen do poštenih slovenskih družin — prave svobode slovenskega naroda je tako velika, da se je zdelo nevarna in pogubonosa za ves komunistični pokret. Zato so komunisti sklenili uničiti to zemljo z ljudstvom vred. Ravno to je bil vzrok zadnjega komunističnega grozodejstva v Hinjah.

Zgodba je prav za prav čisto enostavna in podobna tisočim drugim, ki so jih že komunisti vpriporili na naši zemlji, vendar po strahotnih posledicah daleč presega vse druge. Nihče ne bo mogel opisati gorja in trpljenja uboega ljudstva in ne povedati tega z besedo. Razumel bo vse to samo tisti, ki trpi sam, ali ki je že podobno Kalvarijo preživel. Vsem drugim bo ostalo to samo mrtva beseda, zlasti onim, ki so brez srca do največjih slovenskih trpinov.

Dne 11. januarja ob pol 1 popoldne je bilo. Tedaj je v vas pridrla VIII. komunistična brigada. Nekam čudno so se tolovajji tokrat vedli. Strašen bes jim je sijal iz oči. Ljudstvo se je preplašeno stisnilo po vseh kotih, pričakujoč strašnega viharja. Bolj koražni so se vprašali, kako to, da so spet nazaj prišli. Eden od komandantov je odgovoril, da je prišel nalog, da morajo vsi v Hinjah počakati, da bo prišla za njimi kuhinja in da bodo tu dobili menažo. Ljudstvo se je za hip potolažilo, toda takoj jih je stisnilo nekaj pri srcu, zakaj videli so skozi okna, da je komandant dal nalog, da morajo nasaditi bajonete na puške. Takoj nato je dal novo povelje, da morata po dva in dva tolovajji iti s puškami v rokah po hišah in vse ljudstvo od dojenčkov do starih otcencev in bolnikov pripraviti na takojšen odhod. Tolovajji so se kot levi razdijali po vasi in po dva in dva skupaj sta šla v posamezne hiše in s puškami v rokah dala naslednja povelja: »Takoj se pripravite, da greste v Gasilni dom, kjer bo miting. V Gasilnem domu pa je hladno, zato vzemite nekaj obleke s seboj.« Drugi so zopet rekli: »Hitro se odpravite, pa vzemite s seboj skodelice, kajti danes smo tudi vam pripravili hrano, da se boste navadili počasi naših partizanskih navad.«

Ljudstvo je s strahom poslušalo ta povelja, vendar ni pričakovalo najhujšega. Še vedno so mislili, da gredo na miting, saj se je to že večkrat zgodilo. Vendar si niso vedeli razlagati satanske krvoločnosti, ki je sijala iz oči tolovajev. Nežne besede, ki so jih govorili ljudstvu, niso bile v nobenem skladu s strahotnim izrazom njihovih obrazov. Nihče si ni upal obotavljati se komunističnim poveljem. Zato je vsak kar na hitro zagrabil gorko obleko, zavil v odejo otroka, stari očanci so vzeli palice s seboj in v strahu in trepetu odšli, da spet slišijo — laž o komunistični svobodi. Samo za hip so komunisti nastopili še nekam obzirno. Ko pa so videli, da so ljudje začeli pobirati boljše obleke in odeje, ki so jim še ostale, so jim začeli vse puliti iz rok, tako da so po večini odšli res popolnoma praznih rok, s kosčkom kruha v žepu. Če so ga pri hiši še imeli. Samo naagi in jokajoči otroci so ostali ubogim materam v rokah. Od vseh strani se je zgrinjalo ljudstvo v Gasilni dom in še neko drugo hišo, kamor so komunisti strpali prav vse ljudi od dojenčkov do starčkov. Tu so jih zaprli in vse zastražili. Ko sta bila takas Hrib in Hinje popolnoma izsejani, tedaj so se pričele prave komunistične orgije. Tam nekje od Bele Krajine so komunisti privlekli s seboj ogromne kolone praznih voz in vse skupaj se je ustavilo sredi vasi. Ko so zaprli in zastraženi ljudje skozi špranje in okna to opazili, je nastal v zaporih strahoten jok in klicanje na pomoč; dobro so namreč vedeli, da so ta trenutek postali popolni beraci in da jim bodo morda vedeli še življenje, kot so že tisočim naredili.

Nihče ni sedaj mogel ovirati komunističnega divjanja. Začeli so po hišah ropati vse, kar se je dalo odnesti: živeč, obleke, obutev, izpraznili so kašče, hleve in svinjake, pobrali so sploh vse do zadnje malenkosti, kar bi utegnilo koristiti komunističnim tolpom. Jasno je seveda, da pohištva, poljskega orodja in podobnih stvari niso odpeljali, saj to bi jim pač ne koristilo pri njihovem »osvobodilnem« delu. Vozovi so bili naloženi, vasi Hinje in Hrib pa popolnoma izropani.

V tem času pa je večja komunistična skupina nosila v krasno hinjsko cerkev slamo. Prav tako so namestili slamo v župnišče, kakor tudi v vse druge večje zgradbe. Delo je bilo končano.

Tedaj je prišel komandant tolovajske »brigade« k jokajočim ljudem, jih ozmerjal z narodnimi izdajalci, belogardističnimi svinjami, sodelavci z »okupatorjem«. Kar bruhalo je iz njega. Cele kupe psovk, vse komunistično gnojnico je izlil na to ubogo, že tisočkrat preizkušeno ljudstvo. Kot satan zakriči tedaj nad jokajočo in trepetajočo rajo: »Marš ven, izdajalci, poberte se, kamor hočete! Kdor se bo od kolone oddaljil in skušal kdaj prestopiti prag svoje hiše, bo na mestu ustreljen.« Tedaj so tolovajji odprli vrata zaporov in spustili ljudstvo, naj si gre kamor hoče kruha in toplega kottička iskati. Nihče ni smel več nazaj v svojo hišo. Pa po kaj naj bi še šel? Saj se je v njihove domove že naselila žalost in zapuščenost. V dolgih kolonah so odšli iz svojih rodnih vasi.

Čim so ljudje pod komunistično stražo zapustili vasi Hrib in Hinje, so tolovajji naprej zažgali cerkev in župnišče. Nato so šli z gorečimi bakljami po vasi in zažgali še vsa ostala poslopja, tako da se je ogromno ognjeno morje razlilo čez dve lepi suhokranjski vasi. Ko so ljud-

je sredi zasnežene poti videli to grozno početje, so od žalosti popadali na tla. Strahoten jok in vrišč se je izvil iz njihovih duš. Matere so od bolečine vile roke in klicale k Bogu za pomoč, otroci so zajekali, starci so globoko sklonili svoje glave, ko so videli svoj dom, ki so ga z žulji zgradili. Vsem pa je bilo najbolj težko pri srcu, ko so videli, kako na vrh hriba gori njihov božji hram, ki je bil stoletja edino zatočišče vsem ponižanim in trpečim. Ko so komunisti videli te grozne prizore na zaneženih poteh, so kot levi prihrumeli na množice ljudstva, jih pretepali s kopiti, suvali, jih pljuvali in jih naglali dalje v mrzli zimski dan.

Tolovajem ni bilo dovolj, da so ubogemu ljudstvu vse požgali. Še ožgane stene so jim bile odvčje. Zato so prav vse, karkoli je ostalo zidanega na pogoriščih, še minirali. Danes so v vases Hinje in Hrib samo še strahotne razvaline, živa priča komunističnega zločina nad ubogim slovenskim ljudstvom. Zgorelo je vse, prav vse, cerkev in zadnja samotna bajta ob vznožju hriba. Vse to je danes prah in pepel.

Tri in šestdeset slovenskih družin so tolovajji ta dan pogladi smrti naproti. Preveč je bilo že joka, preveč solza in žalostnih vzdihov. Zato so brez besede odhajali po globokem snegu na vse strani, eni v Kočevje, drugi v Ribnico, tretji v Dobropoljsko dolino. Sedaj so bili ob vse. Dom so jim vzeli, hišo požgali, družino uničili. Ničesar drugega ni ostalo kot prošnja na ustih za pomoč in usmiljenje. Človek bi jokal, ko je gledal te dolge kolone uničenih družin. Matere so zavile svoje najmlajše v raztrgane vreče, nekoliko starejši otroci so cepetali za materami in drgetali od mraza. Noge so imeli zavite v cunjje, saj čevljev že dolgo ne poznajo. Počasi so se pomikale kolone po zasneženih in nerazhojenih poteh. Njihov korak je bil vedno bolj počasan. Starim očetom in vključenim materam so že opešale moči in ta ali oni je moral aesti v globoki sneg, da se je nekoliko odpočil. Otrokom so zmrzile roke in noge. Začeli so jokati in klicati mater na pomoč. Kaj naj jim mama da, ko ničesar nima, ko nima koščka kruha in ne cunjje, da bi zavila svojega najmlajšega. Dolge kolone so počasi obtičale v globokem snegu. Nič več niso mogli naprej, predolga je bila pot, preveč trpljenja se je zgrmadiło nanje. Tedaj so prišle vesti v Kočevje, pa tudi v druge kraje, povsod so hitro pripravili več vozov, da so šli pobrat po debelem snegu onemoglo zganance. Naložili so jih na vozove in jih odpeljali v domobranske posadke, kjer so jim dobri ljudje takoj nudili kos kruha in pa počitek za toplo počeo.

Res, preprosta je zgodba. Vajeni smo že takih, in drugačnih od tolovajev tudi pričakovati ne moremo. Ko pa človek posluša vzdihle teh izgnanih družin, ko od blizu občuti njihovo trpljenje in zapuščenost, tedaj šele prav do dna spozna, kaj komunistem pripravila vsemu slovenskemu narodu in vsemu svetu. Zato ni čudno, da je slovenski narod, zlasti naše kmečko trpeče ljudstvo, že položil pred Bogom, narodom in zgodovino pritožbo, da ne bo odnehal v borbi proti komunizmu prej, dokler ne bo kot črv pokopan zadnji tolovaj. Vemo, da bo še mnogo trpljenja, mnogo jih bo še moralo iti na isto pot kakor nesrečni Hinjci. Toda vse to bomo prenesli, zakaj naša vera v zmagajoč pravice in poštenja in v božjo pomoč pri tem delu je neomajna.

ljen zanje umreti, niso vredni tega imena, so le kramarsko blago kakega demagoga. Poglejte naš nasprotni tabor, kako se uesti o nekem bratstvu in enakosti in v imenu tega bratstva in enakosti počne največja nasilja, pokolje in zatira na najbolj krvav način prav bratovsko skupnost naroda in ubija človeško osebnost, tisto, kar prav za prav dela človeka. Iz osebnosti, ki naj bi bila povezana v pravični skupnosti, deajo brezosebno čredarstvo proletariata in v imenu svobode jemljejo posameznikom in narodom zadnjo trahico notranje in zunanje svobode. Treba je ljubiti svojega bližnjega kakor sam sebe in predvsem v dejanju in resnici, to pa je mogoče le tedaj in tistemu, ki ljubi svojega Boga iz vsega svojega srca. To je vsa modrost življenja, ki velja za vse narode in čase, le da v času dobiva raznovrstne, upajmo, da vedno boljše oblike. Za to se bojujemo in ne zidamo samo nase, ampak na pomoč Tistega, ki je rekel: »Zastonj se trudijo, ki zidajo hiše, ako jo ne zida Gospod!« Zato ne poznamo maldusnosti, pa najs trenutno se tako neugodno kaže, sodeč po človeških očeh in človeških modrosti. Zmagali bomo, gospodična Jasna in dr. Drenik, pa čeprav jaz padem. Žrtve morajo biti! Mi ta izrek pomajmo osebno, ne jemljemo te besede propagandno za lov nerazsodnih in lahkovernih množic, ob katerih pogubi bi se cinčno smehljali ter računali, da bomo mi slavili zmagoslavje na žrtvah tistih, ki smo jih poslali v pogin. Če bi vse to gledali s tega zreliska, bi ne potrebovali nikakih pojavnosti in bi od prvega dne vedeli, kod in kam in kaj je vaša dolžnost!

Poročnik Branisel se je razgrel. Govoril je prepričevalno. Dr. Drenik se je čutil osramočenega; bolelo ga je tudi, ko je videl, da poročnik Branisel dobro ve, da njegova hiša ni čista, kako klavarno vlogo je igral in da mu je posledje izključen vsak samozavesten nastop v javnosti, da, celo pogled. S tem mu je povedano, da je že izključen, na kako mesto v ospredju niti misliti ni, saj je mladina dvignila svoje ljudi na površje, in da se z nobenimi zvezami po ovinkih ne bo mogel dokopati do kakega vplivnega mesta. Ve, da je stopil v skupino opozicije.

nežev, ljudi, ki niso zmogni ničesar tvegati, ki nimajo poguma, ki nimajo močne vere, ki neoprestano omahujejo, in da nima zadosti moči, da bi odbijal besne in zavratne napade nasprotnega tabora. Vendar pa je hotel izvedeti, kaj mislijo poročnik Branisel in njegovi o koncu in o spravi, o ljudeh, ki bodo nujno potrebni kot nepristranski, da bi izvršili spravo s svojo neomadeževanostjo in neprizadetostjo pri tem ali onem taboru in ki bi si mogli pridobiti postojanke pri obeh in tako priti blizu vrha.

»Verjemite mi, da bo prej ali slej prišlo do združitve, saj drugače je nemogoče. Ali naj bo narod večno razdvojen? Treba nam je in potrebne so nam tudi sile, ki bi združevale tiste zaničevane in točasno zapostavljene sredinske osebnosti. Saj drugače biti ne more!«

Dr. Drenik je bil prišel na svoje polje in se razvnel. Hotel se je opravičiti in prepričati poročnika Branisla, da le ni tako nepotreben in celo škodljiv, kakor mu je bil pojansil med pomenkom.

Jasna je radovedno opazovala oba. Pogledala je Branislov obraz in takoj spoznala, da je papaven govor brez učinka.

»Če tako mislite in upate, gospod doktor, vam priporočam odhod v hribe kot najuspešnejše zdravilo. Tu sta dva svetova in med njima je brezno, za katerega ne moremo najti bruna za premostitev. Eden bo moral podletiti in rad ali nerad sprejeti politične, socialne, kulturne, religiozne, juridične in ostale smernice, ki naj naravnajo pot človeštvu v novi red. Kadar bo nasprotna stran premagana, mislim vodstvo, bo zapuščena in zbegana čreda rade volje prišla v naš tabor brez kakršnega koli mešetarjenja sredincev. Saj ti ne razumemo in ne morejo razumeti ne našega ne nasprotnega tabora. Nanje bi mogli obrniti svetopisemske besede: »Ker nisi ne gorak ne mrzel, te bom izpljunil iz svojih ust.«

»Zelo samozvestno govorite, gospod poročnik!« je vzklila Jasna. Bolelo jo je, da je z zadnjimi besedami tako prizadel njenega očeta ob enem pa je čutila, kako je ugašal sijaj njenega ugleda; uganila je, da Branislu pomeni prav toliko, kolikor je on pomenil njej tedaj, ko se je igrala z njim in ga pustila trpeti. Trpela je njena samozavest in njen ponos. Njegov ponos je zadel ob njen ponos in ga ranil, ker je bil močnejši; čutila je, da ga prav za prav sovraži.

Dr. Drenik je spoznal, da je doigrano. Čutil je, da so ga Branislove besede sunile v tok časa in da v njem tone, čeprav je dolgo stal na robu in si z naporo ustvarjal neko navidežno ravnotežje, da ni omahnil prej. Začutil je, da je smisel njegovega življenja uničen, njegova osebnost je dihala s škrgami priznanja in ugleda, toda že dolgo je čutil, kako usiha blagodejno okolje in kako ga je Branislov obisk vrgel na suho, kjer bo tako rekoč moralno poginil. Z muko je vstal s stola.

»Hvaležen sem vam, gospod poročnik, za obisk, še bolj pa, da ste se svoj čas zavzeli za Jasno...«

Sprevidel je, da je vsako besedičenje nesmiselno, in je umolknil.

Jasna je trpela, ko je videla, koliko papa trpi; v oči so ji stopile solze, toda usnice je stisnila. Začutila je jasneje od očeta, kako trd in neumljen je čas, v katerem živi.

Poročnik Branisel je z enim pogledom takoj vse razumel. Začutil je nekako usmiljenje, toda saj ni on tega kriv! Koliko jih je, ki nimajo ne svojeve, ne strehe nad seboj in ne, kaj bodo dali v usta. In zakaj? Zaradi mlačnosti, brezbrčnosti in lahkornosti premnogih, ki so podobni dr. Dreniku in njegovi družini. Če oni trpijo, trpijo samo zato, ker je prizadeto njihovo samoljubje, drugi trpe, ker so jim uničene vse pravice do življenja.

»Življenje nas je vrglo v čas, ko seka krvavi meč med ljudstvi in narodi zemlje in deli ljudi na dvoje. Človeku pa je dan v pomoč zdrav razum in še milost božja, da ve hoditi prav, in potrdilo svojega poslansstva, ki je: tako živeti, da bodo od tega življenja srečni drugi in ob uri smrti s čisto, posvečeno dušo stopili pred božje obličje. Preveč pozabljamo na svoj zadnji in najpomembnejši namen — s tem življenjem si nakloniti ljubezen božjo. Res, vse to zveni nekako pridigarsko, življenje, zadnjih let pa je dokazalo, da je zato prišlo do tega krvavega spopada, ker smo hoteli Boga vreči iz javnega življenja in se polastiti njegove pravice in vladanja. Bili smo kristjani samo še po krstni knjigi, naše življenje in naša dejanja pa so bila popolnoma popačena. Naš boj je boj za vrnitev božjih pravic v javnem in zasebnem življenju, zakaj to je edina pot do miru in sreče. To je boj, ki naj vrže človeka-boga s prestola njegovega napuha in ga privede v varno zavetje božjega podložnika in otroka. Če boste vse to umeli, ne boste mogli biti nesrečni, ko vendar vidite, da premnogi nimajo niti stotinke tega, kar imate vi. — Pa dovolj! Mudi se mi na svoje službeno mesto. Lahko noč!«

Segel je v roko dr. Dreniku in Jasni, preden sta mogla ta dva kaj odgovoriti, in prožen je odšel skozi vrata.

Jasna je bila kakor poplavljen od zadnjih Branislovih besed; čutila je neko nevidno moč, ki je izhajala od njega; predobro je opazila, kako je papanu kar sapo jemalo in ni prišel do besede.

Dr. Drenik je sedel nazaj na svoj oblazinjeni stol in čutil, da se ga polasča oslabelost.

»Jasna, pojdi in mi pripravi čaja!«

»Bom, papa. Nič si tega ne jemljí k srcu. Mir je več vreden kakor tisti zlagani ugled. Zadnje čase tudi jaz precej mislim in reči moram, da smo lahko srečni, če bomo ohranili svoje glave. Boj še ni končan. Poročnik Branisel je res govoril po prepričanju in iz srca, zamolčal pa je, kako ga čaka še hud boj. Toda on je mlad, na začetku poti; zdi se mi, da namerava napraviti kariero. Kar naj jo, jaz mu jo privoščim. Kar naj pleza visoko, visoko in se milostno ozira na nas in name...«

»Jasna, postajaš zagrenjena! Mlada si še in lepa. Samo pametna bodi.«

»Saj bom, papa. Zdaj je tak čas, da moramo biti pametni. Kaj nisi opazil, kako ostajam doma in kako sem postala krotka. Če včasih tebi kljubujem, mi ne smem zameriti; samo s teboj se lahko govorim od srca in se nekako sprostim. Svojih priljubljenih tovarišev pa sem že do glavi sita.«

»Ali morava res tolažiti drug drugega? Le pomiri se Jasna in reci mami, naj mi pripravi čaja. O vsem tem pa njej molči. Saj jo že Milanova odsotnost boli...«

Jasna je neslišno odšla skozi vrata in gledala na dr. Drenika, kako je položil svoje močne bele roke na pisalo mizo in kakor starec počasi spuščal glavo nanje.

Svetloba za visokim oknom je umirala. Zgrinjalo oblakov se je težko spustilo čez zahod in za cerkvijo na griču, skozi ozke redke mreže pa je brizgala zadnja svetloba kakor kri iz ran; iskre svetlobe so se spreminjale v pepel ter zasipale drevesa in hiše. Visoka soba je temnela, luč je vidno odtekala iz nje, tema je nevidno in neslišno vrela iz sten in jo zalivala. Sključena postava dr. Drenika ob pisalni mizi pa je bila videti komaj zaznavno kakor črn kamen na dnu tolmuna...

Vinko Žitnik.

Ali že imate

Črne bukve

Dokument o najstrašnejšem razdobju slovenske zgodovine

o delu komunistične Osvobodilne fronte proti slovenskemu narodu?

250 strani velike oblike, 380 slik, dokazil in listin v fot. posnetkih.

Cena 40 lir.

Dobi se v vseh knjigarnah in v uredništvu Slovenskega doma.

Nadaljevanje s 6. strani.

Kako vesel je bil, ko mu je naslednji dan sam dr. Drenik povedal, da bo sin njegovega znanca in sorodnika počeval Milana. Plačal mu je za ves mesec. Ko je odhajal po stopnicah, ga je Jasna molče gledala. Bilo ji je žal, ker je videla, da trpi bolj njegov ponos kakor njegovo srce. Molila se je, ko je menila, da se z Božidarjem lahko poigra.

Leta so tekla... Potem je prišla tista zadeva z Jasno in lističi in dr. Drenik se je obrnil nanj. Ali se naj zdaj maščuje? Ne! Rekel je, je nekaj resnih besed, ki prikazuje vso stvar v taki luči, da je vedela, kam lahko zdene, zato je spoznala, da je bila to le njena muhava obžalnost, ki se ji je zdaj otepal. Vedela je, da bi se bil Božidar lahko maščeval, pa se ni. Od tistihmal je Božidar pridobil v njenih očeh; večkrat se je spomnila nanj in vedela je, kako se ji bo maščevala njena mladostna objestnost. Zdal jo je želelo po njegovi prijaznosti in ljubeznivosti. Če ga je srečala na ulici v mestu, jo je vljučno, a hladno pozdravljala, vedno kakor odsoten. To jo je bolelo.

Dr. Drenik je bil nestrpen; sam ni vedel, kako bi začel. Nekako sram ga je bilo vpričo Jasne; ozrl se je nanjo in dejal:

»Gospod poročnik, čestitam k lepim uspehom, ki jih imate zadnje mesece vi in vaši tovariši. Le tako naprej! Vedel sem, da boste predrl in se uveljavili. To je pravo, zdravo gibanje, ki naj nas vse pripelje v lepo prihodnost. Vem, treba se je vrniti nazaj na pot poštenja, dela, biti zvest našim narodnim vzorom ter ne hlastati po tuji navlaki.«

Poročnik Branisel se je smehljaj. Ozrl se je skozi okno in videl, kako se je sonce potapljalo za hrib; ujel je samo še zadnji ognjeni rob, podobno ukrivljenemu rezilu noža. Strehe vbi so bile vse oblite s svetlobo, stene zidov pa so rahlo posivlele v sencach. Vedel je, da je to diplomatska poteza dr. Drenika, da

se mu zadnje čase dr. Drenik primika in hoče nekaj začeti, kaj in kako, mu še ni znano, to bo nemara izvedel zdajle, ker čuti, na katero stran se tehnična nagiblje.

»Da«, je dejal mirno in prepričevalno, »delamo in prepričani smo, da bomo z božjo pomočjo dokončali, kar smo začeli in da bomo zmagali. Toliko vere in ognja je v nas, da se ne bojimo nikakih zaprek. Obžalujem pa, ker ne morete takih čestitk izreči svojemu sinu Milanu; sam sem ga prišel vabiti, pa sem kasneje izvedel, da zaradi vaših nasvetov ni šel. Zaradi vas se je izneveril naši skupni narodni dolžnosti; kot politik pa bi moral vedeti, da je v takem težkem položaju, v kakršnem je naš narod bil, dolžan vsak zdrav član naroda prispevati k njegovemu vstajenju in ozdravitvi po svojih telesnih in dušnih močeh. To ni več politika, igra z lepo zvnenični besedami, ampak boj, boj za življenje in smrt, zdaj gre za biti ali ne biti, da se izrazim s Hamletom. Prav tako ni lepo, da se naši bivši politiki in javni delavci zadržujejo v neznanosti in neznanosti in stoje na preži, kdaj bo »prišla njihova ura«, kajti povem vam, da te ure ne bo in da bo čas šel mimo njih in jih pustil v senči, v katero so se sami poskrili. Ker molče zdaj, bodo morali molčati tudi pozneje, čeprav si domišljajo, da bodo lahko govorili in morda vršili vlogo sprave. Zdaj bi morali vstati, govoriti, vzpodbujati, hrabriti, tolažiti in kazati kod in kam, pa čeprav za ceno pljunka v lice in grožnje, da bodo padli. Zdaj je čas dela in boja, ne čas dvoma, opazovanja, strahopetne nevtalnosti in molka!«

Besede poročnika Branisla so padale neumljeno na srce dr. Drenika. Ni se nadejal te neprizanesljivosti. Toda poročnik Branisel je hotel jasn pogovor in mu čimprej povedati, kaj on misli, in čimprej izjaviti, zakaj ga je dr. Drenik klical. Dal mu je takoj občutiti, da tu ne bo nikake kupčije, da ni mešetar, in da ne more odločati o nikakih izje-

mah. Brez njega ve kam in kaj mu je storiti!

»In če ne zmagate in padete, gospod poročnik? Vem, da ste prepričani v zmago svojih načel, ne smete pa pozabiti, da so prav tako prepričani tudi drugi, ki se bore proti vam. Škoda bi vas bilo. Ne razumite me napačno, da se s tem zavzemam za vam nasprotni tabor, ampak zato, ker danes ne vidim nikjer tiste trdnosti, o kateri vi govorite. S tem skušam opravičiti svojega papana, da ga nekako razbremenim in operem njegovo krivdo v vaših očeh.«

Jasna je pozorno gledala Branislu v obraz; jezilo jo je, da jo je Božidar poslušal kakor odsoten in da se ni niti ozrl nanjo.

Dr. Drenik je bil zelo hvaležen svoji hčerki za te besede. Kar razbremenila ga je. Kako prav je, da je ostala. Njej je laglje govoriti bolj odkrito, neposredno, njej Božidar ne bo zameril, on pa bo le izvedel resnico in koliko je upati na kako odločno mesto pri njih.

Poročnik Branisel je uprl svoj pogled v Jasno; opazil je, da se je zbegala in zardela. Kaj vse mu je svoj čas pomenila! Zdal mu ne pomeni ničesar več. Tedaj mu je bila vzor dekliske zunanosti; kaj vse so mu pomenile njene oči, njeni lasje, njene usnice in njena lepa rast; zdaj mu vse to ne pomeni dosti več, ve, da je vse to le lep vrč, ki je lahko čisto prazen in more pri njem ostati človek žejen in razočaran, zdaj mu gre za dušo, za lepo, močno, plameneto dušo, ki ima svoje korenine v Bogu. Jasna jih nimaj.

»Če padem, vem, zakaj bom padel. In ne bom padel ne prvi ne najbolj! Vzori in načela, za katere nisi priprav-

Ali naj vam še naprej leže stare obleke, čevlji in drugo brez haska v omarah? Preglejte starino in jo prodajte nakupovalnici Socialne pomoči

Knjige in mladina

V časopisih smo brali, da bo v kratkem ustanovljen »Kulturni svet«. Toplo pozdravljamo zamise, ki naj se vendar enkrat organizira slovenske kulturne delavce in smotno uredi, vodi in nadzira naše kulturno in umetniško ustvarjanje.

Razen vprašanj, ki zadevajo kulturnike same, tudi s njihovimi perečimi in neurejenimi socialnimi razmerami, bo velika in važna naloga te pomembne ustanove tudi ta, da bo organizirala in spravila v pravi tir izdajanje in razpečevanje književnih del, teh naših najšlevilnejših in najpomembnejših kulturnih proizvodov.

To so stvari, ki jih bo morala zbornica natančno pretresti, če hočemo dobiti na našem književnem trgu kolikor toliko urejene razmere, da bomo lahko zaključili bolno poglavje iz preteklosti našega knjižnega trga.

V tej zvezi bi rad dal danes le rahel nasvet, nanašajoč se na vprašanje knjige in mladine.

Znana resnica je, da mladina knjig ne samo bere, marveč dobesedno požira. Prebere vse, kar ji pride pod roko. S tem seveda ne mislim mladinske literature, ki je, izvirna in domaća, v splošnem neoporečna. Toda mladina, nedozorela in nezmožna presojati, bere, kupuje in si izposojuje tudi knjige, ki so namenjene samo za odrasle. Večkrat tudi take, ki jih po umetniški in etični strani niti odraslemu ne moremo nasvetovati.

Starši in vzgojitelji sami največkrat ne znajo ločiti, kaj je za mladino primerno in kaj ni. Velikokrat je to zaradi tega, ker ne poznajo knjige, ne malokrat pa tudi tisto ohlapno mišljenje staršev, češ otrok naj kar bere, saj razume tako ne. Zahtevati bi bilo, da bi se starši, oziroma vzgojitelji o knjigi, ki jo mladostnik hoče brati, vsaj posvetovali s kom, ki jo pozna, ali pa jo sami najpoprej pregledali. Ker se pa včasih tudi taka osebna kontrola ne da izvesti, kajti sin, hči, ali učenec si knjigo lahko sposodi pri prijatelju ali v knjižnici, morda tudi kupi, naj bi od že izdanih del knjižnice mladostnikom nikakor ne posojale knjig, ki so namenjene samo za odrasle. Ravno tako bi morala vsaka knjigarna prodati otroku samo mladinsko knjigo. Za bodoče knjižne izdaje mladinskih in drugih knjig se mi zdi, da ne bi bilo napak, če bi se uvedlo za vsako novo leposlovno delo posebno znamenje, natisnjeno v knjigi, tako imenovani vodni tisk. To se je že marsikd drugod vplejalo. Pri roki imam hrvatske mladinske knjige, ki imajo tiskano v vodnem tisku: Priporočljivo za šolske knjižnice!

To znamenje pa naj ne bi bilo vtisnjeno samo v knjigah za mladino, marveč tudi na vseh drugih, vsaj leposlovnih delih. Imamo kopo bolečih primerov, ko so tjevdanci izhajale leposlovne stvari, domače in prevodne, ki tega nikakor niso zaslužile. Ne po svoji umetniški strani in pomenu, ne po etični vrednoti. Tam, kjer bi morale biti resnične umetniške stvaritve, smo dobili v naše kulturno področje balast, ki ni bil samo odveč, marveč je kvarno vplival na naše pravo razmerje do kulturnih in umetniških vrednot ter bralca tudi moralno razkrojalo.

Če je izločitev takih del z našega knjižnega trga in iz javnih knjižnic že danes nujna zadeva, je prav tako nujno, da se bo možnost izdajanja tovrstne literature že vnaprej zatrla. Razen take »gnilé literature« pa izhajajo tudi resna umetniška dela, ki pa kljub temu niso primerna za vsakega. Pri tem ne mislim na stopnjo izobrazbe ali psihično možnost dojemanja tega in onega leposlovnega dela, temveč na njegovo moralno vplivanje na bralca. Konkreten primer: roman poljske pisateljice Kosakove: »Križarska vojna«, ki je izšel tudi v slovenskem prevodu, ima v izvirniku vtisnjeno z vodnim tiskom: Knjiga ni za vsakega! Znamenje je vtisnjeno kot opomin, da je knjiga primerna samo za resnega in dozorelega bralca, starši in vzgojitelji pa tako vedo, da je mladini ne smejo dati v roke.

Ustanovi naj se kulturna ustanova, ki bi pred izidom pregledala vsak rokopiš leposlovnega dela, preučila, če je umetniško vredno, moralno in etično neoporečno, skratka, če zasluži, da izide. Ustanova, ki bi delo tako odobrila, bi morala tudi zahtevati za vsako tako novo knjigo morda prav tako znamenje v vodnem tisku, kakor sem omenil zgoraj. In sicer posebno znamenje za mladinsko knjigo, posebno za knjige, namenjene odraslim, ki jih sme brati tudi mladina, ravno tako znamenje pa tudi za vsa druga dela, ki bi s tem dobila svoj umetniški »imprimatur« in kot vredna umetniška duhovna pridobitev obogatila knjižni trg in našo kulturno zakladnico.

Teh nekaj priložnostnih vrst, napisanih iz ljubezni in skrbni da naše knjige, pa naj sproži čim več in boljše konkretne predloge in najde, polno razumevanja tudi pri smujočem se »Kulturnem svetu« in pri naših oblasteh.

„RAST“

Verska vzgoja je v današnjih časih najvažnejši moment in potrebno je, da vsak poskrbi za svojo versko izobrazbo. — Novi list, ki je skrbno urejevan, naročate pri

Upravi »RAST«
Ljudska tiskarna

IVAN CANKAR V NOVI PODOBI

(MISLI OB GORŠETOVEM KIPU)

Globoko vdrite, iz sence zroče oči, ki pol srepe in uporno gledajo v dušo gledalca in terjajo od njega odgovor, obenem pa skoraj mehke in trpko zastrmele v pridu gorja, ki so ga napovedovale in se je sedaj sedito na ta njihov ljubljani košček sveta, — to je vtis, ki ga dobi človek ob prvem pogledu na belo kamnito obličje velikega oblikovalca slov. besede. Vse druge podrobnosti obraza vstajajo šele po natančnejšem opazovanju, počasi, kot iz megle: Močno naprej štrleče čelo, ki je s tako upornostjo, zdaj verujočo, zdaj obupavajučo nad vsem, butalo ob jezove ljudskih predsodkov; težki valovi las; nazaj potisnjene, a izrazito oblikovane ličnice: v senci zanj tako značilno povešenih brkov toneča usta — izgleda, da pravkar gnetejo strupen, a tako plastično dojemljiv odgovor kritikom, tem kot »istresko kljuse« vedno v krogu hodečim bitjem; kratka brada, komaj vidna v morju sence. Vsi ti deli obraza so podrejeni težaji, na obeh koncih v izraz napetega razmišljanja navzgor zaviti vodornici obrvi in očesnih kotanj.

V vrsti mnogih več ali manj posrečenih upodobitev tega stebra slovenske Moderne, zavzema portret mojstra Goršeta čisto posebno mesto. Kipar se je približal svojemu portretirancu z nove strani: pustil je ob strani detajliranje pesnikovih fizionomičnih značilnosti, skušal je dojeti glavo našega genija v čimbolj preprostih masovnih skladih, obrazne posameznosti pa naj izdihavajo upodobljenčev notranji obraz — umetnika, z vsemi njegovimi tolmuni, bolečinami, upora, razočaranj, ljubezni in vere. Duh velikega videca naj se utelesi, duh sam naj vtisne dokončne oblike obrazu pesnika, oblike, ki so nam dostikrat zastrie s kopreno o dražjih detajlih! Ustvariti portret, ki bo sicer v skladu s Cankarjevimi fizionomičnimi posebnostmi, ki pa bo predvsem portret notranje poglobljenega, drznega, da, kar ostrega borce besede, genija, ki je hodil proti toku mase, videca in nemirnega popotnika na tujem. Morda je mojstru Goršetu stopil pred oči Rodinov Balzac, ta genialno razumljeni portret ustvarjalca »Človeške komedije«. Rešiti se spon konvencionalne portretne plastike, upodobiti duha, vse ostale prvine, dosedaj morda glavne, pa skriti na minimum, ta težnja, mojstrsko ujeta v »Balzaca«, diha tudi iz Goršetovega Cankarja.

Mojster Gorše je delal kip po naročilu: izklesal naj enega izmed naših slavnihih mož. Odločil se je za Cankarja, ker mu je bil vprav ta s kiparskega in čisto psihološkega pogleda najbolj privlačen. Cankarjevega obličja se je lotil že pred leti v Tretu — takrat v reliefu — a delo ni dokončal. Sedaj pa je — po skrbnem študiju dosedanjih portretov in fotografskega materiala začel z oblikovanjem v glini. Sredi dela je osnutek opustil in se je odločil za bolj svobodni, na fotografske perdeloge čim manj vezan portret. Kip v glini je hitro dovršil, nato je začel z delom v kamnu. Mojster namerava zasnovati nov Cankarjev portret zase, ker se bo mogel še bolj razmahniti in velikega pesnika globlje dojeti, kot mu je bilo mogoče v tej naročeni upodobitvi.

Marijan Tršar.

O domovina, ko te je Bog ustvaril, te je blagoslovil z obema rokama in je rekel: »Toda bodo živeli veseli ljudje!« Skopo je meril lepoto, ko je je trosil po zemlji od izhoda do zahoda; šel je mimo silnih pokrajin, pa se ni ozrl nanje — puste leže tam, strme proti nebu s slepimi očmi in prosijo milosti. Nazadnje mu je ostalo polno perishe lepote; razsulo je na vse štiri strani, od Stajerskih goric do strme tržaške obali ter od Triglava do Gorjancev in je rekel: »Veseli ljudje bodo živeli tod; posem bo njih jezik in njih pesem bo vriskanje!« Kakor je rekel, tako se je zgodilo. Božja setev je poglala kal in je rodila — vzrasla so nebesa pod Triglavom. Oko, ki jih ugleda, obstrmi pred tem čudom božjim, srce vztrepeče od same sladkosti; zakaj gore in poljane oznanjajo, da je Bog ustvaril paradiz za domovino veselemu rodu, blagoslovljenemu pred vsemi drugimi. Vse, kakor je rekel, se je zgodilo; bogatejši so pač drugi jeziki; pravijo tudi, da so milozvočnejši in bolj pripravi za vsakdanjo rabo — ali slovenska beseda je beseda pravnika, petja in vriskanja. Iz zemlje same zveni kakor velikonočno potrkavanje in zvezde pojo, kadar se na svoji svetli poti ustavijo ter se ozro na čudežno deželo pod seboj. Vesela domovina, pozdravljena iz veselega srca!

(Ivan Cankar: Kurent.)

Laž ali strahopetnost?

Za novo leto izide navadno zelo veliko koledarjev in koledarčkov. Težko jih čakamo, saj so to priročniki, ki pridejo človeku vedno prav. Tudi večje koledarje, ki jih navadno izdajajo velike naše knjižne družbe, radi prebiramo in pregledujemo. Te knjige so dokument časa. Ob teh člankih se spominjamo svojih doživetij, ki so z usodo naroda tako tesno povezani. Tudi odgovornar bi iz teh knjig črpal bogate podatke in spoznanja za dobro, v kateri živimo.

Zato morajo biti ti koledarji res ogle-dalo in verna podoba časa. Preobširno bi bilo, da bi se zdaj dotikali vseh številnih tovrstnih knjižnih izdaj. Med največje in najzanimivejše spada gotovo »Sloven-čev koledar«. Vseč nam je predvsem zato, ker se je dotaknil vseh dogodkov, s katerimi je bil naš narod v preteklem letu tako tesno povezan.

Ob tem koledarju pa človek gleda druge, manjše različne pratike itd. V rokah imam tako imenovano »Veliko« ali Blasnikovo in Vodnikovo pratiko. In ob tem se mi vsiljuje tale misel: ali more iziti danes neka »pratika«, koledar, ki bi šel mimo vseh dogodkov, s katerimi je bil naš narod v preteklem letu tako tesno povezan. Res je, da nas koledar opozarja in seznaja z dogodki v bodočem letu, vendar so vsaj sedaj hoteli biti koledarji tudi pogled v preteklo leto. Po nekaterih člankih vidimo, da so tudi še sedaj ta svoj namen obranili.

In če izhajajo s tem namenom, kako more iziti pratika, ki se niti z besedico ne dotakne številnih slovenskih pogorišč? Ali je ta pratika ali koledar še verna podoba in ogledalo časa, če niti z besedico ne omeni in pokaže grozotne Kalvarije, na katero je komunizem vlekel slovenski narod v leto 1944?

Eden izmed teh »koledarjev«, ki gre z zavestnimi očmi mimo usode naroda — pa hoče pisati zanj — je Vodnikova in

Blasnikova »Velika pratika«. Nista to edini v zadnjih dveh letih. V tem oziru ji je dal spodbuden zgled n. pr. Koledar družbe sv. Mohorja lanske leto, koledar, ki je bil dolga desetletja najtesneje z ljudstvom povezan — v letu 1943 pa si je zamašil ušesa in zavezal oči, da ne bi občutil največje neurečice in najhujše reve, v kateri narod ječi. Mislimo, da so bili ti primeri zadnjikrat lanske leto mogoči. Pa jim slede še letos različne pratike.

Tak tisk zavestno laže ali pa je strahopeten — zato ga odklanjamo. Ne grajmo nekaj, kar je bilo napačnega, pač pa obsojamo to, da je bilo zavestno opušeno.

PRIPOMBE

RESNOST OB DOSLEDNOST POVSOD

Če jasno in brezobzirno ugotavljamo, koliko je našega splošnega slovenskega položaja in položaja katoliškega tabora krivo pomanjkanje prave katoliške umetnosti, zlasti književnosti, bomo pri ugotavljanju celotne krivde in krivcev pravični in dosledni. Vsaj toliko kakor pomanjkanje prave katoliške umetnosti je tega položaja n. pr. krivo pomanjkanje prave katoliške politike in pravega katoliškega gospodarstva. A kakih načelnih razprav in ugotovitev glede teh področij dozdaj žal še nismo brali. Bomo torej pošteni, pravični in dosledni, pa brezpozojno ugotavljamo krivdo in krivce povsod.

Če pa ne, bomo spet pošteni in dosledni, pa naredimo tudi čez umetnost križ z vzklikom: »To so umetniške za-

deve«, kakor se tedaj, kadar gre za načela in moralo pri politiki, pogosto skrijemo za frazo »To je pa politika«, a pri gospodarstvu za nemoralni sofizem »To so pa gospodarske rešitve«.

POSLEDNJIČ

»Poslednji mož« (... Naloga gledališča, da nam iz tujega slovenstva posreduje le umetniško neoporečna dela... Slov. dom, 2. XII. 1944.)

»Poslednji mož« — trenutno dajejo ga v Drami.

Poslednja »drama« (c'est pour vous: otrobi v prazni slami),

ki šel sem gledat v Talijin jo hram.

Poslednji up je šel po vodi — in ni me sram

priznati! Ne vem, bedak, na kaj sem sploh še čakal...

O GLEDALISKI KRITIKI

Ciril Debevec je v št. 5. »Gledališke-lista za Dramo« napisal naslednjo resnico:

»Kdor pozna malo natančneje način našega splošnega (izjeme potrjujejo pravilo) gledališko-ocenjevalnega nisanja, bo z lahkoto sestavil neko šablono uporabljenih izrazov, v kateri prevladujejo besede kakor: »je dobro rešilo«, »je pokazal svoje sposobnosti«, »se je naveljavilo«, »se stalno razvija«, »je bil odlično«, »izvrsteno«, »močno«, »prav dober«, »slaboteno«, »medel« itd. K tej znani lestvici se pridruži potem še druga, ki jo uporablja »govoreč« občinstvo in ki je v splošnem nekoliko bolj preprosta, n. pr.: »krasno«, »lepo«, »sijajno«, »čudovito«, »luščano«, »fajno«, »naravno«, »simpatično«, »talentirano«, »interesantno«, »zoprno«, »dolgočasno«, »afektirano«, »pretirano«, »patetično«, »za nič« itd. Preko teh navedenih in nekaterih podobnih pridevnikov se prav za prav malokdaj povzpne naše pišče in govoreče gledališko-kritično izrazno in označevalno bogastvo.«

Obračati na dva oči...

Zadnjič smo poročali o lepi božični radijski oddaji in smo rekli, da bi radi opozorili na vse izvirne, domače oddaje, ki pomenijo za nas kulturni dogodek.

Danes bi se dotaknili druge domače oddaje, ki je prav za prav glasbena, pa ima vmes tudi besedne vložke. Taka oddaja ima namen vedriti duha in prinašati zabavno razpoloženje.

O važnosti takih veselih oddaj bi lahko obširno govorili. Zde se nam res zelo potrebne in bodo naše ravno v današnjem času mnogo hvaležnim poslušalcem. Toda te oddaje morajo biti res vesele, zabavne, dotipne... Prav v teh stvareh smo pa Slovenci revni. Mnogi poskušajo, včasih se obnese, drugič ne.

Zadnjič se je neki avtor dotaknil ljudskih verskih in narodnih navad. Govori o božjih poteh, ljudskih romanjih, o Treh kraljih itd. Uporablja te stvari za veselo razpoloženjsko nastrojenje, je kočljivo, ker je od resnosti stvari do smešnja samo korak. In avtor je naredil ta korak. Versko razpoloženje slovenskega ljudstva, sv. Trojica, Trije kralji itd. je dobilo popolnoma smešno — spačen obraz. Tega načina smešnja se je posluževal kulturni boljševezem pri nas pred revolucijo in je tako pripravljaval moralno razdejane sodobnega človeka. Če na določenih popriščih gradimo in celimo rane na našem narodnem telesu, ne smemo nikjer podirati in rane poglobljati. Zato take oddaje ne moremo imeti za kulturne dogodke pred mikrofonom, in jih narod že v naprej odklanja.

O glasbi, ki spremlja to besedilo, o znanih jazzih, tej tipično brezdušni ameriškano-židovski glasbi, pa drugič več.

Dodatek

Kot zgovoren, daši za kulturne podjetnike značilen dodatek k našemu članku o dobičkarjenju s kulturo nam je znan slovenski pisatelj poslal naslednje številčne podatke:

Za izvirni slovenski roman, obsegajoč 20 tiskovnih pol (320 strani) v velikosti naših boljših založb, dobi danes pisatelj — honorarja največ 600 lir od tiskovne pole, to je 12.000 lir za knjigo, ki jo je pisal morda dve leti ali tudi pol življenja.

Založbo velja tisk in vezava knjige danes — če ne upoštevamo starih zalog in s tem starih cen papirja ter drugih, pred vojno kupljenih surovin — kakih 40 lir za izvod, z ekspedicijskimi in drugimi stroški kvečjemu 50 lir.

Prodaja se taka knjiga danes najmanj po 150 lir izvod. Založnik zasluži pri izvodu 100 lir. Ker se danes sleherna knjiga dobro in naglo prodaja, znaša naklada takih del povprečno najmanj 3000 izvodov. Založnik ima torej pri eni knjigi 450.000 lir kosmatatega izkupička ter 300.000 lir čistega dobička.

Pisec knjige, torej človek, ki ima za delo največ zasluženja, saj bi brez njegovega talenta in dela ne bilo ne knjige ne kupčije, dobi za svoje delo 12.000 lir, to je 2,66 % kosmatatega izkupička, ali 4 % čistega dobička, ki ga je vrgla njegova knjiga!

Vsakdo, ki ima s knjigo kaj posla, zasluži pri njej več, kakor njen tvorec. Tudi zanimivo, kaj?

Zakaj?

A. »Zakaj si slovenski pisatelji in publicisti niso sami znali izbojevati boljših pogojev za plačevanje svojega dela in s tem spodobnega gnotnega stanja? Saj so vendar imeli več stanovskih organizacij, n. pr. »Društvo slovenskih književnikov«, katerih poglavitna naloga bi morala biti prav to?«

B. »Ker se te organizacije, najmanj pa »Društvo slovenskih književnikov«, svoje poglavitne naloge niso marale zavedati, kar tudi ni nič čudnega.«

A. »Kako to?«

B. »V odboru »Društva slovenskih književnikov« so imeli večino ali pa vsaj glavno besedo književniki, ki so sedeli — v vodstvu raznih založb. Tem do gnotnih koristi za pisatelje ni dosti.«

A. »Zakaj pa »Društvo slovenskih književnikov« ne stori svoje dolžnosti vsaj danes, ko bi se z majhnim prizadevanjem dalo vsa ta vprašanja zadovoljivo urediti?«

B. »Ker društva več ni. To se pravi, pol odbornikov je v hribih...«

A. »In drugi?«

B. »Drugi sede po založbah in režejo sebi debel, svojim tovarišem pa čim tanjši kos kruha. Drugače ne bi mogli veljati za dobrotnike in pospeševalce književnosti.«

SLOVENCEVA KNJIZNICA

Sigurd Christiansen:

»Mrtvi med dvema živima«

Knjiga, ki je vredna, da si jo kupite!